

Ministerie van Economische Zaken

INNOVATIE IN DE KOTTER- EN GARNALENSECTOR

“In a world of change, the learners shall inherit the earth, while the learned shall find themselves perfectly suited for a world that no longer exists”

Bianca van den Hoed &

Florian van der Veen

12 juni 2017

Afstudeeropdracht

**van hall
larenstein**
university of applied sciences

Innovatie in de kotter- en garnalensector
Afstudeeropdracht

Hogeschool Van Hall Larenstein
Kust- en Zee Management

Auteurs

Bianca van den Hoed
000001209

Florian van der Veen
000003255

Begeleiders Hogeschool Van Hall Larenstein

David Goldsborough
Jorien Rippen

Opponent Hogeschool Van Hall Larenstein

Peter Hofman

In opdracht van het Ministerie van Economische Zaken

Joeri de Leeuw
Anne Reijbroek

Juni 2017, Den Haag

Quote voorpagina (Hoffer, 1963)

van hall
larenstein
university of applied sciences

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt het onderzoek naar innovatie in de kotter- en garnalensector, welke wij in het kader van onze afstudeeropdracht hebben uitgevoerd. 4,5 maand lang hebben wij onze hersenen gebroken over de materie, veel vragen gesteld en interviews uitgevoerd. Waar het Ministerie van Economische Zaken een vraagstuk zag over het innovatieklimaat, hebben wij geprobeerd hier helderheid over te geven om ze te voorzien van informatie. Zij hebben ons, zoals elk andere beleidsmedewerker, alle beschikbare middelen gegeven om in ons onderzoek te kunnen gebruiken. Daarom willen wij hen, in het bijzonder het ELVV-team zeevisserij bedanken voor de ondersteuning tijdens dit onderzoek. Specifiek willen wij onze begeleiders Joeri de Leeuw en Anne Reijbroek bedanken voor het meedenken tijdens het proces. Dit heeft ons zeer geholpen om te komen tot het resultaat wat u nu in handen heeft. Daarnaast zouden wij onze begeleiders vanuit de Hogeschool Van Hall Larenstein willen bedanken. David Goldsborough en Jorien Rippen, dank voor alle feedback, ideeën, skype-uren en andere inzichten om een te diepe tunnelvisie te voorkomen.

Naast alle uren die wij bij het Ministerie van Economische Zaken hebben doorgebracht, is er ook thuis hard gewerkt aan het verslag. Daarom willen wij onze families bedanken voor alle steun tijdens de afgelopen 4,5 maanden.

Last but not least, willen wij alle geïnterviewden bedanken voor hun tijd. Zij zijn de sleutel geweest waarmee dit rapport tot stand kon komen. Hartelijk dank voor uw tijd en hulp.

Met dit verslag studeren wij af van de hbo-opleiding: Kust- en Zee Management. Tijdens deze studie hebben wij beiden veel geleerd en zijn we klaar voor een volgende stap, het werkveld in of richting een master.

Dan rest ons nog maar één ding en dat is: Veel plezier met het lezen van dit verslag en hopelijk geeft dit rapport in ieder geval één iemand nieuwe inzichten in de visserijsector.

Groet,

Bianca van den Hoed & Florian van der Veen
12 juni 2017, Den Haag

Samenvatting

Het Ministerie van Economische Zaken wilde graag weten of er nieuwe manieren zijn voor het aanjagen van innovatie in de kotter- en garnalensector. Door verscheidene problemen onder het Europees Visserijfonds en de toevoeging van de aanlandplicht onder het Gemeenschappelijk Visserijbeleid is de innovatie met behulp van subsidiefondsen stilgevallen. Om hierin een omslag te maken is met behulp van dit onderzoek advies uitgebracht aan het Ministerie van Economische Zaken met de volgende hoofdvraag 'Wat kan het Ministerie van Economische Zaken doen om de innovatie in de kotter- en garnalensector opnieuw aan te jagen?'. Om dit advies te kunnen geven is onderzocht welke knelpunten en succesfactoren de betrokkenen zien bij de huidige rol van het ministerie met betrekking tot innovatie, welke verbeteringen het ministerie hierop kan aanbrengen en welke mogelijke aanpassingen gedaan kunnen worden volgens de geïnterviewden in de kotter- en garnalensector om innovatie weer aan te jagen. Een deel van het onderzoek is uitgevoerd bij de agrosector, vanwege de grote overeenkomsten die hier te vinden zijn met de visserijsector. Hierbij is gezocht naar mogelijke lessen die geleerd kunnen worden van verschillende deelsectoren met vergelijkbare uitdagingen, die kunnen helpen om het innovatieklimaat in de kotter- en garnalensector te stimuleren. Met behulp van een literatuurstudie binnen de visserij- en agrosectoren, interviews binnen de kotter- en garnalensector en interviews binnen vier deelsectoren is informatie verzameld om antwoord te kunnen geven op deze vragen. Hierbij is gekeken naar de tegenslagen binnen de sectoren, zoals pijnpunten en problemen. Ook is gekeken naar de belangenbehartiging, de inzet van subsidiefondsen en de bemoeienis van de overheid in de sectoren. Tijdens de interviews zijn concrete ideeën gevraagd vanuit de visserijsector, wat geïnterviewden het liefste zien veranderen. Deze informatie is geanalyseerd op haalbaarheid voor toepassing en in welke mate het Ministerie van Economische Zaken de punten kan aanpakken. Discussiepunten zijn opgenomen met betrekking tot de interview uitvoering en de motivatie voor diverse interviewpersonen. Uit het onderzoek is naar voren gekomen als ingrijpende veranderingen dat het EFMZV als revolverend fonds opgestart moet worden of de subsidiabele bedragen omlaag moeten. Het vertrouwen tussen de kotter- en garnalensector en het ministerie kan langzaam hersteld worden, wanneer beide partijen zich in blijven zetten om samen uitdagingen zoals de Brexit te blijven tackelen. Aanbevelingen uit dit onderzoek zijn in de meeste gevallen gefocust op het verder onderzoeken van mogelijkheden die aangedragen zijn in dit onderzoek.

Summary

The Ministry of Economic Affairs wanted to know what they could do to pursue innovation in the demersal fishing fleet. Different problems such as the settlement of the European Fisheries Fund and the discard ban resulted in a stop in subsidized fishery innovations. To pursue this innovation, research was done with the following research question 'What are the possibilities that the Ministry of Economic Affairs has, to pursue the innovation in the demersal fishing fleet?' Before an advice was given bottlenecks and successes of the Ministry as seen by stakeholders were researched. Also, improvements for these factors and adjustments for pursuing innovation that can be done by the ministry were researched. Besides those factors the agriculture was used in this research to make comparisons of challenges and to look for lessons that can be learned from this sector. These lessons will help to stimulate innovation in the demersal fishing fleet. Literature and interviews within the fisheries sector and agricultural sector were used to gather information for this project. Setbacks, obstacles and problems were searched as well as the operation of the entrepreneurial organisations, use of grants and the interference of the governance towards the different sectors. During the fisheries interviews, ideas were asked about what they want to see changed regarding the sector. This information was analysed for applicability, feasibility and how the ministry can achieve this. Some discussion points were taken along the research, as not all interviewees could be reached or interviewed and substitutes had to be found. This research found that the grants should be lowered or the European Maritime and Fisheries Fund should be used as a revolving fund. The trust between the Dutch demersal fishing fleet and the Ministry of Economic Affairs can be strengthened if both parties keep committing in working together in challenges like the Brexit and the landing obligation. Recommendations that can be taken from this study are mostly focused on further research upon possibilities brought up during this project.

Lijst van afkortingen

Art.	Artikel
CO ₂	Koolstofdioxide
CVO	Coöperatie Visserij Organisatie
CVT	Comité van Toezicht
EC	Europese Commissie
EFMZV	Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij
EG	Europese Gemeenschap
ELFPO	Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling
ELVV	Directie Europees Landbouw, Visserijbeleid en Voedselzekerheid
EMK	Eendracht Maakt Kracht
ESI	Europese Structuur- en Investeringsfondsen
EU	Europese Unie
EVF	Europees Visserij Fonds
FIOV	Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij
GFF	Good Fish Foundation
GLB	Gemeenschappelijk Landbouw Beleid
GPS	Global Positioning System
GVB	Gemeenschappelijk Visserij Beleid
ILVO	Instituut voor Landbouw en Visserij Onderzoek
KDV	Keten Duurzame Varkenshouderij
Kg	Kilogram
LTO	Land- en tuinbouworganisatie
MDV	Masterplan Duurzame Visserij
Ministerie van EZ	Ministerie van Economische Zaken
Ministerie van I&M	Ministerie van Infrastructuur & Milieu
MSC	Marine Stewardship Council
MW	Mega Watt
NGO	Niet Gouvernementeale Organisatie
NIOZ	Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee
NO _x	Stikstofoxiden
Nr.	Nummer
NSAC	North Sea Advisory Council
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OP	Operationeel Programma
PO	Producenten Organisatie
POP	Plattelandsontwikkeling Programma
RAC	Regionale Advies Raad
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RWS	Rijkswaterstaat
SDN	Stichting De Noordzee
STECF	Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries
TKI	Topconsortium voor Kennis en Innovatie
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek
Vibeg	Visserij in Beschermde Gebieden
VIP	Visserij Innovatie Platform
WER	Wageningen Economic Research (voorheen bekend als LEI)
WMR	Wageningen Marine Research (voorheen bekend als IMARES)
WNF	Wereld Natuur Fonds
WUR	Wageningen University Research

Definitielijst

Agrosector → Het agrocomplex – ook wel agrosectoren – bestaat uit de sectoren: glastuinbouw, opengrondstuinbouw, akkerbouw, grondgebonden veehouderij, intensieve veehouderij en de visserij (Fernhout, 2013). ‘De agrosector’ wordt als synoniem gebruikt voor ‘de landbouw’.

De kottersector → De schepen, inclusief de vissers, die vissen op de demersale vissen zoals schol, tong, schar en bot met behulp van sleepnetten bevestigd aan een boom/wing.

De garnalensector → De schepen, inclusief de vissers, die vissen op garnalen.

De visserijsector → De vissers, ngo's, overheidsorganen, wetenschappelijke instituten en bedrijven die werkzaam zijn of zich bezighouden met de kotter- en garnalensector.

Innovatie → Innovatie is de verbetering van een product of proces.

Innovatieklimaat → De omstandigheden die invloed hebben op het wel of niet (mee)werken aan innovaties.

Keten innovatie → Een innovatie in de keten, vooral gericht op de manier van samenwerken tussen ketenpartners, maar kan ook gaan om technische innovaties in de keten vanaf het moment dat de vis van het schip komt en langs alle partijen gaat om de vis bij de consument te brengen.

Technische innovatie → Een innovatie die gespecificeerd is op verbetering van materialen/middelen, vooral gericht op de techniek die gebruikt wordt om te vissen (soort net), om vis te verwerken (strip machine) of om het schip zelf te verbeteren.

Inhoudsopgave

Lijst van figuren	9
Lijst van tabellen.....	9
1. Introductie.....	10
1.1. Gemeenschappelijk Visserij Beleid.....	10
1.2. Drijfveren richting innovatie	11
1.3. Vanuit verschillende hoeken	13
1.4. Doel	13
1.5. Hoofdvraag.....	13
1.6. Vragen	14
1.7. Leeswijzer	14
2. Methoden.....	15
2.1. Literatuurstudie.....	15
2.2. Diepte-interviews	16
2.3. Interviews buiten de kotter- en garnalensector	16
2.4. Analysemethode eindresultaten	17
3. Literatuuronderzoek.....	19
3.1. Visserij in Europa	19
3.2. Subsidieprogramma's.....	21
4. Resultaten diepte-interviews	27
4.1. Pijnpunten in de visserijsector	28
4.2. Belangenbehartiging	29
4.3. Overheid	29
4.4. EFMZV.....	31
4.5. Concrete ideeën uit de sector	31
5. Literatuuronderzoek agrosector	34
5.1. Gemeenschappelijk landbouwbeleid	34
5.2. Subsidiefondsen	34
5.3. Deelsectoren	35
6. Resultaten interviews in de agrosector.....	37
6.1. Stand van zaken.....	37
6.2. Soorten innovaties	37
6.3. Subsidiefondsen	38
6.4. Struikelblokken.....	39
6.5. Belangenbehartiging	39
7. Vergelijking agro- en visserijsector.....	40

Discussie	42
Methodologisch.....	42
Literatuur onderbouwing	43
Conclusie	48
Aanbevelingen.....	49
Bijlage I: Stakeholderanalyse	
Bijlage II: Interviewprotocol visserij	
Bijlage III: Interviewprotocol agro	
Bijlage IV: Uitleg subsidieregeling EFMZV	

Lijst van figuren

Figuur 1. Transitie in de kottervisserij	22
Figuur 2. Opbouw van het GLB.....	34

Lijst van tabellen

Tabel 1. Lijst met stakeholders voor dit onderzoek.	15
Tabel 2. Kerninnovaties van het MDV 1 schip.....	23
Tabel 3. Subsidietoekenning onder het EFMZV	25
Tabel 4. Tegenstellingen visserij en overheid over aanlandplicht.	43
Tabel 5. Unieprioriteiten + subsidiebedrag.....	66
Tabel 6. Percentage subsidiabele kosten waar aanspraak op mogelijk is.....	66

1. Introductie

Het Ministerie van Economische Zaken (Ministerie van EZ) wilde graag weten of er nieuwe manieren zijn voor het aanjagen van innovatie in de kotter- en garnalensector. Innovatie met behulp van subsidiefondsen is stilgevallen. In voorgaande jaren hebben vissers veel gedaan met betrekking tot innovatie. Dit gebeurde vooral in samenwerking tussen de vissers, niet gouvernementele organisaties (ngo's) en wetenschappers (Pers. comm. Reijbroek, 2017). Een mogelijke oorzaak is dat tegenwoordig de actieve vissers het gevoel hebben dat ze onvoldoende worden meegenomen in besluitvormingen die van groot belang zijn voor de toekomst van de visserij. Voorbeelden hiervan zijn de aanlandplicht en gesloten gebieden op zee (Eendracht Maakt Kracht, 2016). Om de achtergrond van de subsidies en de invloed hiervan op het speelveld duidelijk te krijgen is als eerst het Gemeenschappelijk Visserij Beleid (GVB) kort uitgelegd. Hiermee wordt het ontstaan van de fondsen en het belang van innovatie duidelijk.

1.1. Gemeenschappelijk Visserij Beleid

Voor 1970 was het GVB onderdeel van het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB), maar de urgentie groeide om meer aandacht te besteden aan specifieke problemen binnen de visserijsector. Hierdoor is het visserijbeleid losgekoppeld van het GLB. Desondanks lijken de visserij en de agricultuur in veel opzichten nog op elkaar. Daarom is tijdens dit onderzoek ook onderzocht of er kansen liggen in de agricultuur welke de visserijsector over zou kunnen nemen. In 1983 zijn wetten aangenomen waarmee het GVB gestalte kreeg (Martí, 2016). Hierbij zijn ook vier doelstellingen opgeschreven, deze zijn:

1. Het in stand houden van de visbestanden;
2. Het beschermen van het mariene milieu;
3. Het waarborgen van de economische levensvatbaarheid van de Europese vissersvloot; en
4. Consumenten voorzien van hoogwaardige voedingsmiddelen.

(Martí, 2016)

Over de jaren heen is het GVB meerdere malen herzien. Zo ook in 2002, waarbij nog een vijfde doelstelling is toegevoegd:

5. Het leven van aquatische hulpbronnen dient vanuit sociaal-, economisch- als ook milieuoogpunt, op een duurzame en evenwichtige manier te worden geëxploiteerd. Hierbij dient duurzaamheid te berusten op gedegen wetenschappelijk advies en op het voorzorgsbeginsel¹.

(Martí, 2016)

Bovenstaande doelstellingen binnen het GVB gaven de aanleiding om innovatie in de kotter- en garnalensector opnieuw aan te jagen. Om deze stimulatie hoog te houden is het GVB sinds 1983 een aantal keren herzien, als laatste in 2013. Tijdens deze laatste herziening is de aanlandplicht als nieuwe pijler toegevoegd.

Aanlandplicht

De aanlandplicht wordt sinds 1 januari 2015 gefaseerd ingevoerd. In 2019 moet deze volledig ingevoerd zijn (Kraan, et al., 2014). Door de herziening van het GVB moeten de vissers alle vangsten waar een quota op zit, aan boord houden en aanlanden. Dit is ongeacht de doelsoort (RVO, 2017a).

¹ "Volgens de Europese Commissie mag het voorzorgsbeginsel worden toegepast wanneer een verschijnsel, een product of een procedé schadelijke gevolgen kan hebben, vastgesteld door middel van een objectieve, wetenschappelijke evaluatie, en indien deze evaluatie niet met voldoende zekerheid kan worden bepaald" (EUR-lex, 2016).

1.2. Drijfveren richting innovatie

Verduurzaming en innoveren van de visserijsector is een belangrijk doel voor de Europese Unie (EU). Dit is de reden dat zij met verschillende fondsen, subsidie beschikbaar stelt voor de visserijsector. Van 2007 tot 2013 was dit het Europees Visserij Fonds (EVF), deze is opgevolgd door het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). Beide fondsen zijn erop gericht om de duurzaamheid in de visserijsector en dus in de kotter- en garnalensector te vergroten.

Het Europees Visserij Fonds

Het EVF leverde een bijdrage aan de uitvoering van het GVB (Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017a). In totaal zijn ongeveer 1.100 projecten gericht op innovatie, verduurzaming en samenwerking uitgevoerd met behulp van het EVF (Ministerie van Economische Zaken, 2017a) (ERAC, 2017). Projecten binnen het EVF zijn gefinancierd op grond van het operationeel programma (OP) en nationale strategische plannen (Europese Commissie, 2017). Het uitvoerend ministerie was EZ, waarbij de Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland (RVO) de taak van uitvoerder op zich had genomen. Onder het EVF zijn verschillende projecten gestart, waarmee innovatie werd bevorderd. Een aantal succesvolle innovaties binnen het EVF zijn uitgelicht.

Visserij Innovatie Platform

In 2006 is het Visserij Innovatie Platform (VIP) opgericht naar aanleiding van het starten van het EVF. Dit platform ondersteunde het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) – tegenwoordig het Ministerie van Economische Zaken – betreffende advies over projecten die subsidie hebben aangevraagd. Het VIP bestond uit 10 leden vanuit de visserijsector, wetenschap, ngo's, maatschappelijke organisaties, politiek en overheid. Zij kregen op hun beurt weer advies vanuit een klankbordgroep bestaande uit 15 actieve vissers. Naast advies geven betreffende subsidie, hielp het VIP ook mee met de identificatie van toekomstige kansrijke ontwikkelingen, innovaties en ambities voor de Noordzeevervisserij inclusief de bijbehorende ketens (Visserij Innovatie Platform, 2009). Eind 2010 is het VIP opgeheven (Visserij Innovatie Platform, 2010). Het VIP heeft in totaal meer dan 100 innovatieprojecten begeleid (Visserij Innovatie Platform, 2011).

Parels van het EVF

De projecten die in deze paragraaf benoemd zijn, worden vaak gebruikt door de visserijsector (bv. Visserijnieuws) om het potentieel van een subsidieprogramma in de visserij aan te duiden. Het zijn projecten die veel achtergrondinformatie bieden over de manier van uitvoering als ook de doelen van het project.

Met behulp van subsidiegelden van het EVF zijn de kenniskringen opgericht. Het project 'kenniskringen' was een project voor en door vissers in samenwerking met Wageningen Economic Research (WER, voormalig LEI) en Wageningen Marine Research (WMR, voormalig IMARES), waarbij de deelnemers minimaal vier keer per jaar samen kwamen (WUR, 2016). Tijdens deze bijeenkomsten werden problemen en zorgen besproken in en rond de visserij. Hierbij ging het om onderwerpen zoals bijvoorbeeld brandstofkosten, bijvangst en visprijzen, waarbij gericht gezocht werd naar oplossingen en/of verbeteringen. Op deze manier konden vissers van elkaar leren. Doordat de kenniskringen werden begeleid door het LEI en IMARES, kregen de vissers 'gratis' toegang tot de kennis van deze instellingen. Het bovenliggende doel bij de kenniskringen was om te werken aan de verduurzaming van de visserijsector (WUR, 2016).

Voorbeelden van projecten die binnen de kenniskringen zijn uitgevoerd, zijn innovatieve vistuigen zoals de pulswing en sumwing. Deze projecten hadden tot doel om het brandstofverbruik te verlagen (Jonge, et al., 2015). Deze innovaties zijn tot stand gekomen door de verhoging van de olieprijs, omdat deze technieken betere winstmarges opleverden dan de traditionele manier van vissen (Kraan, et al., 2014). Ook is de Stichting Masterplan Duurzame Visserij opgericht, deze stichting heeft een compleet

nieuw, innovatief schip ontworpen en gebouwd, de MDV (Masterplan Duurzame Visserij) 1 'Immanuel' (Stichting Masterplan Duurzame Visserij, 2015). In de garnalensector liep het project 'Slimmer verwerken, bijvangst beperken' van 31 mei 2012 tot 30 mei 2014. Dit project richtte zich op het verduurzamen van het garnalen verwerkingsproces door het anders inrichten van de productiestraat aan boord van schepen (Nederlandse Vissersbond, 2012).

Bezwaarprocedures EVF 2016

Tijdens de afhandeling van individuele subsidies is niet alles correct verlopen. De RVO heeft geld moeten terugvorderen bij verschillende projecten, door oorzaken zoals het niet correct volgen van projectplannen, het niet goed bijhouden van administratie (zoals uren verantwoording) en onduidelijke verantwoording van gemaakte kosten. In oktober 2016 liepen nog 22 bezwaarprocedures voor terugvordering van subsidiegelden.

Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij

De opvolger van het EVF is het EFMZV. De programmaperiode van het EFMZV loopt van 2014 tot 2020. Voor deze gehele periode is €101 miljoen (≈ 75%) beschikbaar gesteld vanuit de EU. Inclusief cofinanciering vanuit de Nederlandse Staat (≈ 25%) gaat het om €130 miljoen (Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017b). Dit komt neer op ruim €13.5 miljoen voor 2017. Subsidie vanuit dit fonds wordt gegeven aan projecten die bijdragen aan innovatie voor de volledige visserijsector. Hieronder vallen onder andere visserijorganisaties, publiekrechtelijke instanties, ngo's, vissers, ondernemers in de visserijsector, erkende producentenorganisaties (PO's) en aquacultuur ondernemers (RVO, 2017b).

Innovaties op eigen kracht

Niet alle innovatieprojecten worden met behulp van subsidiegelden uitgevoerd. Veel projecten worden ook door ondernemers en/of instanties zelf gefinancierd.

De flyshoot vismethode wordt steeds meer geïmplementeerd in de Nederlandse kottervisserij en is een goed alternatief voor boomkorvisserij (Gadella, 2014). De flyshoot is overgenomen uit Denemarken en Schotland (Flyshoot Quality, 2013). Voornamelijk de boomkorvisserij heeft baat bij innovaties zoals de flyshoot methode, aangezien de netten tijdens het boomkorvissen zeer snel slijten. Ook verbruiken de schepen veel brandstof wanneer de netten over de bodem getrokken worden (Valdemarsen, 2001). Vanuit een initiatief van de flyshoot vissers is er in 2008 een 'kenniskring flyshoot' opgericht onder het EVF voor de verdere verduurzaming van deze visserij (WUR, 2017).

Eind 2015 is opdracht gegeven aan Marble Automation om een systeem te ontwikkelen voor 'de besturing voor een vislierinstallatie die geschikt is voor de flyshoot- en twinrig vismethodes'. Bij de ontwikkeling van dit systeem werd gebruik gemaakt van de kennis van de vissers om het systeem te optimaliseren (Piet Brouwer elektrotechniek, 2015).

Landbouw innovaties

Naast de visserijsector is het voor dit onderzoek ook waardevol geweest om binnen verschillende agrarische sectoren breed te kijken naar de ontwikkelingen, innovaties en de inzet van subsidie. In 2010 was het agrocomplex goed voor 10% van de Nederlandse werkgelegenheid (Fernhout, 2013). In de landbouw is op dit moment ook veel geld gemoeid met innovatie. Zo heeft het Ministerie van EZ in december 2016 bekend gemaakt €20 miljoen uit te trekken voor innovatie in de landbouwsector. Dit bedrag is door het bedrijfsleven zelfs verdubbeld (ANP, 2016). Het is mogelijk dat in deze sectoren succesformules aanwezig zijn die te implementeren zijn binnen de kotter- en garnalensector.

1.3. Vanuit verschillende hoeken

Op dit moment hebben verschillende partijen rond de visserijsector andere ideeën over de huidige stand van zaken met betrekking tot het innovatieklimaat. Dit komt goed naar voren wanneer drie vertegenwoordigers vanuit verschillende hoeken aan het woord komen, weergegeven in onderstaande citaten:

Martijn van Dam (Demissionair Staatssecretaris Ministerie van EZ): *“Mooi is het om te zien hoe de Nederlandse visserij investeert in innovatie. Als voorloper daarin wordt ons land daarom nog weleens argwanend bekeken door andere landen”* (Visserijnieuws, 2016b).

Derk-Jan Berends (Secretaris Nederlandse Vissersbond): *“Voor een goed innovatieklimaat is vertrouwen uiterst belangrijk. Dat vertrouwen, voor wat betreft subsidies, in de overheid is compleet verdwenen. Aanvragers worden gestimuleerd gebruik te maken van subsidies. Vervolgens – na gebruik van de subsidies, waarbij aan alle voorwaarden is voldaan – word je geconfronteerd met terugvorderingen of het (deels) niet uitbetalen van de toegezegde subsidie”* (Nederlandse Vissersbond, 2017a).

Anne Doeksen (Stichting De Noordzee (SDN)): *“Mooi dat de sector zelf nu ook oog heeft voor milieuvriendelijke innovaties”* (van Lieshout, 2016).

Het Ministerie van EZ heeft na het EVF geprobeerd het vertrouwen weer terug te winnen doormiddel van verschillende bijeenkomsten, zoals de evaluatie bijeenkomst van het EVF in Scheveningen (Visserijnieuws, 2016c). Ook tijdens andere overleggen wordt geprobeerd om het vertrouwen tussen sector en overheid te herstellen. De visserijsector wordt volgens de overheid – in vergelijking met andere sectoren waar het Ministerie van EZ mee werkt – nauw betrokken bij de politieke besluitvorming zoals de aanlandplicht en het sluiten van gebieden (Ministerie van Economische Zaken, 2017b). Desondanks blijft er verzet tegen de aanlandplicht vanuit een grote groep vissers en – na het EVF – komt het vernieuwde EFMZV niet goed op gang. Dit leidt tot de volgende probleemstelling.

Probleemstelling

Het lijkt erop dat innovatie in de visserijsector is stilgevallen. Door deze vermindering heeft het Ministerie van EZ het gevoel dat er weinig wordt geïnnoveerd binnen de kotter- en garnalensector, terwijl zij innovatie belangrijk vinden. Door middel van innovaties kan bijvoorbeeld de selectiviteit in de scholvisserij verhoogd worden en visserij in het algemeen verduurzaamd worden. Het Ministerie van EZ wil graag weten hoe zij het gebruik van het subsidiefonds en de innovatie weer kunnen aanjagen.

1.4. Doel

Advies uitbrengen aan het Ministerie van Economische Zaken over wat zij kan doen voor het opnieuw aanjagen van innovatie in de kotter- en garnalensector.

1.5. Hoofdvraag

Wat kan het Ministerie van Economische Zaken doen om innovatie binnen de kotter- en garnalensector opnieuw aan te jagen?

1.6. Vragen

De bovenstaande hoofdvraag is geoperationaliseerd aan de hand van de volgende vragen (hierna te noemen deelvragen):

1. Welke knelpunten en succesfactoren zien de betrokkenen rondom de kotter- en garnalensector bij de huidige rol die het Ministerie van EZ op zich neemt met betrekking tot innovatie?
2. Hoe kan het Ministerie van EZ haar rol met betrekking tot innovatie volgens de betrokkenen binnen de kotter- en garnalensector verbeteren en welke mogelijke aanpassingen ziet de visserijsector om innovatie weer aan te jagen?
3. Welke lessen kunnen geleerd worden van agrosectoren met vergelijkbare uitdagingen als de kotter- en garnalensector, waar het Ministerie van EZ bij betrokken is om het innovatie klimaat aan te jagen?

1.7. Leeswijzer

Dit verslag is opgedeeld in zeven hoofdstukken. In hoofdstuk 2 wordt de methode uitgelegd die gebruikt is tijdens dit onderzoek. In hoofdstuk 3 is een literatuurstudie te lezen met betrekking tot de visserijsector. In hoofdstuk 4 is de analyse te lezen van de interviews met de visserijsector. In hoofdstuk 5 is een literatuurstudie te lezen met betrekking tot de agrosectoren. In hoofdstuk 6 is de analyse te lezen van de interviews met een aantal agrosectoren. In hoofdstuk 7 is de analyse te lezen waarbij de visserij- en de agrosectoren worden vergeleken. Na dit hoofdstuk is er nog een discussie opgenomen in dit verslag, welke een aantal keuzes toelicht en een aantal bevindingen versterkt. Dan zijn er als laatste nog de conclusie, inclusief de antwoorden op de hoofd en deelvragen te vinden en de aanbevelingen die zijn gegeven aan het Ministerie van Economische Zaken naar aanleiding van dit onderzoek.

2. Methoden

Als eerste stap van het onderzoek is een literatuurstudie uitgewerkt, hoe deze is uitgevoerd is te lezen in 2.1. In stap 2 van de methode zijn interviews uitgevoerd met sleutelpersonen binnen de kotter- en garnalensector, hoe deze interviews zijn uitgevoerd, is te lezen in paragraaf 2.2. In stap 3 zijn interviews uitgevoerd bij verschillende agrosectoren, de methode hiervoor is te lezen in paragraaf 2.3. Ook zijn er verschillende analyses uitgevoerd tijdens het onderzoek, deze zijn te lezen in paragraaf 2.4.

2.1. Literatuurstudie

De literatuurstudie heeft geholpen om een duidelijk beeld te krijgen van de visserijsector en om achtergrondinformatie te verkrijgen voor deelvraag 1 en 2. In de literatuurstudie is verder ingegaan op de EVF parels die benoemd zijn en waarom deze projecten zo een succes waren. Ook is gekeken naar de projecten waarbij geld teruggevorderd moest worden en waarom dit gedaan werd. Hierin is de geschiedenis van de subsidieprogramma's en de rol van het Ministerie van EZ, alsook innovatie in de kotter- en garnalensector onderzocht. De verzamelde informatie is voornamelijk afkomstig van grijze literatuur. Hiervoor is bewust gekozen omdat bronnen zoals visserijnieuws-artikelen en andere media een goed beeld geven van de huidige situatie in de kotter- en garnalensector. Peer-reviewed artikelen kunnen deze situatie minder duidelijk schetsen, vanwege het feit dat de publicatiedatum vaak ver in het verleden ligt. Daarnaast past de inhoud van peer-reviewed artikelen minder in de context van bovengenoemde onderwerpen. Deze informatie is gebruikt als achtergrondkennis voorafgaand aan en tijdens de interviews van stap 2. Als laatste is onderzoek gedaan naar de agrosector welke ook onder het Ministerie van EZ valt. Hierbij is gekeken naar mogelijke succesformules met betrekking tot innovatie, die wellicht te implementeren zijn bij de kotter- en garnalensector. Deze informatie is gebruikt als achtergrondinformatie voor stap 3.

Stakeholders

Alle partijen in de directe kotter- en garnalenvisserij (dat wil zeggen, het deel van de visserijsector die de vis vangt) en gekoppeld aan de directe visserij, zijn in dit onderzoek mee genomen. Ketenbedrijven zijn hierbij niet meegenomen om de scope van het onderzoek beperkt te houden. Een overzicht van de stakeholders die zijn benaderd voor dit onderzoek, zijn te vinden in tabel 1. Een uitgebreide stakeholder analyse is te vinden in bijlage I.

Tabel 1. Lijst met stakeholders voor dit onderzoek.

Sector	Motivatie
De kotter- en garnalenvissers.	Zij zijn de onderzoeksdoelgroep.
Belangenbehartigers; VisNed, Nederlandse Vissersbond en Eendracht Maakt Kracht.	Deze organisaties behartigen de belangen van een groot deel van de Nederlandse kotter- en garnalenvissers.
De overheid; Ministerie van Economische Zaken en Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland.	Deze organisaties van de overheid zijn (in)direct betrokken bij het visserijbeleid, innovatie in de visserij en het EFMZV.
Wageningen Research; Wageningen Marine- en Economic Research.	Vanwege hun rol bij innovatieprojecten als kennisinstelling.
Ngo's; Stichting De Noordzee, Good Fish Foundation, Wereld Natuur Fonds, Greenpeace.	Zijn vaak de waakhond bij innovatieprojecten om zorg te dragen dat de ecologische waarden óók mee genomen worden in projecten.

2.2. Diepte-interviews

Om duidelijk te krijgen waar de visserijsector knelpunten en succesfactoren ziet en hoe zij de rol van het Ministerie van EZ beogen in de visserij, zijn interviews afgenomen met verschillende spelers binnen de visserij. Deze interviews hebben bijgedragen aan het antwoord op deelvraag 1 en 2. In totaal is beoogd om 15 personen te interviewen. Tien mogelijke kandidaten zijn tijdens het schrijven van het onderzoeksvoorstel al benoemd en hieronder weergegeven. De overige personen zijn in het literatuuronderzoek benoemd. De kandidaten komen uit de directe visserij, belangenbehartiging, wetenschap, ngo's en overheid. Ook zijn potentiële kandidaten door het Ministerie van EZ aangedragen of komen zij voort uit het eigen netwerk.

Tijdens deze interviews is informatie ingewonnen om meer inzicht te krijgen over de positie van partijen binnen de kotter- en garnalensector en de drijfveren/barrières om te innoveren. Ook is gevraagd naar de mening van de geïnterviewden over de rol van het Ministerie van EZ met betrekking tot innovatietrajecten. Om deze interviews op eenzelfde manier af te nemen is er een interviewprotocol gemaakt welke te vinden is in bijlage II. De eerst benoemde geïnterviewden zijn:

Wageningen Marine Research, Nathalie Steins

Programma manager in Yerseke, gespecialiseerd in sociologie, visserij en ontwikkeling.

Nederlandse Visserijbond, Johan Nooitgedagt

Innovator, bemiddelaar, stimulator en voorzitter van een van de belangenbehartigers voor de visserijsector.

Good Fish Foundation, Christine Absil

Voorzitter en visserijexpert, gespecialiseerd in visserijbeheer en is de bedenker van de VIS-wijzer.

VisNed, Pim Visser

Voorzitter van een van de belangenbehartigers voor de visserijsector.

Wageningen Economic Research, Wim Zaalmink

Innovatie, Risico- en Informatiemanagement, bedrijfseconomie, visserij en onderwijs.

Eendracht maakt Kracht, Job Schot

Oprichter EMK. Felle actievoerder tegen de aanlandplicht, maar wel innovatief.

Stichting de Noordzee, Anne Doeksen

Projectleider Duurzame visserij, werkt mee aan innovatieprojecten binnen de visserijsector.

MDV1, Hendrik Kramer

Mede-eigenaar van het MDV1 schip.

TH-06, Job Bout

Innovatieve visser.

Ekofish group, Louwe de Boer

Algemeen directeur en innovatieve visser.

Methoden van verwerking

Alle interviews zijn uitgewerkt middels de 'content only' methode. Dit houdt in dat enkel de hoofdlijnen uit de interviews gehaald zijn om een duidelijke samenvatting te maken voor het vervolg van dit onderzoek.

2.3. Interviews buiten de kotter- en garnalensector

Na de interviews binnen de kotter- en garnalensector zijn interviews uitgevoerd bij vijf vertegenwoordigers van verschillende spelers in de agrosector. Deze interviews hebben bijgedragen aan het antwoord op deelvraag 3. Met deze interviews is gekeken naar de aanpak van innovatie en subsidies in de agrosectoren. Door middel van een interviewprotocol, te vinden in bijlage III, zijn dezelfde vragen aan verschillende personen binnen de agrosectoren gesteld.

Het doel van deze interviews was om kennis te verkrijgen over de inzet van subsidiefondsen, de innovatiedrive binnen de geselecteerde agrosectoren en de uitdagingen die de maatschappelijke druk met zich mee brengt om eventuele oplossingen in te brengen bij de kotter- en garnalensector. Naar aanleiding van de diepte-interviews binnen de kotter- en garnalensector zijn de deelsectoren bepaald, waarbinnen de interviews zijn afgenomen.

Methoden van verwerking

Alle interviews zijn uitgewerkt middels de 'content only' methode. Dit houdt in dat enkel de hoofdlijnen uit de interviews gehaald zijn, om een duidelijke samenvatting te maken voor het vervolg van dit onderzoek.

2.4. Analysemethode eindresultaten

Gedurende dit onderzoek zijn drie analyses uitgevoerd. Allereerst zijn de diepte-interviews geanalyseerd. Vervolgens zijn de interviews met de agrosector geanalyseerd. Door deze analyses en de hieruit voortvloeiende informatie kon een laatste vergelijkingsanalyse worden gemaakt tussen de visserijsector en de agrosectoren. In deze analyse staat de innovatie aanpak en het gebruik van subsidiefondsen centraal.

Analyse 1: diepte-interviews

De diepte-interviews zijn geanalyseerd op vijf verschillende factoren waarmee een antwoord is gegeven op deelvraag 1 en 2. Deze factoren zijn: pijnpunten, overheid, EFMZV, belangenbehartiging en concrete ideeën uit de visserijsector. Voor deze factoren zijn de interviews als leidraad gebruikt.

Wanneer een pijnpunt 5 keer genoemd is, is deze opgenomen in het verslag. Hiermee is gezorgd dat niet elk klein punt van individuen genoemd hoefde te worden. Bij het EFMZV, de belangenbehartiging, concrete ideeën en de overheid gaat het om 2 keer. Door de laatste vier factoren al na 2 keer benoemen op te schrijven, is gezorgd dat zo veel mogelijk van de punten die invloed hadden op de kern van dit onderzoek benoemd werden. Deze analyse is te vinden in hoofdstuk 4.

De vragen uit het interview protocol, te zien in bijlage II, zijn gebruikt voor deze analyse. Vraag 3 droeg bij aan de pijnpunten, vragen 4 en 8 voor de overheid, vragen 3 en 7 voor het EFMZV en vragen 7 en 8 voor concrete ideeën uit de visserijsector. In het interview is geen expliciete vraag gesteld omtrent de belangenbehartiging. Echter is dit onderwerp in de eerste interviews bij de pijnpunten vaak naar voren gekomen, waarna er veel doorvraag vragen gesteld zijn. Na de eerste interviews is dit onderwerp opgenomen voor de resterende interviews, met die informatie is de analyse omtrent de belangenbehartiging opgesteld.

Analyse 2: interviews met de agrosector

De interviews met de agrosectoren zijn geanalyseerd op vijf verschillende factoren, waarmee antwoord is gegeven op deelvraag 3. Deze factoren zijn: stand van zaken, soorten innovaties, subsidiefondsen, struikelblokken en belangenbehartiging.

Vanwege het beperkte aantal interviews zijn enkel concrete antwoorden – antwoorden die geen interpretatie behoeften – genoemd. Dankzij het aantal interviews zijn de resultaten globaler gebleven dan die van de eerste reeks interviews. De factoren waarmee gewerkt is, zijn gebaseerd op de vraagstelling van het interview. Deze vragen hebben als leidraad gediend voor de resultaten. De interviewvragen over struikelblokken (vragen 4 en 5) met betrekking tot subsidies en innovatie zijn samengevoegd, aangezien de antwoorden op deze vragen vaak gelijk waren. Wanneer overlap werd geconstateerd bij antwoorden is het tweede antwoord geschrapt. Het kan dus zijn dat meerdere

geïnterviewden dezelfde antwoorden hebben gegeven. Deze analyse is terug te vinden in hoofdstuk 6 van dit rapport.

Analyse 3: vergelijkingsanalyse

In deze laatste analyse zijn de resultaten die naar voren gekomen zijn in hoofdstuk 6, vergeleken met de resultaten uit hoofdstuk 4. Hierbij gaat het om de technische innovaties, keteninnovaties, gebruik van subsidiefondsen en belangenbehartiging. Deze vergelijking laat zien waar mogelijke lessen liggen voor de visserijsector die getrokken kunnen worden naar aanleiding van dit onderzoek. De uitwerking van deze vergelijkingsanalyse is opgeschreven in hoofdstuk 7.

De punten zoals deze in de vorige alinea genoemd zijn, zijn deze onder andere, in de discussie naast literatuur gelegd. Hierin is gekeken naar realiteit en haalbaarheid van de ideeën en of dit al niet is toegepast in de visserijsector.

Wanneer uit de gebruikte literatuur in de discussie blijkt dat er een mogelijkheid tot implementeren is, is hier een aanbeveling voor geschreven. In onderstaand kader is een voorbeeld te zien van deze uitwerking.

Uitwerkingsvoorbeeld

Het moet opgemerkt worden dat het gaat om een voorbeeld en dat de werkelijke analyse uitgebreider is.

Analyse

Meerdere geïnterviewden hebben aangegeven dat het minimumbedrag voor een openstelling te hoog is. Vaak wordt begrip getoond voor de keuze van EZ om het minimale bedrag zo hoog te leggen, omdat de kosten voor het fonds anders te hoog zouden worden in vergelijking met de beschikbare subsidiebedragen. Dit resulteert alsnog in minder aanvragen vanuit de kotter- en garnalensector, omdat zij het geld niet hebben voor grote investeringen. In de topsector agri & food wordt helemaal geen gebruik gemaakt van minimumbedragen. Voorwaarde is dat een project binnen agri & food een maximale looptijd heeft van 4 jaar. Verder zijn nog andere voorwaarden van toepassing, net als in de openstellingen van het EMFZV.

Resultaat (Discussie)

Uit de interviews is naar voren gekomen dat de minimum bedragen lager moeten. Dat wil zeggen, het minimaal subsidiabele bedrag dat nu bij bijvoorbeeld de openstelling voor aquacultuur €300.000,- is, moet omlaag.

Aanbeveling

Uit de interviews is naar voren gekomen dat de minimum bedragen nog verder omlaag zouden moeten voor de kotter- en garnalensector om effectief gebruik te kunnen maken van het EFMZV. Daarom wordt aanbevolen om de mogelijkheid te onderzoeken om de bedragen nog verder te verlagen. Het zou goed zijn voor het ELVV-team om de mogelijkheid te onderzoeken of een dergelijke topsector aanpak niet overgenomen kan worden naar de visserij (als het gaat om de hoogte van de subsidiabele bedragen).

3. Literatuuronderzoek

Literatuurstudie is uitgevoerd om met voldoende kennis van zaken verder te werken in dit onderzoek. Vanwege het feit dat dit onderzoek zich sterk bezighoudt met subsidiemaatregelen is dit een onderdeel waarop onderzoek is gedaan, alvorens potentiële interviewkandidaten benaderd zijn voor een interview. In eerste instantie was het echter van belang om te onderzoeken op welke manier de visserijsector coöperiert met verschillende overheden in de EU. Hiervoor is bijvoorbeeld gekeken naar Regionale Adviesraden (RAC's) en hoe wordt samengewerkt in akkoorden zoals het Vibeg (Visserij in Beschermde Gebieden) akkoord.

3.1. Visserij in Europa

In 2004 zijn de RAC's opgericht om de visserij op regionale schaal te oriënteren. Voor de visserij ontstond hiermee op werkbare schaal een beter platform om invloed uit te oefenen op managementbeslissingen (NSAC, 2017). De visserijsector was in eerste instantie tevreden met deze RAC's. Echter gaven ze enkel advies en stelden geen beheerdoelstellingen en operationele regelingen op (Visserijnieuws, 2016d). De betrokkenheid van stakeholders moest geïntensiveerd en verdiept worden. De GVB herziening – die begon in 2012 – was hiervoor een goede kans. Het doel was om de vangstsector, de verwerkingsketen, de aquatische voedingsbranche en de consument achter de nieuwe beleidsdoelstellingen te krijgen om de hervorming te laten slagen (Visserijnieuws, 2016d).

Helaas is dit niet helemaal gelukt. Wet- en regelgeving moet uitvoerbaar, na leefbaar en handhaafbaar zijn. Sinds de herziening van het GVB vindt de visserijsector dat dit niet meer het geval is (Visserijnieuws, 2016d). Sinds de GVB herziening in 2012, waarbij de aanlandplicht als nieuwe pijler is toegevoegd, is het beleid losgekomen van de visserij. Hierdoor is een kloof ontstaan tussen de visserijsector en het beleid in Den Haag en andere politieke (Europese) Hoofdsteden. (Visserijnieuws, 2016d).

Overbevissing

In 2013 is gepleit voor het tegengaan van overbevissing. Dit moet leiden tot het herstel van visbestanden in 2020. De hervormingen van het GVB moeten voor meer vis en meer banen zorgen in de visindustrie, 'per 2015 vist Europa duurzaam' (ANP, 2013). In een rapport van het Wereldnatuurfonds (WNF) uit 2012, is geconcludeerd dat een herstel van de visbestanden de Europese visserij tot wel €2,1 miljard per jaar extra kan opleveren. Bij een drastische verandering van het beleid kan dit merkbaar worden in 2022. De vissers kunnen dan 2,8 miljoen ton extra vis vangen (Trouw, 2012).

In maart 2017 heeft de 'Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries' (STECF) een rapport gepubliceerd waarin wordt geconcludeerd dat in de afgelopen 10 jaar de overbevissing onder de 70 volledig beoordeelde visbestanden is gedaald met 30%. 38% van de beoordeelde bestanden valt buiten de veilige biologische marges en 50% van de beoordeelde bestanden heeft het duurzame niveau bereikt. Deze cijfers laten zien dat het herstel van de visbestanden op de goede weg is. Dit staat in lijn met de herstelplannen voor 2020 (Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries, 2017); (VisNed, 2017a).

Kottersector

De visserijsector zegt niet klaar te zijn voor de aanlandplicht. Hierbij speelt vooral een dilemma rondom schol (*Pleuronectus platessa*) en tong (*Solea solea*). Waar tong wordt gevangen met maximaal 80mm mazen, wordt schol pas geloosd vanaf 120mm. Tarbot (*Psetta maxima*) en schar (*Limanda limanda*) zijn hierbij de meest voorkomende bijvangstsoorten die als knelpunt gezien worden (Visserijnieuws, 2015a). De aanlandplicht zorgt voor een kloof tussen de ngo's en de kotter- en garnalensector. Waar

de ngo's een strikte toepassing willen van de aanlandplicht, wil de kotter- en garnalensector een werkbare interpretatie (Visserijnieuws, 2015b). Onderzoek van Buisman, et al. (2013) geeft aan dat 47 duizend ton extra vis per jaar als bijvangst zou worden aangevoerd in de kottersector. Hierbij is gerekend vanaf het basisjaar van dit onderzoek (2011), wanneer geen innovaties zouden zijn toegepast om de selectiviteit te verhogen. In ditzelfde scenario zullen de kosten per jaar voor de kottervloot groter dan 300pk tussen de €18 - €12,3 miljoen euro uitkomen. Voor de kleinere kotters is dit voor de gehele vloot €12,2 - €13,2 miljoen per jaar (Buisman, et al., 2013). Daarnaast kan de aanlandplicht voor €6 - €28 miljoen aan extra kosten zorgen binnen de visserijsector, waarbij de kottersector de meeste kosten zal dragen (Pastoors, et al., 2014).

De perceptieverschillen tussen de vissers en beleid worden steeds groter, daarnaast lopen de standpunten binnen de North Sea Advisory Council (NSAC) omtrent het verder uitvoeren van de aanlandplicht steeds verder uiteen. Ondanks het geringe draagvlak voor de aanlandplicht onder de vissers en de visserijvertegenwoordigers, moet er een positieve kijk blijven richting de vele innovatieve processen die gaande zijn binnen de kottersector (Visserijnieuws, 2015b).

Met het oog op de aanlandplicht heeft RVO in juni 2016 subsidiebeschikkingen afgegeven voor nieuw onderzoek naar discardoverleving en betere vangstselectiviteit via netinnovatie. Er is in totaal een subsidiebedrag van meer dan €2,2 miljoen verleend. Dit bedrag is verdeeld over vier projecten en voor 75% afkomstig uit het EFMZV (Visserijnieuws, 2016e). In 2015 heeft RVO €3 miljoen subsidie verleend voor onderzoeken op deze onderwerpen (RVO, 2017c). De onderzoeken naar vangstoverleving kunnen bijdragen aan het uitsluiten van soorten onder de aanlandplicht, waarbij overleving een cruciale factor is voor de uitsluiting. Onder de gesubsidieerde projecten wordt onderzoek gedaan naar de verspreiding van discards, selectiviteit, maaswijdte vergroting en minimummaten (Visserijnieuws, 2016e). Ook vermeldt het OP van het EFMZV dat geen enkele visser wordt uitgesloten voor financiële ondersteuning voor de aanlandplicht (Ministerie van Economische Zaken, 2014). Naast deze lopende onderzoeken is door ICES in maart 2017 een advies uitgebracht dat de schar en bot bestanden zonder TAC nog steeds op een duurzame manier bevestigd kunnen worden, zolang de schol en tong bestanden op een duurzaam niveau worden bevestigd (Visserijnieuws, 2017a). Deze tong en schol quota van de Nederlandse kottervisserij zijn sinds 2012 niet meer volledig benut (Rabobank, 2017).

Ondanks alle negatieve aandacht rondom de aanlandplicht zet de overheid zich wel in om de vergunningen voor de pulsvisserij in Nederland te behouden. In Nederland wordt de pulsvisserij als een duurzame en innovatieve vismethode gezien met minder impact op de zeebodem. Daarnaast zorgt de puls voor meer selectiviteit en aanzienlijke brandstofbesparingen (Visserijnieuws, 2014). Om de implementatie van de aanlandplicht te bevorderen, biedt de Basisverordening (EU-verordening 1380/2013) de mogelijkheid om proefprojecten uit te voeren, met als doel de ongewenste bijvangsten te beperken (Rijksoverheid, 2014). Onder artikel (art.) 31 van verordening (EG) Nr. 850/98 (technische maatregelen) staat echter dat vissen met elektrische stroom niet is toegestaan. Onder art. 43 van verordening (EG) Nr. 850/98 is benoemd dat deze verordening niet van toepassing is op visserijactiviteiten die worden uitgeoefend ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek. Mits dit onderzoek wordt uitgevoerd met toestemming van de betrokken lidstaat/lidstaten en waarvan de Commissie en de lidstaten van de gebruikte wateren van tevoren in kennis is gesteld (Raad van de Europese Unie, 2001). Op dit moment zijn er met behulp van deze twee verordeningen, 84 vergunningen uitgeleend aan kotters om met pulstuig te vissen. Echter is het tot nu toe niet gelukt om de pulsvisserij te legaliseren. Nu ligt op aandringen van Frankrijk en Denemarken een Europees voorstel op tafel waarbij na 2019 nog maar 5% van de Nederlandse kottervloot uitgerust mag zijn met de pulsvisserij, dit staat gelijk aan 22 kotters (Segenhout, 2017).

Door innovaties in de demersale visserij is tussen 2010 en 2013 het brandstofverbruik met 31% gereduceerd. In de pelagische sector was de CO₂ footprint zelfs het laagste van alle belangrijke dierlijke eiwitbronnen. Dit laat zien dat er goede vooruitgang wordt geboekt omtrent brandstofverbruik (Ministerie van Economische Zaken, 2014).

Garnalensector

Het Vibeg akkoord en Viswad zijn twee besluiten waarin de problemen met acceptatie en voldoende draagvlak vanuit de visserij goed naar voren komen. Daarnaast heeft het Doggerbank dossier en de positie van de visserij (binnen VisNed) richting de overheid het vertrouwen geschaad. Het niet mogen doorvaren van windparken en het Waddenhuisberaad hieraan toevoegend, voelt de visserijsector zich benadeeld in Nederland (Visserijnieuws, 2016d).

Vibeg akkoord

Na het Vibeg akkoord in 2011 onderzocht de garnalensector in 2015 een mogelijke herziening van dit akkoord. Dit Vibeg akkoord stelde 15% van de Noordzeekustzone als gesloten voor sleepnetvisserij. Deze gebieden kunnen opengesteld worden voor visserijtechnieken die weinig effect hebben op het ecosysteem. Onderzoek geeft aan dat de garnalenvisserij hieronder valt (Directie Regio en Ruimtelijke Economie, 2015). Onder de natuurbeschermingswet moeten vissers concessies doen en vergunningen aanvragen om te mogen vissen in de eerdergenoemde Vibeg gebieden. (Visserijnieuws, 2015a). Het vernieuwde Vibeg akkoord is op 31 mei 2017 ondertekend. In dit akkoord is een verduurzamingsplan opgenomen waarbij onder andere vangstbeperking, gebiedssluiting en een vermindering van de vergunning aan bod komen. Dit moet zorgen voor een betere en duurzame garnalensector (VisNed, 2017b).

MSC-certificering

De garnalenvisserij streeft al jaren naar een Marine Stewardship Council (MSC) certificaat om de afzet veilig te stellen. Eén van de voorwaarden voor een MSC-certificering is een managementplan, echter, doordat er geen quota is ingesteld voor garnalen is er nooit een dergelijk plan gemaakt. De Nederlandse garnalenvissers werken samen met de Duitse en Deense vissers om een managementplan op te stellen, ook het certificeren doen ze samen. Begin 2016 waren de garnalenvangsten slecht, waardoor een vangstbeperking is ingesteld voor de Nederlandse garnalenvisserij. Per week mocht een schip nog maar 72 uur vissen op garnalen (Visserijnieuws, 2016b). In april 2017 is er naar aanleiding van het garnalenmanagementplan conform de MSC-certificering besloten dat de garnalenvissers niet meer dan 60 uur per week mochten vissen op garnalen wegens de lage vangsten. Dit verbod gold echter niet voor vissers die niet aangesloten zijn bij een PO (Visserijnieuws, 2017b). In beide periodes zorgden de lage vangsten voor grote fluctuaties in de garnalenprijzen (Bluiminck, 2017).

3.2. Subsidieprogramma's

Sinds 1993 lopen in de visserijsector al verscheidene subsidieprogramma's ter ondersteuning van de visserij en om te helpen de doelen van het GVB te bereiken.

FIOV en EVF

Van 1993 tot 2006 was het Financieringsinstrument voor de Oriëntatie van de Visserij (FIOV) actief. Dit was een structuurfonds van de Europese Commissie (EC) met als hoofddoel het herstructureren van de visserijvloot. Dit moest leiden tot een duurzamere visserij en een bevordering van de werkgelegenheid. Het FIOV werd gebruikt voor de steun van sloop, uitvoer of omschakeling van

visvaartuigen en modernisering (Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2006). De opvolger van het FIOV is het EVF (2007-2013). Het EVF kende vijf unieprioriteiten²:

1. Aanpassing van de visserijvloot (bijvoorbeeld steun voor de sloop van vissersboten);
2. Aquacultuur, verwerking en marketing, en binnenvisserij (bijvoorbeeld steun voor de overgang naar milieuvriendelijker productiemethoden);
3. Maatregelen van algemeen belang (bijvoorbeeld betere traceerbaarheid van producten of etikettering);
4. Duurzame ontwikkeling van visgebieden (bijvoorbeeld steun aan diversificatie van de lokale economie, zoals innovatieve projecten); en
5. Technische bijstand om het beheer en de controle van het fonds te financieren.

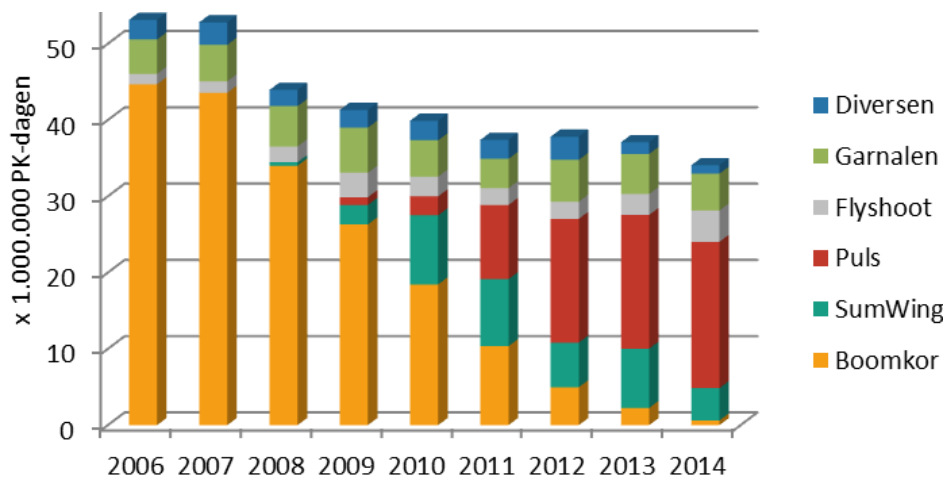
(Algemene Rekenkamer, 2015)

Het EVF beoogde niet langer geld uit de samenleving te gebruiken voor het saneren van de visserij, maar vooral om innovaties richting een duurzamere visserij te stimuleren (Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017a).

Het EVF is door de visserij zeer goed gebruikt. In 2012 was het fonds zelfs overvraagd. De visserijsector heeft toen zo veel aanvragen ingediend dat een aantal regelingen (ondanks meerdere openstellingen) tot wel vijf keer overvraagd zijn (Visserijnieuws, 2013a).

Eindevaluatie EVF

In april 2017 is de eindevaluatie van het EVF gepubliceerd. Dit rapport geeft aan dat de motiverende factoren voor innovatie voornamelijk nieuwsgierigheid en ondernemerschap waren. Externe omstandigheden zoals de economie en maatschappelijke druk zijn echter doorslaggevend geweest. Innovaties binnen de kottersector hebben voor een transitie gezorgd naar andere vismethoden, zoals te zien in figuur 1.

Figuur 1. Transitie in de kottervisserij (ERAC, 2017, p. 13).

Waar de visserijsector voor de start van het EVF voornamelijk individueel en besloten was, heeft het EVF meegewerkt aan het belang laten zien van samenwerking in de visserijsector. Dit was nodig om voor een aantal openstellingen subsidies te krijgen. De vissers vinden de samenwerking onderling van groot belang. Dit wordt gevolgd door samenwerking in de keten en met kennisinstellingen. Samenwerking met ngo's werd als minder prettig ervaren (ERAC, 2017).

² Met unieprioriteit wordt bedoeld dat een rechthebbende, die in één Unie land een recht verwerft, binnen een bepaalde termijn (de zgn. voorrangstermijn) hetzelfde recht in een ander Unie land kan aanvragen, waarbij dan als datum die van eerste rechtsverkrigging geldt (IE-onderwijs, 2017).

Projecten onder het EVF

Projecten zoals de kenniskringen, de puls- en sumwing en het MDV 1 schip zijn allen innovaties die zeer bekend zijn geworden. Dit komt doordat deze innovaties allemaal een grote impact hadden op de traditionele manier van vissen door het brandstof verbruik te verlagen en de bodemberoering te verminderen (Pons, 2014).

Kenniskringen

Tijdens de kenniskringen zijn zowel grote als kleine projecten besproken en ontwikkeld. De pulswing is een voorbeeld van een door kenniskringen uitgetest vistuig (WUR, 2010a). Voor de garnalenvisserij waren drie aparte kenniskringen actief (WUR, 2010b). De kenniskringen hebben ervoor gezorgd dat positieve ontwikkelingen in de visserijsector zich versneld ontwikkelden, zoals bijvoorbeeld het pulstuig. Uiteindelijk heeft ongeveer 30% van de vissers meegewerkt aan de kennisuitwisseling in de kenniskringen. Dit heeft gezorgd voor een versterking in vertrouwen tussen vissers (ERAC, 2017).

Het MDV 1 project is voortgekomen uit de kenniskring 'slim ondernemen' en is ontworpen om een duurzame transitie in de visserijsector op gang te brengen (Kroon, et al., 2016). De grote innovaties die voortgekomen zijn uit de ontwikkeling van de MDV 1 zijn berekend ten overstaan van de schepen in 2010. Deze ontwikkelingen zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Kerninnovaties van het MDV 1 schip (Kroon, et al., 2016).

Thema	Kerninnovaties t.o.v. schepen in 2010
Kostenbesparing	80% brandstofbesparing: gasolie per kg vis verminderd van 4,5 liter naar 0,5 liter.
Opbrengstverhoging	Ononderbroken koelketen voor optimaal verse vis
Vermindering ecologische impact	Essentiële vermindering van de carbon footprint: 80% emissiereductie CO ₂ /NO _x .
Verbinding maatschappij	Verbetering werkomstandigheden bemanning

Met deze aanpassingen moet de MDV 1 een voorbeeld zijn voor de visserijsector en ze laat zien wat een duurzaam schip kan zijn (Stichting Masterplan Duurzame Visserij, 2015). Het EVF heeft in dit project bijgedragen aan innovatieve onderdelen op het schip voor onder andere het beperken van bijvangst, verwerking en verpakking aan boord. Deze kennis is gedeeld met de visserijsector om op grootschalig niveau impact te creëren (ERAC, 2017).

RVO terugvorderingen

Waar de kotter- en garnalensector in 2013 nog zeer veel waardering had voor het EVF (Visserijnieuws, 2013a), is dit merkbaar afgenomen in 2016. In 2016 heeft RVO in totaal €2.342.070,- moeten terugvorderen van ondernemers in de visserijsector (van Dam, 2016). Dit is gedaan nadat de Audit Dienst Rijk en de Auditdienst van de EC (Internal Audit Service) hebben geconstateerd dat de foutpercentages voor toekenningen van subsidiegelden, te hoog lagen. Dit had 2% mogen zijn, waar het geconstateerde foutpercentage 10.4% was (Rijksoverheid, 2015a). Op grond van deze te hoge foutmarge heeft het EC een betalingsonderbreking ingesteld, waardoor verleende subsidies door Nederland niet meer vanuit de EC werden overgemaakt (Rijksoverheid, 2015a); (Visserijnieuws, 2016c). Onder het EVF is een totaal van € 38.213.570,- uitgegeven aan subsidie (ERAC, 2017). In totaal bedroeg het teruggevorderde bedrag ($\text{€}2.342.070 / \text{€}38.213.570 \cdot 100$) $\approx 6,1\%$ van de totaal uitgegeven subsidie.

Een voorbeeld van een verkeerd afgelopen afwikkeling heeft betrekking op de Coöperatie Visserij Organisatie (CVO) en de stichting verduurzaming garnalenvisserij. Beide partijen hebben in totaal 14 projecten uitgevoerd onder het EVF welke in eerste instantie ongeveer €600.000,- subsidiering zouden

ontvangen. Uiteindelijk is dit door de RVO niet uitgekeerd (Visserijnieuws, 2016a). Ook VisNed zou voor een bedrijfssurvey subsidie ontvangen, zij zijn uiteindelijk met €185.000,- gekort (Visserijnieuws, 2016a). In een aantal gevallen heeft het zelfs tot faillissement geleid van bedrijven die subsidie moesten terugbetalen (Veldboom, 2015). Door deze terugvorderingen is de verhouding tussen de overheid en de vissers verslechterd (Tuin, 2016).

Desalniettemin wordt de overheid door de vissers verweten de spelregels te hebben aangepast (Visserijnieuws, 2016a). Volgens Demissionair Staatssecretaris Martijn van Dam zijn de spelregels niet veranderd. Wel zijn deze scherper toegepast nadat de auditdiensten hun bevindingen hebben gepresenteerd (van Dam, 2016); (Visserijnieuws, 2016a); (Visserijnieuws, 2016c). De betrokkenen vragen zich af in hoeverre de ondernemer *“moet bloeden voor de fouten van de overheid”* (Visserijnieuws, 2016a).

EFMZV

Het EFMZV loopt in de periode 2014-2020 en kent in totaal zes unieprioriteiten:

1. Bevordering van een ecologisch duurzame, hulpbronnefficiënte, innovatieve, concurrerende en op kennis gebaseerde visserij;
2. Bevordering van een ecologisch duurzame, hulpbronnefficiënte, innovatieve, concurrerende en op kennis gebaseerde aquacultuur;
3. Bevordering van de tenuitvoerlegging van het GVB;
4. Verhoging van de werkgelegenheid en de territoriale cohesie³;
5. Bevordering van afzet en verwerking; en
6. Bevordering van de uitvoering van het Geïntegreerd Maritiem Beleid.

(RVO, 2017d)

Het EFMZV kent minder maatregelen/artikelen ten opzichte van haar voorganger. Door minder maatregelen/artikelen te produceren kunnen de openstellingen specifiekier toegespitst worden en waar mogelijk een meerjarige looptijd hebben. Ook zijn de openstellingen thematisch ingericht. Hierdoor moet het aanbod van projecten beter aansluiten bij het budget en worden naar verwachting minder projecten afgewezen (Ministerie van Economische Zaken, 2014).

Voor het jaar 2017 zijn de volgende openstellingen gestart:

- Jonge Vissers: 2 januari – 29 december, budget: €350.000;
- Innovatie Visserij: 1 maart – 18 mei: budget: €3,5 miljoen;
- Partnerschappen vissers/wetenschap: 1 maart – 18 mei, budget: €1,6 miljoen;
- Innovatie Aquacultuur: 1 mei – 13 juli, budget: €2,5 miljoen;
- Investerings Visserij: 1 juni – 31 oktober, budget: €3 miljoen;
- Innovatie Rendementsverbetering: 15 juni – 31 augustus: €2,5 miljoen; en
- Marketingplannen: 1 – 31 augustus, budget: €59.000.

(Visserijnieuws, 2017c)

Innovatie is een belangrijk onderwerp van het EFMZV. In 2017 zijn drie van de zeven openstellingen gericht op innovatie: ‘innovatie visserij’, ‘innovatie aquacultuur’ en ‘innovatie rendementsverbetering’ (RVO, 2017e).

Voor bijvoorbeeld de openstelling “Innovatieprojecten duurzame visserij 2017” – welke liep van 1 maart tot 18 mei 2017 – is het afhankelijk van de instelling die subsidie aanvraagt, welk percentage van de subsidiabele kosten wordt uitgekeerd. Dit kan verschillen tussen de 30% en 70% (RVO, 2017f).

³ Nederland heeft ervoor gekozen om niet in te zetten op uniprioriteit 4 omdat dit in strijd kan zijn met duurzaamheidsdoelen (Ministerie van Economische Zaken, 2014).

Voor andere regelingen kunnen deze percentages afwijken. Ook kan onder bepaalde omstandigheden 100% subsidie worden verleend. De voorwaarden hiervoor zijn te vinden in art. 95 van “verordening (EU) Nr. 508/2014” (Europese Unie, 2014). In bijlage IV is als voorbeeld de subsidieregeling “Innovatieprojecten duurzame visserij 2017” gedetailleerd toegelicht.

Van de opengestelde regelingen zijn cijfers publiekelijk gemaakt. In tabel 3 is het maximaal beschikbare budget te zien per openstelling. Verder is te zien voor hoeveel geld subsidie is aangevraagd en hoeveel is toegekend.

Tabel 3. Subsidietoekenning onder het EFMZV, peildatum 28-02-2017 (RVO, 2017e).

Openstelling	Maximaal bedrag binnen de openstelling	Aangevraagd subsidiabel bedrag	Goedgekeurd subsidiabel bedrag
Investeringsregeling Jonge Visserij 2015	€ 240.000,-	€281.250	€ 128.750,-
Innovatie aanlandplicht 2015	€3.000.000,-	€2.217.949,95	€2.208.551,37
Investeringsregeling Jonge Visserij 2016	€ 240.000,-	€267.500,-	€ 150.000,-
Innovatie rendement	€2.000.000,-	€2.459.2668,-	€0,-
Innovatie aquacultuur	€2.000.000,-	€4.735.449,57	€950.289,40
Productie- en afzetprogramma's voor producentenorganisaties 2016	€ 59.000,-	€59.000,-	€ 53.100,-
Afzetbevordering	€2.800.000,-	€3.493.629,79	Beoordelingen zijn gaande

Redenen waarom projecten vaak worden afgewezen met betrekking tot subsidiestrekking zijn:

1. “De minister beslist afwijzend op een aanvraag tot subsidieverlening indien de aanvraag niet voldoet aan de bij deze regeling gestelde regels.
2. De minister beslist afwijzend op een aanvraag tot subsidieverlening voor zover:
 - a. Onvoldoende vertrouwen bestaat dat de betrokkenen de activiteiten kunnen financieren;
 - b. Het onaannemelijk wordt geacht dat de activiteiten binnen een bij deze regeling gestelde termijn kunnen worden voltooid;
 - c. De activiteiten voor het indienen van de subsidieaanvraag zijn voltooid;
 - d. De activiteiten onvoldoende bijdragen aan de doelstellingen van de subsidie.”

(Rijksoverheid, 2015b)

Financiële instrumenten

In het OP van het EFMZV staat dat Nederland de EFMZV gelden anders wil inzetten, zoals bijvoorbeeld met innovatiekredieten en minder als subsidies. Dit zou mogelijk zijn door het opzetten van een revolverend fonds. Een revolverend fonds is een fonds waarbij de uitgegeven middelen voor een project terugvloeien in het fonds wanneer het project winstgevend wordt. Wanneer dit niet het geval is, wordt met behulp van een revolverend fonds (een deel van) het verlies van het project ondervangen (Ministerie van Economische Zaken, 2014). Kort gezegd is een revolverend fonds, een ‘zichzelf in standhoudend fonds’ (van den Brink & den Ouden, 2016). Het aantal subsidies wat voor marktpartijen beschikbaar is, wordt steeds minder. Daarvoor in de plaats komen steeds meer alternatieve vormen van financiering, waaronder een revolverend fonds (KplusV & ERAC, 2013).

Aan het eind van de EVF-periode is gestart met een pilot voor een revolverend fonds. De eindevaluatie van deze pilotperiode geeft aan dat ondanks dat de pilotperiode achteraf te kort bleek, er voornamelijk

op aquacultuurprojecten het wel is gelukt om snel tot investeringen te komen. Daarnaast blijkt in de gehele visserijsector extra ondersteuning nodig te zijn in de prototype fase, vooral voor selectiviteitsontwikkeling. Het is van belang dat een revolverend fonds niet te smal en met voldoende flexibiliteit wordt opgebouwd. Ook moet er een goed ontwikkeld projectenportfolio worden gemaakt, waar dit in de pilot niet aanwezig was (ERAC, 2016).

Samenvattend zijn er sinds 2004 verscheidene veranderingen geïnitieerd om de visserijsector beter te organiseren. Met de oprichting van de RAC's in 2004 moest de visserij op regionale schaal beter ingedeeld worden, waar dit in de praktijk niet de gewenste uitvoering had. De Nederlandse kottersector benut sinds 2012 de quota op schol en tong al niet meer volledig en in de periode 2010-2013 is het brandstofverbruik in de kottersector verminderd met 31%. In de herziening van het GVB in 2012 is de aanlandplicht als nieuwe pijler toegevoegd, met de nodige weerstand vanuit de kotter- en garnalensector. De kloof tussen de visserij en het beleid is door deze aanlandplicht enkel gegroeid, waar een terugvordering van $\approx 6,1\%$ van het EVF subsidiefonds niet heeft bijgedragen aan een verbetering van deze kloof. Om de visserij te helpen bij het werkbaar krijgen van de aanlandplicht is er in 2016 en 2017 meer dan €5 miljoen beschikbaar gesteld voor onderzoeken naar de selectiviteit en overleving van de vis. Daarnaast wordt het quotum op schar en tarbot geschrapt om choke species tegen te gaan en is het EFMZV beter ingericht op het stimuleren van innovatie in de visserijsector. De overheid blijft zich inzetten om de ontheffingen op pulsvisserij binnen de Nederlandse kottersector te behouden. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de vissers veel tegenslagen hebben gehad de afgelopen jaren, maar dat de overheid zich in blijft zetten om de visserij te steunen met betrekking tot verdere innovaties ter verduurzaming van de kotter- en garnalensector, waar de visserijsector nog grote slagen kan en moet maken om dit ook daadwerkelijk te bereiken.

4. Resultaten diepte-interviews

Om een goed beeld te geven van de visserijsector met betrekking tot de huidige stand van zaken, zijn 14 interviews afgenomen waarin het beeld van de kotter- en garnalensector naar voren is gekomen. Hierbij gaat het enkel om de antwoorden van (ex-)vissers, belangenbehartigers, kennisinstellingen, ngo's en overheidsorganen die zijn benaderd tijdens dit onderzoek. Op basis van de literatuurstudie en op aanraden van verschillende contactpersonen is de uiteindelijke lijst met geïnterviewde personen tot stand gekomen. Alle sleutelfiguren die meegewerkt hebben aan de eerste reeks van interviews zijn in onderstaande kolommen weergegeven. Namen die eerder in dit rapport genoemd zijn, maar niet meer genoemd zijn in dit hoofdstuk, hebben uiteindelijk een interviewverzoek niet beantwoord of afgewezen.

Good Fish Foundation (GFF), Christine Absil

Voorzitter van GFF en visserijexpert

Ekofish group, Louwe de Boer & Jacob Kramer

Managing director & CEO van de Ekofish Group

Stichting de Noordzee (SDN), Lotte Huisman

Projectleider duurzame visserij, werkt mee aan innovatieprojecten binnen de visserijsector.

Ministerie van EZ, Harold Hooglander

Senior beleidsmedewerker Europees visserijbeleid.

Nederlandse Visserijbond, Johan Nooitgedagt

Innovator, bemiddelaar, stimulator en voorzitter van de Nederlandse Visserijbond.

RVO, Sandra Maric

Procescoördinator team Agro & vis subsidies – EVF & EFMZV.

VisNed, Pim Visser

Directeur van VisNed.

TH-06, Job Bout

Innovatieve visser, walschipper voor TH-06.

Eendracht maakt Kracht (EMK), Job Schot

Oprichter EMK, innovatieve visser.

Pensi pri solvo, Klaas-Jelle Koffeman

Ex-visser, innovator, visserijadviseur.

Wageningen Economic Research, Wim Zaalmink

Innovatie, Risico- en Informatiemanagement, bedrijfseconomie, visserij en onderwijs.

W. van der Zwan, Kees Taal

Business manager W. van der Zwan. Voormalig onderzoeker LEI, trekker van de kenniskringen ten tijde van het EVF.

Wageningen Marine Research, Nathalie Steins

Programma manager in Yerseke, gespecialiseerd in sociologie, visserij en ontwikkeling.

Adviescommissie EFMZV, Bram Bierens

Voormalig voorzitter van het VIP, voorzitter beoordelingscommissie EFMZV.

Na een aantal zeer moeilijke jaren, waarin de olieprijs hoog waren en de visprijzen laag, is het tij gekeerd. De olieprijs daalden en de visprijs steeg. Hierdoor kunnen achterstallige rekeningen betaald worden en kan achterstallig onderhoud ingelopen worden. Met het geld wat verdiend wordt, worden echter maar matig innovaties uitgevoerd. De vissers lijken weer achterover te leunen, doordat het zo goed gaat in de kotter- en garnalensector. Het ontbreken van een lange termijn visie is vaak genoemd voor het 'gebrek' aan innovatie. Verder spelen verschillende pijnpunten een belangrijke rol in de visserijsector, dit zal in 4.1 verduidelijkt worden. Ook denken geïnterviewden zeer verschillend over de rol van de belangenbehartiging in de visserijsector, dit zal in 4.2 verduidelijkt worden. In 4.3 worden de negatieve en positieve kanten van het EFMZV genoemd die tijdens de interviews naar voren gekomen zijn. Zowel de vissers als de overheid (Nederlands en Europees) kunnen nog een slag maken

om de visserijsector verder te ‘professionaliseren’. De wensen vanuit de geïnterviewde stakeholders hierover zijn opgeschreven in 4.4 en 4.5.

4.1. Pijnpunten in de visserijsector

Tijdens de interviews is de vraag gesteld: Wat ziet u als de grootste pijnpunten in de kotter- en garnalensector? (vraag 3). Op deze vraag is meermaals antwoord gegeven met dezelfde onderwerpen, namelijk: de aanlandplicht, Brexit, EVF afwikkeling, ruimtelijke ordening op zee, een verouderde vloot en de onzekerheid rondom de pulsvisserij.

Aanlandplicht

Door de vissers wordt de aanlandplicht als knellend ervaren. Vissers zien de aanlandplicht nog altijd als een vijand. Met overlevingsproeven en lobbyen bij de politiek hopen de vissers dat deze maatregel nog zal verdwijnen. De aanlandplicht zorgt nog vaak voor een aversie bij de vissers, met als gevolg een bemoeilijkte inhoudelijke discussie. Er is maar een enkeling die accepteert dat de aanlandplicht er gaat komen en daarom zoekt naar innovaties. Deze innovaties zijn vooral gericht op minder bijvangst en overlevingskansen. Het is voor de sector te onzeker in welke vorm de aanlandplicht verder doorgevoerd zal worden, wat resulteert in een afwachtende houding. De ngo’s zijn voor de aanlandplicht, omdat het moet zorgen voor een selectievere visserij.

Brexit

De onzekerheid die de Brexit met zich meebrengt, maakt het zeer moeilijk voor de gehele visserijsector om hierop te anticiperen en te innoveren. Vissers weten niet wat ze te wachten staat en blijven daardoor terughoudend met betrekking tot de toekomst. In dit stadium is de Brexit ook nog onzeker bij de overheid en belangenbehartigers. De Brexit is een grote, gezamenlijke vijand. Het is een ‘common ground’ binnen de gehele visserijsector. Het Ministerie van EZ zet zich samen met de vissers in om de visgebieden die dreigen te verdwijnen te behouden. Door de Brexit zijn er zelfs een aantal vissers die nadenken om hun bedrijf te verkopen, als ze straks niet meer mogen vissen in Britse wateren.

EVF afwikkeling

Een groot issue in de kotter- en garnalensector was de afwikkeling van het voorafgaande fonds, het EVF. Oude, afgeronde projecten zijn heropend, vaak vanwege – volgens meerdere geïnterviewden – geringe administratieve problemen. Zo is een geïnterviewde gekort op een subsidiebedrag, omdat de persoon een visnet wat tijdens innovatieproeven is gebruikt, niet meer kon tonen tijdens een audit. Reden hiervoor is dat, dat specifieke net versleten was en weggegooid is. Hierdoor is de instandhoudingseis niet voldaan met als gevolg een terugbetaling op het subsidiabele bedrag. Alle geïnterviewden zijn het erover eens dat publieksgeld goed besteed dient te worden. Waar subsidieaanvragers zich echter gedupeerd voelen, zijn projecten die een goede uitkomst hebben gehad – waar niet gefraudeerd is met subsidiegeld –, maar welke wel een terugvordering krijgen vanwege onduidelijke, vergeten of onmogelijke administratie. Deze administratie dient 5 jaar na afronding voorgelegd te worden aan een auditdienst. Door die actie heeft de overheid ‘een spaak in het vliegwielt van de innovatie gestoken.’

Ruimtelijke ordening

Natuur, welke door de vissers wordt beschouwd als hun grondgebied, wordt aangewezen als beschermd gebied en zij mogen er nog maar deels, of helemaal niet meer vissen. Daarnaast zien de vissers steeds meer windmolens op zee komen, welke invloed hebben op ‘hun’ gronden. Oude boorplatformen – waar een schipper niet dichtbij mag komen – blijven wellicht staan voor extra natuurgebieden op zee. Dit soort veranderingen vallen bij vissers vaak negatief. Aan de andere kant zijn dit de ontwikkelingen die ngo’s aanmoedigen. Vaak vinden zij dat het natuurbelang niet genoeg

aan bod komt bij de kotter- en garnalenvissers. De pelagische sector kijkt, vanwege haar omvang, meer naar het natuurbelang. Hierbij loopt de pelagische sector vaak voorop en zou als voorbeeld kunnen dienen voor andere vissers. Het zijn ontwikkelingen waar de visserijsector maar moeilijk mee om kan gaan. De visserijsector is bang dat over 10 jaar het hoofddoel van de Noordzee een energiecentrale of een groot natuurgebied is geworden.

Verouderde vloot

Doordat de visserijsector een slechte economische periode heeft gekend tussen 2003-2008 en in 2011 (Turenhout, 2017), was er geen ruimte voor investeringen in de vloot. Nu komen weer middelen beschikbaar om te innoveren. Echter is de aanschaf van een kotter niet subsidiabel, waardoor vissers het te duur vinden om te investeren in een nieuwe kotter. Een echte transitie van de schepen naar een duurzamere en hedendaagse vloot blijft hierdoor uit, ondanks het voorbeeld met de MDV 1. De techniek voor dit schip is volgens een aantal geïnterviewden te duur om winstgevend geïmplementeerd te kunnen worden. Daarnaast hebben de bovengenoemde pijnpunten een negatieve invloed op de aanschaf van een nieuwe kotter.

Onzekerheid over het vervolg van pulsvisserij

Verschiedende Europese landen hebben moeite met invoering van de pulsvisserij, zoals Nederland dit voor ogen heeft. Het wordt gezien als het creëren van een ongelijk speelveld en oneerlijke concurrentie. Nederlandse vissers daarentegen zijn juist heel erg blij met de puls, omdat deze brandstof bespaart en minder bodemberoering tot gevolg heeft. Wanneer puls vergunningen zouden worden ingetrokken, moeten alle schepen terug naar traditionele boomkorren. Dit zal een nieuwe investering betekenen en hoogstwaarschijnlijk een terugval in het innoveren ten gevolgen hebben.

4.2. Belangenbehartiging

Tijdens de interviews is nooit specifiek een vraag gesteld over de belangenbehartiging in de visserijsector. Echter is dit onderwerp door een aantal geïnterviewden aangekaart, waarna het is meegenomen in de overige interviews en in deze analyse.

Er zijn eerdere pogingen gedaan om de belangenbehartigers van de visserijsector: VisNed en de Nederlandse Vissersbond te laten fuseren tot één partij. Helaas zijn pogingen daartoe tot op heden onsuccesvol gebleken. Tijdens de interviews is meermaals naar voren gekomen dat het in het belang van de kotter- en garnalensector zou zijn om de bonden te fuseren. Door het hebben van twee belangenbehartigers zijn leden in staat om over te stappen wanneer zij het niet eens zijn met het bestuur. Hierdoor zullen beide partijen nooit te veel van de leden kunnen vragen, ook al zou dat wellicht in het voordeel zijn van de visserijsector. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om extra geld vragen per kilo gevangen vis voor innovaties of marketingcampagnes. Door dit verschijnsel wordt de innovatiekracht van beide bonden ingeperkt.

4.3. Overheid

Veel geïnterviewden maken weinig tot geen onderscheidt tussen het politieke speelveld en het speelveld rondom de overheid. Om een beeld te krijgen van de rol en positie van het Ministerie van EZ en hoe de visserijsector hierover denkt, zijn de interviewvragen 4 'Hoe ziet u de rol en positie van het Ministerie van Economische Zaken binnen de kotter- en garnalensector' & 8 'Wat moet er veranderen om de innovatie met behulp van de rijksoverheid weer op gang te helpen?' gebruikt.

De overheid heeft in het algemeen een regulerende en controlerende taak. Ze is hoeder van het algemeen belang en kijkt dus naar meerdere factoren dan enkel de visserij. Ze kijkt naar de omvang van de visbestanden, maar ook naar de bescherming van het milieu en de natuur.

Nederlandse overheid

De Nederlandse overheid zou volgens de geïnterviewden een herkenbare afdeling voor de visserij moeten hebben zoals vroeger. De politiek heeft voor de aanlandplicht gestemd, hierdoor wordt de overheid door de visserijsector gewantrouwd. Terwijl de beide partijen juist samen zouden moeten werken. Het Ministerie van EZ heeft de taak om de aanlandplicht te communiceren en met de visserijsector te werken aan oplossingen. De aanlandplicht een voorbeeld van (voornamelijk) Europees beleid waar de sector tegenaan loopt. Het Ministerie van Economische Zaken zelf, wordt niet vaak als een probleem gezien. De ambtenaren worden tijdens de interviews vaak gecompimenteerd met hun harde werk en inzet voor de sector.

Ministerie van Economische Zaken

Om een goed beeld van de kotter- en garnalensector te krijgen zouden volgens de vissers, alle ambtenaren die op een visserijdossier werken een keer mee moeten op zee of vaker langs moeten komen in de havens. Hierdoor kunnen ze de praktijk zien en hopen de vissers op meer begrip en een lagere drempel richting het ministerie. De geïnterviewden zijn verdeeld over de rol die de overheid moet hebben. Hierbij wordt zowel het meer faciliterend optreden genoemd en nog meer samenwerking initiëren. De visserijsector zou zelf graag meer verantwoordelijkheid krijgen. Volgens een aantal geïnterviewden is er te veel overheidsbemoeienis in de sector, maar als tegengeluid wordt genoemd dat het Ministerie van EZ meer macht en druk moet uitoefenen, waar nu nog teveel wordt geluisterd naar de sector. Het Ministerie van EZ zou hiervoor een duidelijke visie neerzetten en/of een meerjarenplan maken. Hierdoor weet de sector beter waar ze aan toe zijn en waar ze naartoe moeten werken.

Bij het vragen naar de rol van het Ministerie van EZ omtrent innovatie, werd er benoemd dat deze overstemd wordt door de blijvende vernieuwing in het beleid, er is dus een wens naar meer bestendige wet- en regelgeving. Daarnaast vindt de sector dat het voor de invoering van alle Europese wet- en regelgeving een stuk beter ging met innoveren. Vastigheid in de ambtenaren kan voor meer vertrouwen zorgen. De geïnterviewden geven aan dat in het huidige team goede mensen met veel wil, hoop en goede intenties zitten.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

De sector heeft soms andere verwachtingen van een openstelling dan wat de geldende wet- en regelgeving voorschrijft. Dit zorgt vaak voor problemen. RVO is belast met de taak om die verwachtingen te managen, dit betekent dat het voor kan komen dat een aanvrager tegen wet- of regelgeving aanloopt waar RVO (of de Nederlandse overheid) weinig aan kan veranderen. Reden hiervoor is een verplichting binnen Europese wet- of regelgeving. Voor de Nederlandse toevoegingen of aanpassingen wordt gestreefd naar een zo simpel mogelijk beschreven wet- en regelgeving. Wanneer vissers alsnog tegen Nederlandse wetgeving stoten, probeert het Ministerie van EZ deze regels te versimpelen. De regels moeten zo uitvoerbaar mogelijk zijn, zowel voor de subsidieaanvragers als voor RVO. Doordat de verwachtingen niet altijd even goed op elkaar aansluiten, zoeken vissers vaak de rand van wat mogelijk is op als het gaat om subsidieregelingen. Dit kan ervoor zorgen dat veel aanvragen worden afgewezen.

De Europese Unie

Een aantal geïnterviewden zien de Nederlandse overheid niet als het probleem, maar vooral de EU. De aanlandplicht is door de EU bedacht en ook andere wet- en regelgevingen die Europees gelden worden als moeilijk ervaren.

Een aantal keer is benoemd dat er geen eerlijk 'level-playing-field' is tussen Europese landen. Het fonds wordt in verschillende landen op een andere manier ingezet. Dit heeft invloed op de soorten innovaties en uiteindelijk op de ontwikkeling van de vloot.

4.4. EFMZV

Met behulp van vraag 7 ‘Ziet u de subsidiefondsen als een hulpmiddel of zijn er factoren die u belemmeren om het fonds te gebruiken?’ zijn de voor- en nadelen die de visserijsector ervaart rondom het EFMZV verzameld. Ook in interviewvraag 3 zijn meerdere pijnpunten omtrent het EFMZV naar voren gekomen. Tijdens één interview is door de geïnterviewde verwezen naar een uitspraak van Hennie van der Most, een topondernemer die tegen subsidies is: *“Subsidie? Nee, daar wordt je lui van”* (van der Most, 2012).

Meerdere geïnterviewden trekken de werking van het subsidiefonds in twijfel. Zo is er geopperd om de visserman de helft zelf te laten betalen, zodat er meer commitment komt. Ook is er geopperd om het volledige subsidiefonds anders in te zetten, gericht op leningen. Volgens een aantal geïnterviewden zou het echter het mooiste zijn als de sector, zonder subsidies, zelf de slag maakt naar verduurzaming.

Het EFMZV kent meerdere kanten. De één vindt het fonds belemmerend, waar de ander een goed hulpmiddel ziet. Er zijn altijd punten ter verbetering in een fonds. Op dit moment gaat het voornamelijk om de subsidiabele bedragen en de administratieve lasten.

Nadelen aan het EFMZV

Op dit moment bedenken veel vissers – die subsidieaanvragen doen – enkel een mogelijke innovatie om subsidie te krijgen, maar een echte drive om te innoveren ontbreekt. De geïnterviewden vinden dat de openstellingen op dit moment nog te weinig aansluiten bij de algemene innovatie behoeften. Ook is het fonds op dit moment te complex. Vissers kunnen niet meer zonder subsidieadviseurs en te veel geld gaat naar de administratie van het subsidiegebruik.

De instapbedragen om subsidie te ontvangen worden ervaren als te hoog, dus een belemmering. Dit zorgt ervoor dat de individuele visser niet zelf subsidie aan kan vragen. Daarnaast laat de uitbetalingstermijn van de subsidies soms ook nog te wensen over. Om het resterende bedrag naast de subsidies (plus een eventueel voorschot voor de subsidie) te kunnen betalen wordt een lening afgesloten. Doordat de subsidies volgens de visserijsector laat wordt uitbetaald, gaat de subsidie uiteindelijk voor een deel naar de aflossingsrente. Dit vinden meerdere geïnterviewden jammer.

Voordelen van het EFMZV

Voor grote innovatieprojecten is subsidie volgens de geïnterviewden een goed hulpmiddel. Subsidies moeten dienen als steun om naast de eigen investering iets nieuws of onbekends uit te proberen.

Er werd vaak benoemd dat het fonds een nog beter hulpmiddel kan zijn, wanneer het via een ander kanaal loopt, bijvoorbeeld een collectieve partij. Zij kunnen dan partijen met elkaar in contact brengen om samen aan innovatie te werken. Dit maakt de drempel voor een aantal vissers lager om mee te doen aan het fonds. Volgens een aantal geïnterviewden zou dit een goede taak zijn voor het CVO.

Kleine veranderingen aan het fonds zoals: meer bekendheid geven aan openstellingen, een langere vooraankondigingstijd, snellere beoordelingen, meer één op één contact met RVO (op locatie) en minder administratieve lasten kunnen het fonds en het gebruik ervan verbeteren. Ook een uitgebreide evaluatie met alle partijen samen, zou kunnen helpen om meer grip te krijgen op eventuele verbeteringen voor een volgend visserijfonds.

4.5. Concrete ideeën uit de sector

Tijdens de interviews is in vraag 8 gevraagd: ‘Wat moet er veranderen om de innovatie met behulp van de rijksoverheid weer op gang te helpen?’ en ‘Als u iets kon veranderen waarmee innovatie weer op

gang zou komen, wat zou dat zijn?'. Daarnaast is de doorvraagvraag van vraag 7 'Zouden de subsidiefondsen volgens u op een andere manier ingezet kunnen worden?' ook gebruikt. Deze vragen hebben concrete ideeën van de geïnterviewden opgeleverd waar een eventuele rol voor het Ministerie van EZ ligt, met betrekking tot het opnieuw aanjagen van het innovatie klimaat.

Vraagstellingen uit de sector

Een terugkerend idee was om de vissers en brancheorganisaties zelf een plan op te laten stellen en doelstellingen te maken. Hiervoor kan opdracht gegeven worden vanuit het Ministerie van EZ. Kennisvragen die hieruit voortkomen en innovatieve ideeën, kunnen vervolgens in aanmerking komen voor subsidie. Hiermee wordt de rol van het fonds in feite omgedraaid. Op dit moment moeten projectaanvragen voldoen aan eisen van een openstelling. Hierdoor moet een aanvraag dus altijd passend gemaakt worden. Door eerst een kennisvraag op te stellen en vervolgens daarvoor subsidie aan te vragen, kunnen projecten veel specifiekier uitgewerkt worden. Wat kan helpen is om het VIP en/of de kenniskringen nieuw leven in te blazen. Dit zou wel op een vernieuwende manier moeten, om niet in herhaling te vallen.

Meer stimulering

Extra stimulering voor de sector kan ook zorgen voor nieuwe innovaties. Zo werd het idee geopperd om een prijsvraag uit te schrijven, waarbij een X-aantal ideeën worden beloond met een geldbedrag. Hiermee kan extra geld beschikbaar gesteld worden voor de uitwerking van een projectplan. Goede ideeën kunnen zo aan het licht komen voor innovatie. Deze ideeën worden dan (wanneer ze winnen) automatisch geholpen met subsidiegelden.

Een 'innovatiemakelaar' die vrij met de ondernemers kan praten en kan helpen in de opzet van een projectplan of met innovatieve ideeën zien de geïnterviewden ook als optie. Dit kan ervoor zorgen dat projecten beter aan de opgestelde criteria voldoen en vissers zowel het fonds beter gaan begrijpen als duidelijk kunnen aangeven waar in de sector de behoefte ligt.

Innovaties in de keten en vismethoden

Op technisch gebied wordt veel geïnnoveerd, terwijl er in de keten en rondom vismethodes nog genoeg ruimte is voor innovaties. Ngo's staan open voor samenwerking ter verduurzaming van vismethoden en een verbeterde afzetmarkt. Uiteindelijk moeten de vissers leveren wat de consument vraagt. De visserijsector zou onderzoek kunnen doen naar panklare maaltijden of andere snelle manieren van visvoeding, zoals consumenten dit tegenwoordig graag zien. Subsidies rondom dit onderwerp of openstellingen hierover kunnen helpen om dit soort innovaties van de grond te krijgen.

Wageningen University & Research

Tijdens de interviews zijn een aantal punten genoemd waar Wageningen University & Research (WUR) een hoofdrol in speelt. Veel mensen in de visserijsector hebben het beeld dat alle opdrachten met betrekking tot de subsidiefondsen naar de WUR moeten. In Nederland zijn ook andere instellingen zoals de 'Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek' (TNO) en in het buitenland zijn ook genoeg instituten die onderzoek kunnen doen voor de sector. Als het gaat om een Europees fonds, vindt de visserijsector dat het onderzoek ook Europees mogelijk moet zijn, bijvoorbeeld bij het 'Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek' (ILVO) in België of het Thünen Instituut in Duitsland. De WUR heeft wel aangegeven dat zij de Nederlandse visserijsector zeer goed kent, door de intensieve samenwerking in de afgelopen jaren. Zij zouden graag intensiever samen willen werken met de sector om gezamenlijk nog meer onderzoek mogelijk te maken. Een idee voor samenwerking met de WUR dat geopperd is, is dat er een soort knipkaart systeem komt bij de WUR, waarmee de sector advies uren kan opvragen. De overheid zou dan de kosten op zich nemen en betalen vanuit het fonds, zodat de sector zelf, in samenwerking met de WUR kan zoeken naar mogelijkheden om de visserijsector nog duurzamer te maken.

Kleinere bedragen

De minimumbedragen van het EFMZV zijn al vaker naar voren gekomen. Vaak worden deze bedragen gezien als een belemmering omdat een minimumbedrag van €250.000,- te veel is voor kleine bedrijven of ngo's om projecten voor in te dienen. Daardoor ligt het initiatief vaak bij een PO of corporatie. De visserijsector heeft aangegeven begrip te hebben voor de keuze van het Ministerie van EZ om te kiezen voor de hoge bedragen, om de administratieve kosten van het fonds te drukken. De geïnterviewden hebben wel aangegeven dat het een goede verandering zou zijn als (een deel van) het fonds beschikbaar wordt gesteld voor kleine projecten. Zoals projecten waarmee de visserijsector enorm geholpen wordt, die bijvoorbeeld een maximumbedrag kennen van €15.000,-. Wanneer dit soort geld snel en eenvoudig beschikbaar is (dus sneller bij de aanvrager, zonder hoge administratieve lasten etc.) zou dat helpen om kleinere projecten en kleine organisaties te ondersteunen en te stimuleren.

Nationale middelen anders inzetten

In een aantal interviews is duidelijk naar voren gekomen dat geïnterviewden de voorkeur hebben om de Europese middelen achterwege te laten. De nationale middelen kunnen dan zo ingezet worden, dat de sector hier daadkrachtig mee om kan gaan. Aan het EFMZV zitten een hele hoop EU-verordeningen die het moeilijk maken voor de Nederlandse overheid om flexibel om te gaan met de financiële middelen. Doordat het vorige fonds een aantal terugvorderingen heeft opgeleverd, is de sector ook terughoudender geworden met het nieuwe subsidiefonds.

Na het eerste interview is duidelijk geworden dat een revolverend fonds (zichzelf in stand houdend fonds) een goede manier is om de sector te helpen en tegelijk te stimuleren. Tijdens meerdere interviews is een revolverend fonds genoemd als aantrekkelijke optie ter vervanging van het ingewikkelde EFMZV. De nationale middelen uit het EFMZV zou het Ministerie van EZ volgens een aantal beter in kunnen zetten voor een dergelijk fonds. Wanneer het Ministerie van EZ kiest voor een revolverend fonds, gaf een geïnterviewde aan dat het rentepercentage lager moet zijn dan wanneer een bedrijf bij de bank zou lenen (wat in het verleden niet het geval was). Anders zou dit de werking ervan in de weg zitten.

Tijdens het EVF heeft een investeringsregeling voor de verduurzaming van de garnalensector open gestaan. Meerdere partijen gaven aan zo een soort investeringsplan erg interessant te vinden. Dit komt deels doordat het een eenvoudigere regeling was dan het huidige EFMZV. Er is ook vaak genoemd dat een investeringsregeling niet meer de voorkeur heeft, omdat een investering niet altijd leidt tot verduurzaming. Een alternatief daarvoor is een revolverend fonds zoals al eerder benoemd. Bij een revolverend fonds komen echter wel nieuwe uitdagingen, zoals meer controle vooraf, om eventuele risico's in te beperken.

Jonge vissers mee laten werken

In de visserij is het op dit moment nog gebruikelijk dat de stem van de oudste in een visserijbedrijf regeert. Het zijn echter de jongeren die vaker innovatief gestemd zijn en mee willen werken aan innovaties. Wanneer projecten opgesteld kunnen worden die gericht zijn op het betrekken van jonge vissers en belanghebbenden, zou dit de innovatiekracht ten goede komen.

Tijdens de afname van de 14 interviews met belanghebbenden van de kotter- en garnalensector is er veel informatie ingewonnen. Daar waar een aantal grote pijnpunten gezien worden, leven er ook ideeën in de visserijsector over hoe innovatie gestimuleerd kan worden. Hierbij worden zowel kleine als grote veranderingen genoemd, van het stoppen met het EFMZV en subsidie, tot aan innovatie vanuit de sector laten komen en daar als overheid geld in stoppen. De interviews hebben voor veel nieuwe ideeën en inzichten gezorgd, die meegenomen zijn gedurende de rest van dit onderzoek.

5. Literatuuronderzoek agrosector

In 2014 heeft de Nederlandse agrosector voor ruim €45 miljard geëxporteerd, daaraan verdiende Nederland €28,9 miljard. €8,48 miljard hiervan is verdiend binnen de landbouw-, tuinbouw- en visserijsector (CBS, 2016), waarvan €579 miljoen in de visserijsector (Turenhout, 2016a). Zolang Nederland voorblijft op andere landen met betrekking tot innovatie, zal er meer verdiend worden. Innovaties leiden tot succes en een succesvolle agrosector levert nieuwe innovaties op (van Staalduinen, 2015). Agrarische ondernemers zien dat er innovatie nodig is, maar het innoveren komt nauwelijks in beweging, doordat politici zich te sterk vasthouden aan de wet, zoals bijvoorbeeld het GLB (Boerenbusiness, 2016).

5.1. Gemeenschappelijk landbouwbeleid

Het GLB is één van de belangrijkste onderdelen van de Europese samenwerking. Bijna 40% van de jaarlijkse begroting wordt besteed aan landbouwuitgaven. Binnen het GLB zijn twee pijlers opgezet: 'directe inkomenssteun' en 'plattelandontwikkeling programma' (POP). Binnen deze pijlers worden de minimumprijzen bepaald om landbouwproductie te garanderen en wordt functievernieuwing van de agrarische gebieden besproken (Europees Parlement, Informatiebureau in Nederland, 2014).

In figuur 2 is de opbouw van het GLB te zien. Voor de pijler 'directe inkomenssteun' was in 2016 €736 miljoen beschikbaar en voor de pijler 'POP' €176 miljoen (RVO, 2017g). Dit geld is beschikbaar in de vorm van subsidies, waarbij de innovatie valt onder het POP. De EU is op dit moment bezig met het vernieuwen van het GLB. Hierbij wordt ingezet op de verduurzaming van landbouw en bescherming van de biodiversiteit (Ministerie van Economische Zaken, 2017c).

Figuur 2. Opbouw van het GLB (RVO, 2017g).

5.2. Subsidiefondsen

Binnen de agrosector zijn er verschillende fondsen waarmee de overheid innovatie en verduurzaming stimuleert. Onder de Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI's) valt naast het EFMZV ook het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling (ELFPO). Dit fonds loopt tevens in de periode 2014-2020. Voor Nederland is €607,3 miljoen beschikbaar (Europa decentraal, 2016a). Naast het ELFPO zijn er vanuit de EC ook een aantal themafondsen opgesteld welke zij ook beheren. Het LIFE en Horizon 2020 zijn twee fondsen waar de agrarische sector gebruik van kan maken. LIFE gaat over milieu, klimaat en omgeving en Horizon2020 over onderzoek en innovatie. De hoofdthema's van deze fondsen zijn slimme, duurzame en inclusieve groei (Europa decentraal, 2016b). Naast deze fondsen zijn er op verschillende niveaus – zoals provinciaal – ook nog verschillende subsidiefondsen beschikbaar. Een uitgebreid overzicht hiervan is gegeven op [Agriholland](https://www.agriholland.nl/subsidies/)⁴.

⁴ <https://www.agriholland.nl/subsidies/>

5.3. Deelsectoren

Tijdens de interviews met de visserijsector zijn een aantal sectoren naar voren gekomen binnen het agrocomplex. Binnen deze sectoren spelen vergelijkbare problemen of zijn vergelijkbare problemen geweest. Dit zijn de tuinbouw, varkenssector en melkveehouderij. Daarnaast is ook de topsector agri&food benoemd en mee genomen in dit onderzoek.

Tuinbouw

De tuinbouwsector heeft zeven magere jaren achter de rug, waarin overproductie, lage grondprijzen, felle concurrentie en de 'Ehec-bacterie' zorgden voor grote onzekerheid in de sector. In 2015 keerde het tij, veel oogsten in andere delen van Europa verpieterden, waardoor Nederland volop kon exporteren. De Nederlandse inkomens stegen drastisch en nadat in 2016 de inkomens ook goed bleven, ontstond er weer ruimte om te investeren (van Ammelrooy, 2017). Overal in Nederland worden op dit moment nieuwe kassen gebouwd. Er worden veel kredieten verschaft en een aantal kassenbouwers geven zelfs aan dat ze tegen hun bouwcapaciteit aanzitten voor aankomend jaar. Volgens onderzoeker Van der Meulen is het lastig te voorspellen of de groeiende vraag naar Nederlandse tuinbouwproducten blijvend is. Redenen zijn de groeiende concurrentiedruk uit voornamelijk Spanje en de Brexit (van Ammelrooy, 2017). De glastuinbouw is één van de meest innovatieve sectoren van Nederland (Tomatoworld, 2017).

Varkenssector

In 2015 was de varkenssector de slechtst verdienende sector in de landbouw. De prijs van varkensvlees stond in 2015 steeds verder onder druk en het aantal kleine vleesvarkensbedrijven zal de komende jaren waarschijnlijk nog meer dalen, doordat er te weinig concurrentie is ten opzichte van het buitenland (Natuur & Milieu, 2016). In combinatie met andere problemen rondom fosfaat en bulkproductie moet er een nieuwe visie komen om de varkenssector te verbeteren. In deze visie gaat het erom dat de sector niet meer geld gaat verdienen in de keten, maar geld gaat verdienen mét de keten (Rabobank, 2016). Deze nieuwe visie vraagt meer samenwerking. De invloed van markt en maatschappij moet de bedrijven stimuleren tot verdere verduurzaming. Samenwerking tussen de sector, retail en ngo's is hierin noodzakelijk. Voor deze transitie is de producentenorganisatie varkenshouders opgericht (Rabobank, 2016). Deze PO is op dit moment bezig om de bereidheid te onderzoeken om gezamenlijk en structureel te investeren in public relations. Een sectoraal communicatieplan voor de varkenshouderij ontbreekt op dit moment, dat ziet de PO varkenshouderij graag anders (van Dooren, 2017).

Melkveehouderij

De melkveehouderij is de grootste landbouwsector van Nederland. Door nieuwe wetten en eisen omtrent de fosfaatproductie is de toekomst voor veel melkveehouders onzeker geworden (Hogenkamp, 2017). De Europese Nitraatrichtlijn is in Nederland vertaald naar de meststoffenwet, met als doel de waterkwaliteit verbeteren door minder vervuiling uit de landbouw. Op dit moment wordt de fosfaatdoelstelling nog steeds overschreden. Landbouwgronden dragen hier het meest aan bij. Het is nodig om de fosfaatproductie met 40% terug te brengen om in aanmerking te komen voor derogatie⁵ (Planbureau voor de Leefomgeving, 2017). Om dit te bereiken is er onder andere een stoppersregeling geopend waarbij boeren geld krijgen per koe, wanneer ze stoppen met het bedrijf (Boerderij, 2017). Daarnaast zullen alle overige melkveebedrijven hun grootvee-eenheden⁶ moeten terugbrengen naar minimaal het vastgestelde referentieaantal op 2 juli 2015 (Veeteelt, 2017). Dit geheel zorgt voor veel frustratie en onduidelijkheid bij de melkveehouders. Veel gezonde dieren moeten worden afgevoerd naar de slacht en boeren maken zich zorgen om de toekomst.

⁵ Gedeeltelijke buitenwerkingstelling van een wet (Encyclo, 2017a).

⁶ De optelsom van het aantal landbouwdieren op het bedrijf omgerekend naar de fosfaatproductie van één melkkoe (Encyclo, 2017b).

Agri & food sector

De topsector agri & food is gekozen als een economisch belangrijke sector voor Nederland op internationaal niveau. Twaalf van de 40 belangrijkste voedsel en drankbedrijven ter wereld hebben zich in Nederland gevestigd. Ook op nationaal niveau draagt de agri & food sector een belangrijke bijdrage bij aan de economie (TKI Agri & Food, 2015). Om deze leidende positie vast te houden, werken de overheid, bedrijven en kennisinstellingen samen en is er het Topconsortium voor Kennis en Innovatie (TKI) Agri & Food opgericht. Zij spelen een belangrijke rol bij het opstellen en uitvoeren van de innovatieagenda van de agri & food sector (RVO, 2017h). Deze sector is verantwoordelijk voor 7,3% van de totale toegevoegde waarde in Nederland, dat is ruim €42 miljard (TKI Agri & Food, 2015).

Om de steeds nieuwe uitdagingen voor de wereld van morgen te kunnen tackelen, zijn innovaties nodig. Elke vier jaar wordt daarom een innovatieagenda opgesteld met aandachtspunten voor de desbetreffende periode. De innovatieagenda van 2016-2019 heeft de volgende aandachtspunten:

- *“Meer samenhang en integratie: de innovatie roadmaps van de sector zijn beter met elkaar verbonden.*
- *Samenwerking en kruisbestuiving met andere sectoren en kennisgebieden: crossovers.*
- *Verdere transitie en verduurzaming: onder andere smart farming, veiligheid en gezondheid.”* (TKI Agri & Food, 2017b)

Om de topsector agri & food sterker te maken, wordt op dit moment gewerkt met negen roadmaps onder de topsector. Deze zijn allen toegespitst op belangrijke onderwerpen van de innovatie agenda 2016-2019 zoals: duurzame veehouderij, voedselveiligheid en internationalisering (TKI Agri & Food, 2017a). Op elke roadmap wordt een team geplaatst, die volledig toegespitst is op vernieuwingen (TKI Agri & Food, 2016).

Visserij en de agrosector

Binnen verschillende facetten lijken boeren en vissers enorm op elkaar, dat blijkt uit de volgende twee quotes:

Mark Calon (voorzitter LTO): *“Boeren zijn individualisten: ieder voor zich en God voor ons allen. Dat geldt dus ook voor veehouders. We zouden meer vanuit het collectief moeten handelen. Dat levert veel meer op”* (Vee&Logistiek Nederland, 2017, p. 15).

Astrid Manhoudt (Lector weidevogels Van Hall Larenstein): *“Jonge boeren kiezen een vakkenpakket vaak op basis van het profiel van het bedrijf thuis en de waarden die ze van huis uit hebben meegekregen”* (Lohman, 2017, p. 41).

Binnen de agrarische sector zijn overall tegengeluiden richting de overheid. De ‘Club van Negen’ – welke bestaat uit jonge agrariërs – geeft aan dat door de maatschappelijke druk de overheid steeds meer regels opstelt omtrent mens, milieu, natuur en leefomgeving. Dit zorgt dat de beheers drang van bestuurders en politici hoger wordt, wat resulteert in minder innovaties (Boerenbusiness, 2016).

Uitdagingen binnen de visserij liggen voornamelijk op het individualisme van de vissers. Dit zorgt voor minder samenwerking en minder innovatiedrang.

Zowel in de visserij- als in de agrosectoren zijn er problemen rondom innovatie. Redenen hiervoor zijn de crisis waaruit de sectoren langzaam opkrabbelen en onzekerheden voor de toekomst door nieuwe wet- en regelgeving. De maatschappelijke druk, ondernemerschap en individualisme dragen niet bij aan de problemen in de sectoren en rondom innovatie. Door de visserijsector en de agrosector te vergelijken, kan duidelijk worden of er binnen de agrosectoren ontwikkelingen zijn waaruit de visserijsector lessen kan leren.

6. Resultaten interviews in de agrosector

Dit hoofdstuk geeft de resultaten weer van de tweede reeks interviews die voor dit onderzoek is uitgevoerd met behulp van het interviewprotocol in bijlage III. Gedurende deze reeks is gesproken met vijf personen op verschillende posities in hun sector. De sectoren waarbinnen interviews afgenomen zijn, zijn tijdens de diepte-interviewreeks benoemd door de geïnterviewden. Tijdens de literatuurstudie zijn deze sectoren onderzocht, waarna de keuze is gemaakt voor de volgende sectoren: tuinbouwsector, varkenssector, melkveehouderij en de agri & food sector. Tijdens de literatuurstudie en met hulp van beleidsmedewerkers binnen het ministerie, zijn uiteindelijk vijf personen geselecteerd om een interview bij af te nemen. Dit zijn:

Marion Kunstt-Verhoeven, Verhoeven BV / Keten Duurzaam Varkensvlees (KDV)

Medewerker van KDV, richt zich op het steeds verder ontwikkelen van de keten.

Cor Wever, topsector agri & food, Ministerie van EZ

Seniorbeleidsmedewerker bij de topsectoren gespecialiseerd in innovaties in de topsector agri & food.

Patrick Zwaan, Rabobank
Sectorspecialist tuinbouw.

Ardy en Ivanka de Goeij, Melkveehouders, Natuurboerderij Hoevestein

Boeren van melkveehouderij Hoevestein.

Marc Calon, Land- en tuinbouworganisatie (LTO)

Voorzitter LTO.

Dit hoofdstuk kent een globalere lay-out dan hoofdstuk 4. Dit is gedaan vanwege het feit dat minder interviews zijn afgenomen en dat elk interview bij een andere sector is afgenomen. Het doel was in het algemeen om een vergelijking te maken met verschillende sectoren in het agrocomplex.

6.1. Stand van zaken

Om een beeld te krijgen van de verschillende sectoren is de vraag gesteld: 'Hoe gaat het volgens u met de *vul sector in*?' (vraag 1) en 'Hoe gaat het volgens u met het innovatieklimaat in *vul sector in*?' (vraag 2). Deze vragen zijn gesteld om vanuit de sector zelf een beeld te krijgen van de algemene zaken die in de sector spelen. Op deze manier is het mogelijk geworden om de sectoren te vergelijken met de visserijsector.

De economische crisis die begon in 2008 heeft alle geïnterviewde sectoren geraakt. Langzaam kruipen de melk-, varkens- en tuinbouwsector weer op, hoewel de verschillende uitdagingen binnen deze sectoren invloed hebben op dit tempo.

Als het gaat om innovaties, zijn alle sectoren in meer of mindere mate actief. De melkveehouderij blijft afwachting met betrekking tot innovaties tot er meer duidelijkheid is over de fosfaat uitdagingen. De varkenssector kent sinds 1997 de 'Keten Duurzame Varkenshouderij' waarin veel nieuwe innovaties tot stand komen en 300 boeren zijn aangesloten. Boeren werken in deze sector in steeds grotere mate samen aan verduurzaming met behulp van nieuwe innovaties, terwijl in de (glas)tuinbouw een aantal tuinders teruggaan naar conventionele vormen van innovaties. In deze sector werd veel geïnnoveerd, maar deze innovaties worden soms teruggedraaid, door een laag rendement.

6.2. Soorten innovaties

Deze paragraaf laat de resultaten zien van vraag 3: 'Welke gedane innovaties in de *vul sector in* zijn zeer succesvol?' inclusief de doorvraagvragen: 'Waarom was deze succesvol?' en 'Hoe is het innovatieproces van deze innovatie verlopen?'. De beschreven resultaten bestaan uit concrete

innovaties die gedaan zijn in de sectoren. De innovaties zijn uitgesplitst in technische- en keten innovaties.

Technische innovaties

Niet alleen in de melkveehouderij, ook in andere landbouwsectoren is het gps-volgsysteem een sterke innovatie die boeren helpt om preciezer te bemesten. Met dit systeem wordt er meer tijdsefficiënt gewerkt, gedurende landbouwactiviteiten op boerengrond. Deze en andere technische innovaties die gedaan worden in de melkveehouderij, zijn voornamelijk gericht op het verlagen van de werkdruk en tijd efficiënter werken. Hierdoor blijft er meer tijd over voor andere activiteiten. Tijd efficiënter werken en een betere business case is vaak de drive om te innoveren.

De tuinbouwsector is van oudsher sterk in technische innovaties om het productieproces te verbeteren, te versnellen en/of te automatiseren. De kassen binnen de tuinbouw veranderen weinig tot niet, echter proberen ze alle werkzaamheden binnenin de kast te automatiseren. Technische innovaties hebben bijgedragen aan een verbetering van het productieproces voor de tuinder, met als resultaat een betere business case en minder arbeidsintensief werken. Dit is zeer vaak dan ook de reden dat dit soort innovaties blijvend zijn.

Keten innovaties

Ook innovaties in of met de keten zijn benoemd door geïnterviewden. De topsector heeft een onderzoek gefinancierd voor het vermarkten van alternatieven voor vlees, waarin techniek wordt gebruikt om plantaardige eiwitten te bewerken zodat ze zo dicht mogelijk bij een product als kip komen (op smaak en structuur). Dit is een onderzoek waarin veel partijen mee werken, in verschillende delen van de keten.

De tuinbouwsector is van oudsher goed met technische innovaties. De focus verplaatst nu in lichte mate ook naar keteninnovaties. De tuinders nemen zelf steeds meer taken over vanuit de keten en werken samen in zogenoemde telersverenigingen om voor bedrijven – waar een contract mee is afgesloten – jaarrond producten te kunnen leveren. Daarin worden voor een aantal producten, bijvoorbeeld suikerbieten, gewerkt met veilinghuizen. Deze veilinghuizen sluiten contracten af met de tuinders waarin de hoeveelheid aan te leveren producten en de aanleverperiode is vastgesteld. Hiervoor krijgen zij een vaste vergoeding. Dit zorgt voor meer continuïteit voor de boeren als ook voor de markt.

In de varkenssector is de verbetering van de business case ook een grote drive voor innovaties. Daarnaast probeert KDV in te spelen op issues die in de maatschappij spelen, zoals in 2010 het antibioticabeleid. Hierdoor is er gezocht naar verbeteringen om de antibiotica in varkensvlees te verminderen. Dit leverde een betere marktprijs van het product op en gezondere varkens.

6.3. Subsidiefondsen

Met behulp van vraag 4: 'Maakt de *vul sector in* gebruik van de subsidiefondsen?' inclusief doorvraagvragen 'waarom wel/niet?' en 'Welke struikelblokken is de *vul sector in* tegengekomen met betrekking tot de subsidiefondsen?' is geprobeerd om een beeld te krijgen van de subsidiefondsen in de agrosector.

Tijdens de interviews is naar voren gekomen dat niet elke sector evenveel doet met subsidiefondsen. De belangrijkste reden hiervoor is dat het moet passen binnen het bedrijf. Wanneer openstellingen niet aansluiten op de bedrijfsvoering van een boer, zal hij niet snel gebruik maken van een dergelijke openstelling. Voor grotere spelers in de agrosector, geldt dat ze makkelijker aan een openstelling kunnen voldoen. Hierdoor zal deze sector sneller geneigd zijn om subsidies aan te spreken dan een individuele boer. In de varkenssector wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van subsidiefondsen.

Hiervoor zoeken zij bij meerdere overheidsorganen naar mogelijke fondsen om aan te spreken. Niet alleen wordt gezocht bij de topsector, ook op andere landelijke posten zoals het ELFPO of op provinciaal niveau.

De topsector agri & food geeft zelf subsidies uit aan ondernemers die voldoen aan de agenda en criteria van de topsector. Doormiddel van een agenda (bepaald in overleg met de sector) probeert het topsector consortium richting te geven aan innovaties in de topsector.

6.4. Struikelblokken

Ook in de agrosector zijn struikelblokken als het gaat om subsidieregelingen. De verschillende sectoren noemden vaak andere redenen waarover zij struikelen als het gaat om subsidies. Zo is genoemd dat het lastig kan zijn wanneer men moet samenwerken met anderen, waarna die partijen zich terugtrekken uit een regeling of dat zij hun betalingsverplichting niet na komen. Ook kan het zijn dat het budget van een regeling snel geclaimd wordt, maar diegene die de claim gelegd heeft nog geen duidelijk plan heeft. Hierdoor ontstaan irritaties bij collega's die wel een plan hebben. Wanneer een plan is goedgekeurd, duurt het vervolgens lang voordat alle uitbetalingen gedaan zijn. Hierdoor ontstaan extra kosten bij de aanvrager. Wat ook vaak naar voren kwam, zijn de vergunningen die het lastig maken om nieuwe innovaties door te voeren. Vaak zijn deze vergunningen zeer prijzig, dit helpt niet mee in de beslissing om verder te innoveren. Wat ook nog een struikelblok is, is de onzekerheid van innovaties. Het is onbekend hoelang een innovatie mee kan gaan, voordat deze vervangen dient te worden. Algemene onzekerheden zijn ook vaak genoemd als het gaat om het traject zelf. Wanneer iets nieuws uitgeprobeerd wordt, is dat altijd in zekere mate onzeker. Hierdoor blijven innovaties soms ook uit.

6.5. Belangenbehartiging

Voor deze paragraaf is de vraag gesteld: 'Hoe werkt de belangenbehartiging binnen de *vul sector in*?' (Vraag 6) inclusief de doorvraagvraag 'welke voor- en nadelen ziet u hierin?' is gesteld. Hieruit is het volgende naar voren gekomen.

De grootste organisatie voor de belangenbehartiging in de agrosector is LTO. Daarnaast bestaan er nog een groot aantal kleinere organisaties, die zich specialiseren in een bepaald deel van een sector, bijvoorbeeld biologische tuinbouw of melkveehouderij. In de agrosector is volgens de geïnterviewden, voor iedereen een passende organisatie om de juiste belangen te verwoorden. Wanneer men overstapt van bedrijfsstructuur, is er altijd nog een organisatie die de nieuwe belangen van een bedrijf kan behartigen. Het groot aantal behartigers en het feit dat er voor elke ondernemer een organisatie is, zorgt ervoor dat de bedrijven die zich aansluiten bij een organisatie ook mee gaan met het bestuur. Vaak wordt het bestuur bekleed door één of meer (oud)sectorleden waardoor de wensen van de sector goed vertolkt worden in het bestuur. Ondernemers zien ook dat, wanneer ze zich niet conformeren aan de meerderheid van de organisatie, ze de kans lopen om gekort te worden op hun verkoopprijs.

Na de economische crisis in 2008 gaat het weer langzaam beter met de landbouwsectoren. In de landbouw wordt er steeds beter samengewerkt in de keten en met belangenbehartigers, doordat deze meer invloed hebben op de verkoop van goederen van de boer. Subsidiefondsen worden ook goed benut, zolang deze wel bij een bedrijfsvoering past binnen de sector. Nieuwe wet- en regelgeving – zoals de fosfaatregeling – zorgen voor onzekerheden in de sector en voor acties richting de overheid. Hiervoor worden ook rechterlijke stappen genomen, maar desondanks passen de boeren zich wel alvast aan om zo verdere sancties te ontlopen. De sectoren proberen zelf op meerdere vlakken zonder subsidie te innoveren, omdat dit kan zorgen voor een hogere prijs op hun waar. Hierin zijn dus al duidelijke verschillen te zien in vergelijking met de visserijsector.

7. Vergelijking agro- en visserijsector

In deze laatste analyse zijn de resultaten van dit onderzoek samengevoegd en geanalyseerd op haalbaarheid van overdragen naar de kotter- en garnalensector. Waar nodig is helderheid gegeven met behulp van literatuur.

Technische innovaties

In de geïnterviewde sectoren zijn voornamelijk technische innovaties naar voren gekomen zoals 'antibioticavrij varkensvlees', 'een skybox', 'automatisering van het melken' en 'GPS'. De eerste drie projecten zijn zo specifiek dat dit niet over te nemen is naar de kotter- en garnalensector. GPS wordt op dit moment al gebruikt door vissers om bijvoorbeeld een trek of hun locatie te bepalen. Dit is echter wel een andere manier van gebruik dan in de landbouw.

Keteninnovaties

Keteninnovaties worden in de onderzochte agrosectoren in verschillende mate toegepast. In de varkenssector werkt KDV bijvoorbeeld heel erg nauw samen met de gehele keten om te verduurzamen. Hiervoor wordt een soort 'lidmaatschapsgeld' betaald om deze innovaties te financieren.

De veilinghuizen zoals in de tuinbouw zorgen voor een eerlijke prijs en continuïteit bij de telers, terwijl kopers hun producten dagvers en jaar rond aan kunnen bieden (The Greenery, 2017). Het zou voor de visserij een enorme omslag zijn wanneer dit geïmplementeerd zou worden. Het huidige systeem is gebaseerd op het door de visser zelf laten veilen (Visveiling Urk, 2017). Door samen te werken in grote veilinghuizen zorgt de keten voor meer continuïteit, zowel voor de koper als voor de verkoper. De werking van dit systeem zou een mogelijkheid kunnen zijn in de kotter- en garnalensector. Echter is het zo dat vissers van nature competitief zijn en zich minder snel conformeren aan een meerderheid. Hierdoor dient een systeem met veilinghuizen als regisseur, onderzocht te worden.

Subsidiefondsen

In de agri & food topsector zijn er geen minimale of maximale bedragen voor het aanvragen van subsidie. Dit zorgt ervoor dat alle ondernemers zich kunnen aanmelden voor subsidies. Doordat de topsector een agenda heeft opgezet met een klein aantal prioriteiten, dienen ondernemers zeer specifieke projectplannen in (TKI Agri & Food, 2015).

Het voortraject van deze aanpak is ook anders. In eerste instantie worden prioriteiten samen met de sector bepaald. Deze worden gedeeld met de sectoren, waarna zij van januari tot eind maart de tijd hebben om een eerste plan te maken. Hierna volgt een selectieprocedure. Wanneer deze is doorstaan, krijgen ondernemers tot het eind van de zomer de kans om hun projectidee aan te bieden voor subsidie. De uitslag hiervan volgt rond september. Elk jaar kan agri & food vanwege de grootte van de projecten, niet veel meer dan 25 projecten honoreren. Projecten mogen daarnaast een maximale looptijd hebben van 4 jaar.

Dit zou een interessante ontwikkeling kunnen zijn voor de visserijsector. Op dit moment liggen de minimale instapbedragen van openstellingen rond de €150.000,- (RVO, 2017i). Tijdens de eerste openstellingen van het EFMZV was dit €700.000,-. Dit zijn te hoge bedragen voor individuele ondernemers om zelf projecten mee op te starten. Deze minimumbedragen afschaffen zou dus voor een impuls kunnen zorgen van het aantal aanvragen. Daarnaast is uit de interviews binnen de agrosectoren en de visserijsector gebleken, dat projecten vaak tijdens de ontwikkelingsfase en het bouwen van een prototype de meeste financiële ondersteuning kunnen gebruiken. Hier zou een extra focus voor de besteding van het subsidiegeld op kunnen liggen.

Belangenbehartiging

De belangenbehartiging in de agrosectoren gebeurt op verschillende manieren. Doordat de sector groter is, zijn ondernemers sneller geneigd om een (voor hun) juiste organisatie te zoeken en zich te conformeren aan de beslissingen ervan. In de agrosectoren wordt duidelijk gezien dat men zich moet conformeren aan besluiten van die organisaties, omdat de boeren anders zelf problemen krijgen. Zo kunnen ze gekort worden op de verkoopprijs. Doordat het bestuur bestaat uit sectorleden vinden boeren het in de agrosector vaak ook geen probleem om mee te werken, omdat in de belangenorganisaties vaak de (voor hun) juiste keuzes en afwegingen worden gemaakt.

In de visserij zijn twee organisaties. Volgens geïnterviewden in de agrosectoren is dit niet persé slecht. In het agrocomplex zijn immers ook veel verschillende organisaties. Belangrijk is hierbij wel dat de twee visserijorganisaties elkaar niet in de weg zitten. Zolang ze beide andere delen van de markt bedienen werkt dat goed. Echter willen de organisaties voor het grootste deel dezelfde markt bedienen. Hierdoor ontstaat vaak frictie in de sector.

Zoals eerder aangegeven is onduidelijk of de overheid iets kan doen aan de belangenorganisaties in de visserij. Geluiden uit de sector zijn vaak dat dit een uitdaging is die zij zelf op moeten lossen.

Discussie

In dit onderzoek zijn een aantal punten naar voren gekomen die ter discussie gesteld kunnen worden. Deze punten zijn onderverdeeld in twee secties. De eerste zijn methodologische onduidelijkheden of punten waar vraagtekens bij gesteld kunnen worden. In het tweede deel van deze discussie zijn de resultaten van dit onderzoek waar een andere invalshoek op kan zijn, benoemd en uitgelicht.

Methodologisch

De punten die tijdens de uitvoering van dit onderzoek naar voren zijn gekomen, als mogelijke verbeteringen of punten waarbij getwijfeld kan worden aan de validiteit van dit onderzoek zijn: vraagstelling interviews, controles interviewuitwerking, te interviewen personen, onderzoek agrosector, en fonds & eigen innovaties.

Vraagstelling interviews

Doordat elk interview op kleine omstandigheden anders is, denk hierbij aan omgeving, mate van formaliteit, rust, tijd etc. heeft dit ertoe bijgedragen dat de vraagstelling zoals deze in bijlage II is opgeschreven altijd net even iets anders was. Hierbij moet vermeld worden dat de onderwerpen rondom de vragen wel altijd centraal stonden. Het is echter de kleine nuance in vraagstelling (ook tussen onderzoekers) die mogelijkheid biedt voor een geïnterviewde om anders antwoord te geven.

Vraag 6 ‘Hoe ziet u de rol en positie van de kotter- en garnalenvissers in de visserijsector?’ van de diepte-interviews (bijlage II), werd door de helft van de geïnterviewden als ‘vaag’ ervaren. Hierdoor zijn de antwoorden op deze vraag in twijfel getrokken en niet mee genomen in de analyse van het onderzoek.

Controles interviewuitwerking

Na elk interview is gevraagd of de geïnterviewde de uitwerking voorafgaand aan het gebruik in het onderzoek wil doorlezen. Alle geïnterviewden hebben aangegeven dit te willen doen. Nadat de uitwerking van het interview is opgestuurd, is echter door 7 van de in totaal 19 geïnterviewden nooit een gecontroleerde uitwerking geretourneerd, ondanks herinnering mails.

Te interviewen personen

Gedurende het onderzoek zijn personen die oorspronkelijk op de interview lijst stonden geschrapt en zijn nieuwe namen daarvoor in de plaats gekomen. Onderstaand geeft een overzicht van de personen/bedrijven die zijn toegevoegd aan of geschrapt uit het onderzoek inclusief de achterliggende reden.

Anne Doeksen was geselecteerd als kandidaat namens SDN. Echter was zij niet bereikbaar tijdens het onderzoek. Haar plaatsvervanger, Lotte Huisman, is daarom geïnterviewd namens SDN.

Hendrik Kramer stond op de lijst vanwege zijn functie als schipper op de MDV 1 en op aanraden van Marieke Verweij. Helaas is het echter niet gelukt om binnen de tijd van dit onderzoek een moment te vinden voor een interview.

Bram Bierens is op aanraden van geïnterviewden toegevoegd aan de interviewlijst vanwege zijn voorzitterschap bij het oude VIP en de huidige adviescommissie EFMZV.

Klaas-Jelle Koffeman is vanwege zijn actieve betrokkenheid in de visserijsector gevraagd voor een interview.

Sandra Maric is als procescoördinator gevraagd voor een interview om zo ook een beeld van RVO mee te kunnen nemen.

Harold Hooglander is als senior beleidsmedewerker gevraagd voor een interview, zodat ook een beeld van het ministerie zelf meegenomen kon worden in dit onderzoek.

Het WNF is geprobeerd mee te nemen in dit onderzoek. Helaas is het nooit gelukt om iemand bij het WNF, na herhaaldelijk contact zoeken, te bereiken.

Greenpeace is geprobeerd mee te nemen in dit onderzoek. Helaas is het nooit gelukt om iemand bij Greenpeace, na herhaaldelijk contact zoeken, te bereiken.

Abstractie niveau agro-onderzoek

Door ook onderzoek te doen binnen agrosectoren is een vergelijking mogelijk gemaakt tussen de visserij en de agrosectoren. Met deze vergelijking wordt geconcludeerd dat het onderzoek bij de agrosectoren relatief klein was en de mogelijke lessen abstract gebleven zijn.

Fonds & eigen innovaties

Dit onderzoek benoemt vaak innovaties die gedaan zijn binnen een Europees fonds (EVF of EMFZV). Er zijn maar weinig innovaties van buitenaf genoemd. Dit heeft te maken met het feit dat de eigen innovaties van vissers bijna nooit openbaar worden gemaakt, daarmee verspelen zij immers hun concurrentiepositie. Een vereiste van EU-subsidies is daarbij dat de kennis gedeeld moet worden. Hierdoor zijn deze innovaties beter bereikbaar geweest voor dit onderzoek.

Literatuur onderbouwing

Aanlandplicht

De aanlandplicht wordt door partijen verschillend uitgelegd. In 2015 is door het LEI onderzocht dat de totale verwerkingstijd door de bijvangst met 50% zal toenemen. Hierdoor nemen de kosten ook toe, in het slechtste geval tot €310,- per 1000 kilogram(kg). De opbrengt van de bijvangst is in het beste geval slechts €140,- per 1000kg. Dit resulteert in een gemiddelde van €170,- per 1000kg aan extra kosten door de bijvangst (Turenhout, 2015). Dit is slechts één van de vele negatieve effecten van de aanlandplicht waarmee vissers te maken gaan krijgen. Tegenover dit soort geluiden staan ngo's die juist voor de aanlandplicht zijn. SDN pleit wel voor vermindering van bijvangst en beschouwt de aanlandplicht als een goede maatregel (Stichting de Noordzee, 2016). In eerste instantie zal de aanlandplicht geld gaan kosten, maar omdat deze kosten direct bij de visser liggen, is er een motief om onderzoek te doen naar selectiever vissen. Op de lange termijn moet dit een visserij ontwikkelen met minder bijvangst en meer economische voordelen (Buisman, et al., 2011). IMARES heeft in 2014 een onderzoek gedaan naar de reden achter de kloof tussen de visserij en het ministerie. Het resultaat hiervan staat in tabel 4.

Tabel 4. Tegenstellingen visserij en overheid over aanlandplicht (Buisman, et al., 2014).

Visserij	Het Ministerie van Economische Zaken
1 De aanlandplicht is onmogelijk	De aanlandplicht is een feit
2 Graag principiële discussie	Geen principiële discussie
3 Benoemen van onmogelijkheden, problemen en dilemma's.	Zoeken naar rek en ruimte in de implementatie.

De aanlandplicht is sinds de herziening van het GVB in 2013 bekend bij de visserijsector (Stichting de Noordzee, 2016). In de eerste jaren zijn vooral weerstandsacties geweest en overlevingsproeven gedaan om onder de aanlandplicht uit te komen (Visserijnieuws, 2013c). Sinds de verdere invulling van de aanlandplicht, zijn proeven naar het verhogen van selectiviteit en overleving versterkt (VisNed, 2017c), zeer waarschijnlijk omdat de aanlandplicht steeds dichterbij komt. De visserijsector is nog altijd tegen de aanlandplicht, in mei 2017 is een 23.000 keer getekende petitie afgeleverd aan verschillende visserij ambtenaren in Brussel (Omroep Flevoland, 2017).

Brexit

De onzekerheid die de Brexit met zich meebrengt maakt het zeer moeilijk voor de gehele visserijsector om hierop te anticiperen en te innoveren. Vissers weten niet wat ze te wachten staat en blijven daardoor terughoudend met betrekking tot de toekomst. De Brexit is een grote, gezamenlijke vijand voor de gehele visserijsector. Op het moment van schrijven zijn de onderhandelingen voor de Brexit nog niet begonnen, dus blijft dit een grote onzekerheid. Deze onzekerheid is er voor zowel de visserijsector alsook voor de overheid in het algemeen (Rijksoverheid, 2017a).

EVF afwikkeling

Na het EVF heeft het Ministerie van EZ veranderingen aangebracht in het nieuwe EFMZV waarmee de ontstane problemen zoals bij het EVF niet meer voor moet komen (Ministerie van Economische Zaken, 2014). Op het moment van schrijven zijn echter nog geen projecten onder het EFMZV afgerond, het is dus afwachten of de intentie van RVO en het Ministerie van EZ ook vruchten zal afwerpen.

Van alle projecten die tijdens het EVF gevoerd zijn, is uiteindelijk 75% beoordeeld als waardevol in de eindevaluatie van het EVF (ERAC, 2017). Zoals eerder te lezen in dit document, heeft 'maar' 6,1% van het totaal een terugvordering ontvangen. Ondanks deze cijfers blijven vissers drukken op zere wond. Het Ministerie van EZ zet zich in om te voorkomen dat een gelijk probleem zich voordoet met het EFMZV. De toekomst voor de visserijsector moet nu zijn: Vooruitkijken en innoveren, in plaats van terugkijken naar de afwikkeling van het EVF.

Ruimtelijke ordening

Beschermde natuur en windmolenparken zijn het vaakst genoemd als potentiële bedreiging voor de visserij. Het WNF zou graag 30% van de Noordzee voor beschermde gebieden willen (WNF, 2017). Greenpeace wil zelfs 40% van alle zeeën sluiten (Greenpeace, 2017). Op dit moment staan er op de Noordzee 139 windmolens, gezamenlijk wekken zij 357 megawatt(MW) stroom op per jaar (Rijksoverheid, 2017b). In 2023 wil de overheid 4450 MW opwekken met windenergie op zee (Noordzeeloket, 2017). Dit komt neer op ongeveer 12x zo veel windmolens (wanneer gerekend wordt met het huidige rendement van windmolens).

Gesloten gebieden en windenergie op zee, zorgen ervoor dat de visserij niet meer weet wat ze te wachten staat in de nabije toekomst. Belangenbehartigers hebben dit probleem al bestempeld als 'vissen op een postzegel' (Pvis, 2004).

Het moet echter niet vergeten worden dat visserij onderdeel is van het maritiem ruimtelijk plan die opgezet is door de EU om ruimtegebruik met elkaar af te stemmen en om duidelijk te maken hoe de zee wordt ingericht (Europees Parlement en de Raad, 2014).

Binnen het Nationaal waterplan van 2016-2021 – bijlage Beleidsnota Noordzee 2016-2021 – gaat de overheid ervan uit dat de visserij zich inzet om te verduurzamen. Hiermee kan het haalbaar worden om visserij-activiteiten samen te laten gaan met andere functies op de Noordzee. In het beginsel heeft de visserij overal toegang, maar activiteiten die van nationaal belang zijn krijgen voorrang (Ministerie van Infrastructuur & Milieu; Ministerie van Economische Zaken, 2015). Daarnaast stelt Europese natuurwetgeving randvoorwaarden over de toelating van visserij in de natura 2000-gebieden. Met het EFMZV zet Nederland zich in om maatregelen te nemen voor de verduurzaming van de visserij, echter wanneer hier geen gebruik van wordt gemaakt, zullen de vissers zichzelf in hun vingers snijden (Ministerie van Infrastructuur & Milieu; Ministerie van Economische Zaken, 2015).

Verouderde vloot

Doordat de visserijsector een slechte economische periode heeft gekend tussen 2008 en 2012, was er geen ruimte voor investeringen in de vloot. Nu komen weer middelen beschikbaar om te innoveren. Ondanks deze middelen, blijft innovatie uit. Tijdens de interviews zijn vijf nieuwe schepen benoemd, hierbij moet vermeld worden dat hier niet specifiek naar gevraagd is. Geïnterviewden lieten dit tijdens het gesprek weten. Ook in de media zijn maar beperkte geluiden van nieuwe schepen

(Maritiemnieuws, 2017a); (Maritiemnieuws, 2017b). Ondanks de investeringsruimte gebeurt er weinig in de visserijsector, zo is zelfs crowdfunding nodig geweest voor het bestellen van een nieuwe kotter (Visserijnieuws, 2017d).

Onzekerheid over het vervolg van pulsvisserij

Rondom de pulsvisserij spelen op dit moment een aantal issues met betrekking tot het aantal ontheffingen waarmee gevestigd mag worden. In 2017 zijn er 84 puls-ontheffingen, Met de huidige stand van zaken, zal dit getal in 2019 teruggedrongen worden tot nog 22 ontheffingen (Segenhout, 2017). Dit zal betekenen dat 62 schepen, die nu vissen met een pulstuig omgebouwd moeten worden naar, hoogstwaarschijnlijk, de boomkor.

Anders inzetten van het subsidiefonds

Het EFMZV is er om de visserijsector te ondersteunen in het behalen van de GVB doelstellingen (Europa Decentraal, 2016c). Van den Brink & den Ouden (2016) hebben onderzoek gedaan naar het gebruik van subsidie in Nederland. Hierbij is naar voren gekomen dat overheidsinstantie zoals provincies en gemeenten op zoek zijn naar alternatieve financiële instrumenten. De conventionele subsidievorm wordt vaak als te duur, tijdrovend, ingewikkeld en ouderwets ervaren (van den Brink & den Ouden, 2016). Gedurende dit onderzoek zijn op- en aanmerkingen verzameld over de manier waarop het subsidiegeld wordt ingezet.

Kleine bedragen

De lange procedure die het EFMZV op dit moment kent (22 weken) is gebaseerd op volledig benutte openstellingen waarbij de adviescommissie EFMZV alle aanvragen moet keuren, hiervoor is tijd nodig. Deze procedure zou ingekort moeten worden om de kleine (en snelle) bedragen mogelijk te maken. Het interne proces bij RVO zou hiervoor anders ingericht moeten worden. Dit vergt dus een grote aanpassing om aan deze wens te kunnen voldoen.

Revolverend fonds maken van subsidiegeld

Een revolverend fonds kan voor de sector een positieve verandering zijn, omdat hierdoor geld beschikbaar blijft voor de sector (KplusV & ERAC, 2013). Met een revolverend fonds wordt het geld ingezet als een soort lening, wat een positieve impuls geeft voor de ontvanger, de subsidie moet immers terug betaald worden wanneer de innovatie geld oplevert.

Een nadeel van een dergelijke opzet is voor de overheid. Een revolverend fonds vraagt volgens RVO om een andere structuur dan die zij kennen, hierdoor zouden aanpassingen gepleegd moeten worden binnen RVO. Vaak wordt het beheer van een dergelijk fonds daarom ook uitbesteed aan een externe fondsmanager (KplusV & ERAC, 2013). Een revolverend fonds kan zowel op een nationaal of Europees niveau opgesteld worden (van den Brink & den Ouden, 2016). Hierbij geldt in het algemeen dat, hoewel een aantal geïnterviewden heeft aangegeven dat het goed zou zijn als de sector geheel zonder subsidie zou kunnen innoveren, een stop op de Europese subsidies ook negatief kan werken voor innovatie (van der Wal, 2017). De sector krijgt immers minder geld ter beschikking om mee te werken.

Fonds via ander kanaal

Tijdens het EVF werkte het VIP als een soort beoordelingscommissie. Veel geïnterviewden gaven aan dat een orgaan als het VIP, gezorgd heeft voor het toekennen van subsidies aan de juiste projecten. Voor het EFMZV is tegenwoordig de adviescommissie EFMZV belast met die taak. Zij rangschikken, na een eerste formele check van RVO, op basis van vooraf opgestelde criteria. Hiermee geven zij advies aan RVO om projecten goed of af te keuren. De adviescommissie EFMZV bestaat uit leden die op basis van hun kennis van de visserij en technische kennis, projecten inhoudelijk beoordelen. Met deze kennis kunnen zij de rangschikking opstellen van goede tot minder goede projecten. De adviescommissie wordt voorgezeten door een externe partij (Rijksoverheid, 2015). Het Comité van Toezicht (CVT) is hierin betrokken als beoordelaar van de rangschikkingscriteria en wordt voorgezeten door het

Ministerie van EZ. In het CVT zitten leden van: Bestuurlijk Platform Visserijgebieden, aanvoerders/PO's van de visserij- en aquacultuursector, afzet en verwerking van de visserij- en aquacultuursector, wetenschap, ngo's, Nederlandse Voedsel en Waren Autoriteit (NVWA) en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (I&M) (Ministerie van Economische Zaken, 2014). Vaak is genoemd dat de taak van de adviescommissie bij een speciaal orgaan terug zou moeten komen, zoals het VIP. Leden van het VIP waren vertegenwoordigers van: de wetenschap, overheid en visserij (Trouw, 2006). Door de geïnterviewden is aangegeven dat die rol wellicht vervuld kan worden door het CVO – nu het VIP is opgeheven –, omdat deze partij dichter op de sector staat. CVO is een samenwerkingsverband van producentenorganisaties, die overkoepelend wellicht kan werken om subsidies te beoordelen (CVO, 2017).

Geïnterviewden hebben aangegeven dat de huidige manier van beoordelen (door de adviescommissie EFMZV) wellicht niet de beste is, omdat hun kennis van zaken in twijfel wordt getrokken. Dit is de reden dat geïnterviewden meer sectorleden in een dergelijke beoordelingscommissie zien, zoals destijds bij het VIP. De vraag kan worden gesteld of de visserijsector wel op de hoogte is van de manier van beoordelen, aangezien er nog steeds sectorleden meewerken.

Belangenorganisaties fuseren

In 2013 waren al plannen gemaakt om beide partijen (VisNed & de Nederlandse Vissersbond) te laten fuseren (Visserijnieuws, 2013b). Aangezien beide belangenbehartigers vandaag de dag nog altijd bestaan, is te concluderen dat deze fusie niet is doorgegaan. Dit is dan ook te lezen in een artikel van de Nederlandse Vissersbond (Nederlandse Vissersbond, 2015). Een fusie is volgens meerdere geïnterviewden van dit onderzoek nog altijd zeer gewenst. Echter ligt de macht niet bij de overheid om dit te realiseren (Pers. Comm. EZ, 2017).

Verantwoording bij de visserijsector

De visserijsector moet zelf meer initiatief tonen met betrekking tot subsidieaanvragen. Hierbij zou een omgekeerde werking actief kunnen worden, waarbij geld niet meer met behulp van openstellingen wordt verdeeld maar subsidie wordt verleend voor projecten die vanuit de (visserij)sector komen. Dit kan zorgen dat het gebruik van subsidie beter aansluit op de behoeften van de sector en daardoor beter benut zal worden. Daartegenover staat wel dat de overheid minder invloed heeft op het gebruik van subsidiegelden. Doordat openstellingen volgens de geïnterviewden nu niet goed aansluiten op de vraag van de sector, blijft geld liggen. De geïnterviewden zouden graag zien dat de visserijsector proactief plannen kan maken en deze, wanneer daartoe gereed, kan indienen bij de overheid.

De EC heeft in haar Groenboek de mening gedeeld dat het huidige kader voor de visserij onvoldoende verantwoordelijk laat voor de vissers (Rijksoverheid, 2010). Een verandering hiervan betekent dan wel dat de sector verantwoording moet afleggen aan de overheid. De Nederlandse visserijsector heeft expliciet aangegeven dat zij in het beheer een expliciete rol voor zichzelf ziet, maar hiervoor is wel een mentaliteitsverandering nodig binnen de sector (Rijksoverheid, 2010).

Onderzoek

Wanneer het gaat om de WUR zouden partijen in de sector graag zien dat ook andere kennisinstellingen uit andere landen gebruikt mogen worden binnen het EFMZV. Het gaat immers om een Europese subsidie. Wanneer het OP wordt geraadpleegd is niets te vinden over een verplichting om samen te werken met het WMR of samenwerking met enkel nationale wetenschappelijke instituten (Ministerie van Economische Zaken, 2014); (Rijksoverheid, 2015b). Het is dus mogelijk om samen te werken met een wetenschappelijk instituut naar keuze. Echter heeft WMR veel tijd gestoken in het leren kennen van de Nederlandse visserijsector, waaruit de vraag is af te leiden of een samenwerking met andere instanties een juiste keuze is.

Kenniskringen nieuw leven inblazen

De kenniskringen hebben onder het EVF gezorgd voor veel veranderingen in de visserijsector. Het was een project voor en door vissers. De kenniskringen zijn gesubsidieerd onder het EVF (Kroon, et al., 2016). Veel van de geïnterviewden noemden de kenniskringen zelf, ook een succes van het EVF. Ze zouden dan ook graag een vernieuwde versie zien onder het EFMZV. Onder art. 28 van het EFMZV (Partnerschappen tussen vissers en wetenschappers) wordt in het OP een mogelijkheid tot herstarten van de kenniskringen genoemd (Ministerie van Economische Zaken, 2014). De overheid heeft hier dus een mogelijkheid voor gegeven. Tot op heden is er echter geen duidelijk project kenniskringen gestart, dit kan te maken hebben met het feit dat de openstelling voor art. 28 liep tot 12 juni 2017 (RVO, 2017i).

Hulp bij investering voor nieuwe schepen

De overheid heeft ervoor gekozen om innovaties voor nieuwe schepen/motoren niet te subsidiëren onder het EFMZV. De achterliggende gedachte hiervoor was dat een nieuw motor zo veel kosten zou besparen, dat een visser dit uit zichzelf zou doen. Het geld wordt dan liever ingezet om innovaties te subsidiëren die ingewikkelder zijn. In andere landen zoals België gebeurt dit echter wel. Er is dan ook in de Europese EFMZV-verordening te lezen dat vernieuwingen aan hoofd- of hulpmotoren subsidiabel kunnen zijn, mits een visser voldoet aan de gestelde eisen (Europese Unie, 2014).

Jonge visser actief betrekken

Op dit moment wordt echter wel een deel van de investering van een nieuw schip voor jonge vissers vergoed. In de Europese verordening van het EFMZV wordt veel aandacht gegeven aan het betrekken van jonge vissers bij innovaties (Europese Unie, 2014). Nederland heeft in het OP aangegeven dat minimaal één openstelling zal worden besteed om uitvoeringskosten voor jonge vissers te beperken (Ministerie van Economische Zaken, 2014).

MDV 1

De aanschaf van een schip, soortgelijk aan het MDV, zou voor een visser niet haalbaar zijn, in verband met de te maken kosten. De aanschaf van het MDV 1 schip kostte €4,5 miljoen, met een terugverdientijd van 8-9 jaar. (Luchies, 2016) Er is helaas geen informatie beschikbaar over de kosten van een conventioneel kotterschip en de terugverdientijd. Hierom kan er in deze studie geen vergelijking gemaakt worden of de visserijsector in staat is om een schip zoals de MDV 1 zelf te financieren.

Contact tussen EZ en visserij

Geïnterviewden vinden dat de huidige korte lijnen tussen de visserijsector en het Ministerie van EZ goed werken. Dit willen ze dan ook graag zo houden. Het is echter lastig om deze lijntjes te behouden, wanneer beleidsmakers vaak rouleren binnen een ministerie. Dit bemoeilijkt het vinden van de juiste persoon. Vanuit beleid gezien is het enkel goed dat medewerkers van een ministerie meer rouleren, op die manier blijven de medewerkers nieuwe dingen leren en blijft de kennis binnen het rijk ook groeien. Dit is een knelpunt tussen beide partijen waardoor overleg bemoeilijkt wordt.

Conclusie

Met de onderstaande tekst wordt in deze conclusie antwoord gegeven op de deelvragen in dit onderzoek. Hiermee wordt direct antwoord gegeven op de volgende hoofdvraag:

‘Wat kan het Ministerie van Economische Zaken doen om innovatie binnen de kotter- en garnalensector opnieuw aan te jagen?’

Doormiddel van de interviews met de visserijsector, concludeert dit onderzoek dat de aanlandplicht, Brexit, EVF afwikkeling, verouderde vloot en de onzekerheid met betrekking tot de puls techniek, behoren tot de belangrijkste knelpunten in de kotter- en garnalensector. De overheid heeft voor de aanlandplicht gestemd en dit wordt de overheid dan ook nog altijd verweten. Daartegenover staan succesfactoren zoals een vastberaden team bij de directie ELVV wat altijd klaar staat om ondernemers te helpen. Ook tijdens de voorbereidingen op de Brexit onderhandelingen werken alle partijen goed samen om ‘de gezamenlijke vijand’ te bedwingen.

Verder kan geconcludeerd worden dat de visserijsector de rol van het ministerie op een aantal vlakken graag anders ziet. Zo kan het Ministerie van EZ verbeteringen doorvoeren, zoals gespecificeerd in de aanbevelingen, om de kotter- en garnalensector beter te faciliteren of samenwerking te initiëren. Daarbij ziet de visserijsector verscheidene aanpassingen om innovatie weer opnieuw aan te jagen. De grootste aanpassing die genoemd is, focust op het stopzetten van het huidige EFMZV en om met meer simpele wet- en regelgeving een nationaal subsidiefonds op te zetten. Dit fonds kan bijvoorbeeld in de vorm komen van een revolverend fonds waarmee de vissers op een sterkere manier gestimuleerd worden. Een verlaagd instapbedrag om in aanmerking te komen voor subsidie, kan helpen om meer ondernemers de kans te geven projecten aan te vragen onder het EFMZV. Hierdoor kan innovatie weer versterkt aangejaagd worden.

Na het onderzoek met de agrosectoren kan geconcludeerd worden dat de sectoren veel overeenkomsten hebben. Concrete lessen zouden in een vervolgonderzoek moeten worden bestudeerd. Wat in dit onderzoek wel duidelijk is geworden heeft betrekking op de veilinghuizen, de manier van subsidies in de topsectoren en de manier van belangenbehartiging in de agrosector. Dit zijn drie punten waar de visserij aan kan werken. Het Ministerie van EZ kan twee van de drie punten mee nemen. De implementatie van veilinghuizen naar de visserijsector zou middels een openstelling onder het EFMZV kunnen worden onderzocht. Bij succes kan dit een omslag betekenen in de visserijsector. Het tweede punt gaat om de manier van subsidieverstrekking binnen de topsector agri & food. Deze manier van subsidieverstrekking kan mogelijk (deels) overgenomen worden in de visserijsector.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek zijn er verschillende aanbevelingen gedaan die het Ministerie van Economische Zaken kan doorvoeren om innovatie in de kottier- en garnalensector aan te jagen. Deze aanbevelingen zijn gerangschikt in volgorde van groot naar klein. Dit wil zeggen dat de grootste en meest uitgebreide aanpassingen als eerste benoemd zijn, de kleine en makkelijker te implementeren aanpassingen zijn onderaan de aanbevelingen gegeven.

Andere manieren van subsidiegebruik

Naar aanleiding van dit onderzoek en haar resultaten wordt aanbevolen een revolverend fonds te starten of de aanpak van de topsector agri & food over te nemen. Vervolgonderzoek kan ingezet worden om te kijken welke van deze twee aanpakken het beste past in de visserijsector en welke vervolg stappen hiervoor nodig zijn.

Verder is duidelijk geworden dat de geïnterviewden de EU wet- en regelgeving onprettig vinden. Daarom wordt aanbevolen om middels lobbyen bij de EU, een eventueel vervolg van het EFMZV aan te passen op verscheidene punten, zoals administratieve lasten en een eerlijk 'level-playing-field'. Als vervolg, wanneer de EU niet akkoord gaat, wordt aanbevolen om de mogelijkheid te onderzoeken de EU-subsidie stop te zetten en met nationale middelen vervolg stappen te ondernemen.

Geïnterviewden hebben aangegeven dat er een mogelijkheid moet zijn om schepen of motoren te subsidiëren. Onder het Nederlandse EFMZV fonds is dit niet toegestaan met als reden dat ondernemers dit zelf zouden moeten kunnen. Een revolverend fonds zou echter helpen zo een investering mogelijk te maken. Daarom wordt aanbevolen dit onder een revolverend fonds wel toe te laten, zij het onder specifieke voorwaarden voor verduurzaming.

Volgens de resultaten van dit onderzoek worden voornamelijk projecten gemaakt om subsidie te krijgen via een openstelling. Het ministerie wordt daarom aanbevolen om de mogelijkheid te onderzoeken om subsidie te geven voor een project wat bedacht is door vissers, maar niet direct verband houdt met een openstelling. Hierbij moet opgemerkt worden dat met deze opzet de sturing van het ministerie op de innovatie in de visserijsector sterk wordt verminderd.

Tijdens dit onderzoek is een idee gepresenteerd over kleine bedragen met een snelle doorlooptijd om kleine ideeën (van kleine aanvragers) ook te kunnen bedienen. Daarom wordt aanbevolen de mogelijkheid tot een dergelijke optie te onderzoeken. Bij kleine bedragen gaat het om bedragen tot €15.000,- die op een snellere manier door de lijn komen dan de 22 weken die nu benodigd is om subsidie goed te keuren.

Contactverbetering tussen subsidiegebruikers en RVO

Meerdere geïnterviewden gaven aan dat er (nog) meer contact moet zijn tussen RVO en de subsidieaanvragers. Op dit moment is dit aan het begin, tijdens mijlpalen of wanneer iets fout gaat. Het contact gebeurt met één dossierhouder die bekend is met het project vanaf het begin, dit vinden de geïnterviewden al een vooruitgang. Zij zouden echter graag nog meer betrokkenheid van RVO zien, zodat RVO de beweegredenen kan zien voor innovaties.

Ook zouden afspraken zoals veranderingen in planning eenvoudiger uitvoerbaar moeten worden voor de aanvragers. Door elke aanpassing te moeten melden ontstaat veel extra administratie en kan dit ook nog eens leiden tot vertragingen in het project en problemen met de subsidie.

Vanuit de overheid gezien zouden medewerkers heel graag meer contact willen, echter wordt dan de taak van een dossierhouder bemoeilijkt en de tijd van beleidsmedewerkers is beperkt. Om dit te

realiseren zouden meer mensen in dienst moeten komen. Dit is een overweging waar de overheid verder op in kan gaan om te kijken naar mogelijkheden. Wellicht is meer contact op afstand te realiseren als een goede middenweg.

Andere eenvoudige aanpassingen waarmee de visserijsector al geholpen wordt, is het zorgen voor meer bekendheid over de openstellingen. Op dit moment gebeurt dat voornamelijk op de webpagina van RVO en op visserijnieuws.nl. Wanneer de openstellingen eerder van tevoren en op meerdere – voor de visser duidelijke locaties – zou worden gecommuniceerd, zou dit helpen om de bekendheid van openstellingen te promoten. Het verschilt echter per openstelling wat de doelgroep is. Openstellingen met een minimumbedrag van €300.000 euro zijn voor een individuele ondernemer niet interessant, hiervoor zouden wellicht andere vormen van communiceren noodzakelijk zijn. Het Ministerie van EZ en RVO zouden kunnen onderzoeken of er andere effectieve en logische manieren zijn om de communicatie over toekomstige openstellingen te optimaliseren.

Innovatiemakelaar

Meerdere geïnterviewden hebben de aanstelling van een innovatiemakelaar benoemd. Het gaat hierbij om een (extern, of met als hoofddoel aangenomen) persoon die in de kotter- en garnalensector met ondernemers spreekt over hun belangen en op die manier een samenwerking tot stand kan brengen. Hiermee zou er een mogelijkheid kunnen ontstaan om ondernemers gezamenlijk een subsidieaanvraag te laten doen. Een dergelijke innovatiemakelaar zou betaald kunnen worden vanuit het EFMZV. Daarom wordt vanuit dit onderzoek aanbevolen om de mogelijkheid tot aanstellen van een dergelijk persoon nader te onderzoeken.

Veilinghuizen

In verschillende agrosectoren wordt gebruik gemaakt van veilinghuizen. Dit systeem zou in de visserijsector geïmplementeerd kunnen worden om sterke prijsfluctuaties zoals nu in de garnalensector, te onderdrukken. Alvorens dit te doen wordt sterk aanbevolen om eerst voldoende onderzoek te doen naar de gevolgen hiervan op de visserijsector. Hierbij moet opgemerkt worden dat een dergelijke overgang over meerdere jaren moet gebeuren.

Meerjarenplan

Het wordt aanbevolen dat het Ministerie van EZ een visie of meerjarenplan opstelt zodat de visserijsector een beter beeld heeft voor de toekomstige doelstellingen.

Adviescommissie EFMZV

Het wordt aanbevolen om duidelijker te maken waar de kennis en kunde ligt van de huidige leden van de Adviescommissie EFMZV, hiermee kan ongerustheid vanuit de sector worden weggenomen. Tevens kan er gezocht worden naar geschikte sectorleden om toe te voegen aan de commissie. Sectorleden staan dicht bij de sector en weten daardoor goed wat er op zee gebeurt, tevens kunnen zij een ander inzicht inbrengen.

Wetenschappelijke instituten

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat een aantal geïnterviewden graag een soort strippenkaart systeem ziet voor onderzoeksuren bij de WUR. Deze uren zouden gefinancierd kunnen worden uit het EFMZV of een dergelijk fonds. Wanneer echter subsidiegeld beschikbaar wordt voor uren bij de WUR en tegelijk andere instellingen aangesproken kunnen worden, kan dit verlies van subsidiegeld betekenen. Het is daarom aan te bevelen dat het Ministerie van EZ aanvullend onderzoek doet naar de effectiviteit van het financieren van uren bij kennisinstellingen ter gebruik voor de visserijsector. Hierbij in acht genomen dat samenwerking met andere kennisinstellingen door de visserij negatief invloed kan hebben op dit systeem.

Kenniskringen

In de periode maart-juni 2017 is er een openstelling geweest waarin een soort herstart van de kenniskringen mogelijk was. Wanneer onder deze openstelling hiervoor een project is ingediend en goed gekeurd, dient hier geen actie vanuit de overheid op genomen te worden. Het is wel aan te bevelen, dat mocht er geen goedgekeurd project, afgeleid van de kenniskringen, voortkomen uit deze openstelling, dat hier zelf actie op ondernomen wordt.

Jonge vissers

Om jonge vissers meer over het belang van innovatie te leren wordt aanbevolen om jonge vissers al in het onderwijs beter kennis te laten maken met het ondernemerschap en het belang hiervan.

Hoe jonge vissers op een andere manier gestimuleerd kunnen worden om mee te werken aan innovatieprojecten was geen direct onderdeel van dit onderzoek. Daarom wordt aanbevolen om hier een vervolgonderzoek voor te starten.

Uitgebreide (eind)evaluatie EFMZV

Een aantal geïnterviewden noemden de evaluatie van het EVF op 1 december 2016 (Visserijnieuws, 2016c). Dit was voor hen een goed voorbeeld om aan te halen voor een vervolg. Aan het eind van het EFMZV, of wellicht tussentijds – wanneer hiertoe aanleiding is – zou een evaluatie goed zijn om de belangrijkste punten met de visserijsector te bespreken en vooruit te kijken naar een mogelijk nieuw fonds. Daarom wordt aanbevolen om – waar mogelijk – evaluatiemomenten in te plannen om de stand van zaken met de visserijsector te bespreken.

Prijsvraag

In de resultaten van dit onderzoek wordt opgemerkt dat een prijsvraag kan helpen om vissers te stimuleren mee te werken aan innovatieprojecten. Daarom wordt aanbevolen onder het EFMZV een prijsvraag te organiseren. De winnaar van deze prijsvraag krijgt garantstelling om zijn project met 100% – of een nader te bepalen percentage – subsidie uit te voeren. Andere projectideeën kunnen worden geholpen onder het EFMZV. Met ideeën die voortkomen uit deze prijsvraag wordt het duidelijker in welke richting de kotter- en garnalensector innovaties behoeft.

Vertrouwen met de sector

Dankzij de aanlandplicht is het vertrouwen in de overheid af genomen en is de kloof enkel groter geworden tussen de overheid en de visserijsector. Het samenwerken aan uitdagingen zoals de Brexit zorgt ervoor dat deze partijen weer samen komen om gezamenlijke problemen op te lossen. Dit zou ook het geval moeten zijn met de aanlandplicht. De realiteit is echter anders. Daarom wordt naar aanleiding van dit onderzoek aanbevolen om te blijven streven naar samenwerking en vertrouwen op alle visserijvlakken om zo te werken aan een duurzamere visserij.

Bibliografie

Algemene Rekenkamer, 2015. Toelichting bij het Rapport bij de Nationale verklaring 2015 - Europees Visserijfonds (EVF), Den Haag: Algemene Rekenkamer.

ANP, 2013. Eu-parlement wil einde overbevissing. [Online]
Available at: <http://www.nu.nl/politiek/3129975/eu-parlement-wil-einde-overbevissing.html>
[Geopend 22 maart 2017].

ANP, 2016. 40 miljoen voor innovatie in landbouw. [Online]
Available at: <https://www.accountant.nl/nieuws/2016/12/40-miljoen-voor-innovatie-in-landbouw/>
[Geopend 16 maart 2017].

Bluiminck, N., 2017. Prijsstijging Hollandse garnalen. [Online]
Available at: <http://www.missethoreca.nl/restaurant/nieuws/2017/5/prijsstijging-hollandse-of-grijze-garnalen-101271731>
[Geopend 11 juni 2017].

Boerderij, 2017. Fosfaatreductie niet gehaald. Boerderij, 27 april, p. 1.

Boerenbusiness, 2016. Controledrift overheid nekt innovatie agrosector. [Online]
Available at: <http://www.boerenbusiness.nl/varkens-voer/artikel/10870109/controledrift-overheid-nekt-innovatie-agrosector>
[Geopend 24 maart 2017].

Buisman, E. et al., 2014. Fasering discard ban, IJmuiden: IMARES.

Buisman, E., van Oostenbrugge, N. & Beukers, R., 2013. Economische effecten van een aanlandplicht voor de Nederlandse visserij, Den Haag: LEI Wageningen UR.

Buisman, F. et al., 2011. Effecten van een verbod op discards in de Nederlandse platvisvisserij, Den Haag: LEI.

CBS, 2016. Nederland verdient miljarden aan export agrosector. [Online]
Available at: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/23/nederland-verdient-miljarden-aan-export-agrosector>
[Geopend 24 maart 2017].

CVO, 2017. Wie zijn we?. [Online]
Available at: <http://cvo-visserij.nl/wie-zijn-we-2/wie-zijn-we/>
[Geopend 30 mei 2017].

Directie Regio en Ruimtelijke Economie, 2015. Bijlage 1 overwegingen garnalen Vergunningenhuis, Den Haag: Rijksoverheid.

Eendracht Maakt Kracht, 2016. Noordzeevissers zijn het meer dan zat!. [Online]
Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/noordzeevissers-zijn-het-meer-dan-zat>
[Geopend 09 februari 2017].

Eendracht Maakt Kracht, 2017. Contraproductieve bijvangstmaatregel. [Online]
Available at: <http://www.vissersvoorvrijezee.nl/discardban/>
[Geopend 21 februari 2017].

Encyclo, 2017a. Derogatie. [Online]
Available at: <http://www.encyclo.nl/begrip/derogatie>
[Geopend 11 juni 2017].

Encyclo, 2017b. Grootvee Eenheid (GVE). [Online]
Available at: [http://www.encyclo.nl/begrip/grootvee%20eenheid%20\(gve\)](http://www.encyclo.nl/begrip/grootvee%20eenheid%20(gve))
[Geopend 11 juni 2017].

ERAC, 2016. Zelfevaluatie Visserij Investeringsfonds Nederland, Den Haag: ERAC.

ERAC, 2017. Europees Visserijfonds 2007-2013. Perspectief voor een duurzame visserij, Eindverslag - publieksversie, Den Haag: Rijksoverheid.

EUR-lex, 2016. Het voorzorgsbeginsel. [Online]

Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=URISERV%3A132042>

[Geopend 03 maart 2017].

Europa decentraal, 2016a. Structuur- en investeringsfondsen. [Online]

Available at: <https://europadecentraal.nl/onderwerp/regionaal-beleid-en-structuurfondsen/structuur-en-investeringsfondsen/>

[Geopend 23 maart 2017].

Europa decentraal, 2016b. Thematische fondsen. [Online]

Available at: <https://europadecentraal.nl/onderwerp/regionaal-beleid-en-structuurfondsen/structuur-en-investeringsfondsen/overige-financieringsvormen/>

[Geopend 23 maart 2017].

Europa Decentraal, 2016c. EFMZV. [Online]

Available at: <https://europadecentraal.nl/onderwerp/regionaal-beleid-en-structuurfondsen/structuur-en-investeringsfondsen/efmzv/>

[Geopend 30 mei 2017].

Europees Parlement en de Raad, 2014. RICHTLIJN 2014/89/EU VAN HET EUROPEES PARLEMENT EN DE RAAD tot vaststelling van een kader voor maritieme ruimtelijke planning. RICHTLIJNEN, 2014(Europese Unie), pp. artikel 43, lid 2, artikel 100, lid 2, artikel 192, lid 1, en artikel 194, lid 2,.

Europees Parlement, Informatiebureau in Nederland, 2014. Het Gemeenschappelijk Europees Landbouwbeleid. [Online]

Available at: <http://www.europeesparlement.nl/nl/pers/het-gemeenschappelijk-europees-landbouwbeleid>

[Geopend 12 mei 2017].

Europese Commissie, 2017. Het Europees Visserijfonds (EVF) (2007-2013). [Online]

Available at: http://ec.europa.eu/fisheries/cfp/eff_nl

[Geopend 03 maart 2017].

Europese Unie, 2014. VERORDENING (EU) Nr. 508/2014 , Brussel: Europese Commissie.

Fernhout, Y., 2013. Toegevoegde waarde en werkgelegenheid Nederlandse agrocomplex stijgt in vijf jaar licht. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/show/Toegevoegde-waarde-en-werkgelegenheid-Nederlandse-agrocomplex-stijgt-in-vijf-jaar-licht.htm>

[Geopend 16 maart 2017].

Flyshoot Quality, 2013. De techniek. [Online]

Available at: <http://www.flyshootvis.nl/content/index.php?catid=1040&opencatid=1040&catgroup=1000>

[Geopend 24 mei 2017].

Gadella, C., 2014. Flyshoot-visserij. [Online]

Available at: <https://www.clubgreen.nl/flyshoot-visserij/>

[Geopend 27 februari 2017].

Greenpeace, 2017. De oplossing: zeereservaten en duurzame vismethoden. [Online]

Available at: <http://www.greenpeace.nl/campaigns/oceanen-2/De-oplossing/>

[Geopend 30 mei 2017].

Hoffer, E., 1963. The Ordeal of Change. 1 red. New York: Harper & Row.

Hogenkamp, J., 2017. Onzeker toekomstbeeld melkveehouderij. [Online]

Available at: <http://www.boerderij.nl/Rundveehouderij/Blogs/2017/5/Onzeker-toekomstbeeld-melkveehouderij-131078E/>

[Geopend 15 mei 2017].

IE-onderwijs, 2017. Unieprioriteit. [Online]

Available at: <http://www.ie-onderwijs.nl/nl/ie-woordenboek/unieprioriteit>

[Geopend 14 maart 2017].

Instituut voor Landbouw en Visserij, 2017. Visserij, aquacultuur en marien milieu. [Online]
Available at: http://www.ilvo.vlaanderen.be/NL/Diensten-en-producten/Maatwerk/Visserij-aquacultuur-en-marien-milieu#.WKw_ezvDIU
[Geopend 21 februari 2017].

Jonge, F. d. et al., 2015. Over het welzijn van in zee gevangen vis, Wageningen: Universiteit Wageningen.

KplusV & ERAC, 2013. Wat zijn revolverende fondsen?. [Online]
Available at: <http://www.mkbkredietdesk.nl/411/wat-zijn-revolverende-fondsen.htm>
[Geopend 29 mei 2017].

Kraan, M., Pastoors, M., Verroen, S. & Nijman, R., 2014. Herziening GVB: gevolgen voor Technische Maatregelen (TM) , Wageningen: Universiteit Wageningen.

Kroon, C., Vrugink, J. & van Vught, C., 2016. Evaluatierapport Kenniskringen visserij: brug tussen visserij en wetenschap, Amersfoort: Lysias Advies B.V..

Kuhlman, J. & Oostenbrugge, J. v., 2014. Bodemberoerende visserij op de Noordzee. Huidige situatie, recente ontwikkelingen en toekomstscenario's, Wageningen: LEI Wageningen UR.

Lohman, J., 2017. Ecologisch boeren is nog 'n vreemde eend in agrarisch onderwijs. Slimme Vogels, 13 januari, pp. 40-42.

Maritiemnieuws, 2017a. Kotter casco te water gelaten bij Thecla Bodewes Shipyards. [Online]
Available at: <http://maritiemnieuws.nl/78410/kotter-casco-te-water-gelaten-bij-thecla-bodewes-shipyards/>
[Geopend 30 mei 2017].

Maritiemnieuws, 2017b. Bodewes bouwt eerste kotter met elektrische Fly-shoot lieren. [Online]
Available at: <http://maritiemnieuws.nl/78188/bodewes-bouwt-eerste-kotter-met-elektrische-fly-shoot-lieren/>
[Geopend 30 mei 2017].

Martí, C.-P., 2016. Het gemeenschappelijk visserijbeleid: ontstaan en ontwikkeling. [Online]
Available at: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/nl/displayFtu.html?ftuid=FTU_5.3.1.html
[Geopend 24 februari 2017].

Ministerie van Economische Zaken, 2014. OPERATIONEEL PROGRAMMA EFMZV, Den Haag: Rijksoverheid.

Ministerie van Economische Zaken, 2017a. Eindverslag EVF, Europees Visserijfonds 2007-2013, Den Haag: Rijksoverheid.

Ministerie van Economische Zaken, 2017b. persoonlijke communicatie. Den Haag: sn

Ministerie van Economische Zaken, 2017c. Historie. [Online]
Available at: <http://toekomstglb.nl/over-het-glb/historie/>
[Geopend 07 juni 2017].

Ministerie van Financiën, 2016. Rijksbegroting 2017 XII Infrastructuur en Milieu, Den Haag: Ministerie van Financiën.

Ministerie van Infrastructuur & Milieu; Ministerie van Economische Zaken, 2015. Beleidsnota Noordzee 2016-2021. [Online]
Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/beleidsnota-s/2015/12/14/beleidsnota-noordzee-2016-2021>
[Geopend 12 juni 2017].

Natuur & Milieu, 2016. Visie varkenssector: Meer verdienen met minder varkens, Utrecht: Natuur & Milieu.

Nederlandse Visserijbond, 2012. Slimmer verwerken, bijvangst beperken. [Online]
Available at: <http://www.visserijbond.nl/slimmer-verwerken-bijvangst-beperken/>
[Geopend 27 februari 2017].

Nederlandse Visserijbond, 2015. Kerstgroet 2015. [Online]
Available at: <http://www.visserijbond.nl/kerstgroet-2015/>
[Geopend 30 mei 2017].

Nederlandse Visserijbond, 2017a. EVF: Van Dam wil geen dialoog, NVB roept gedupeerden bijeen. [Online]
Available at: <http://www.visserijbond.nl/evf-van-dam-wil-geen-dialoog-nvb-roept-gedupeerden-bijeen/>
[Geopend 17 februari 2017].

Nederlandse Visserijbond, 2017b. Producentenorganisaties. [Online]
Available at: <http://www.visserijbond.nl/organisatie/producentenorganisaties/>
[Geopend 09 februari 2017].

Nederlandse Visserijbond, 2017c. Eendracht Maakt Kracht groeit stevig door. [Online]
Available at: <http://www.visserijbond.nl/eendracht-maakt-kracht-groeit-stevig-door/>
[Geopend 21 februari 2017].

NIOZ, 2017. About NIOZ. [Online]
Available at: <https://www.nioz.nl/en/about>
[Geopend 21 februari 2017].

Noordzeeloket, 2017. Windenergie op zee. [Online]
Available at: <https://www.noordzeeloket.nl/functies-en-gebruik/windenergie/>
[Geopend 30 mei 2017].

NSAC, 2017. Aim of the NSAC. [Online]
Available at: <http://nsrac.org/aims-and-objectives/>
[Geopend 02 mei 2017].

Omroep Flevoland, 2017. Visserij gaat over de kop als aanlandplicht blijft. [Online]
Available at: <http://www.omroepflevoland.nl/nieuws/147731/urk-visserij-gaat-over-de-kop-als-aanlandplicht-blijft>
[Geopend 29 mei 2017].

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2006. Financieringsinstrument voor de oriëntatie van de visserij (FIOV). [Online]
Available at: https://www.europa-nu.nl/id/vh92k1kox4hs/financieringsinstrument_voor_de
[Geopend 23 maart 2017].

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017a. Europees Visserijfonds (EVF). [Online]
Available at: https://www.europa-nu.nl/id/vhemftyrgaus/europees_visserijfonds_evf
[Geopend 08 februari 2017].

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017b. Subsidies van de Europese Unie 2014-2020. [Online]
Available at: https://www.europa-nu.nl/id/vjasedzq2zym/subsidies_van_de_europese_unie_2014_2020
[Geopend 09 februari 2017].

Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017c. Non-gouvernementele organisatie (NGO). [Online]
Available at: https://www.europa-nu.nl/id/vhxllq5m72c9/non_gouvernementele_organisatie_ngo
[Geopend 09 februari 2017].

Pastoor, M. et al., 2014. Fasering discard ban, IMARES Rapport C070/14, Wageningen: IMARES.

Pers. Comm. EZ, 2017. Persoonlijke communicatie met het Ministerie van Economische Zaken. Den Haag: sn

Pers. comm. Reijbroek, A., 2017. [Interview] (02 februari 2017).

Piet Brouwer elektrotechniek, 2015. Opdracht ontwikkeling besturing flyshoot en twinrig lier. [Online]
Available at: <https://www.pietbrouwer.nl/nieuws/297-opdracht-ontwikkeling-besturing-flyshoot-en-twinrig-lier>
[Geopend 27 februari 2017].

Planbureau voor de Leefomgeving, 2017. Huidig mestbeleid niet effectief genoeg. [Online]
Available at: <http://www.pbl.nl/nieuws/nieuwsberichten/2017/huidig-mestbeleid-niet-effectief-genough>
[Geopend 15 mei 2017].

Pons, T., 2014. Nieuwe technieken in de kottervisserij, sl: Economisch Bureau Nederland.

Provincie Fryslân, 2017. De geschiedenis van de garnalenvangst. [Online]

Available at: <http://garnalenvissers.nl/de-visserij/historie/>

[Geopend 09 februari 2017].

Pvis, 2004. Nota Ruimte voor visserij, Urk: Productschap Vis.

Raad van de Europese Unie, 2001. Verordening (EG) nr. 850/98 van de Raad van 30 maart 1998 voor de instandhouding van de visbestanden via technische maatregelen voor de bescherming van jonge exemplaren van mariene organismen. [Online]

Available at: <http://publications.europa.eu/nl/publication-detail/-/publication/a8ba1a18-e680-48ab-9625-3e05adde28dc>

[Geopend 30 mei 2017].

Rabobank, 2016. Varkenshouder, visie, perspectief. [Online]

Available at: <https://www.rabobankcijfersentrends.nl/index.cfm?action=branche&branche=Varkenshouderij>

[Geopend 12 mei 2017].

Rabobank, 2017. Kottervisserij. [Online]

Available at: <https://www.rabobankcijfersentrends.nl/index.cfm?action=branche&branche=kottervisserij>

[Geopend 29 mei 2017].

Rijksoverheid, 2010. Vis, als duurzaam kapitaal. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2010/01/22/vis-als-duurzaam-kapitaal>

[Geopend 6 juni 2017].

Rijksoverheid, 2014. Programma beschrijving 'Proefproject Pulsvisserij en aanlandplicht'. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2014/03/18/programma-beschrijving-proefproject-pulsvisserij-en-aanlandplicht>

[Geopend 30 mei 2017].

Rijksoverheid, 2015a. Kamerstuk 32 201, Herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid. [Online]

Available at: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/21501-32/kst-32201-76.html>

[Geopend 27 maart 2017].

Rijksoverheid, 2015. Besluit benoeming en vergoeding leden adviescommissie EFMZV. [Online]

Available at: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0036977/2015-10-01#Artikel2>

[Geopend 09 juni 2017].

Rijksoverheid, 2015b. Regeling Europese EZ-subsidies. [Online]

Available at: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0036758/2017-04-01>

[Geopend 30 mei 2017].

Rijksoverheid, 2017a. Nederland tevreden met inzet EU voor onderhandelingen Brexit. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2017/05/22/nederland-tevreden-met-inzet-eu-voor-onderhandelingen-brexit>

[Geopend 29 mei 2017].

Rijksoverheid, 2017b. Windenergie op zee. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/inhoud/windenergie-op-zee>

[Geopend 30 mei 2017].

Rijksoverheid, 2017c. Organisatie. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken/inhoud/organisatie>

[Geopend 27 februari 2017].

Rijksoverheid, 2017d. Ministerie van Infrastructuur en Milieu. [Online]

Available at: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-infrastructuur-en-milieu>

[Geopend 09 februari 2017].

RVO, 2017a. Innovatieprojecten Aanlandplicht 2015. [Online]

Available at: <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/innovatieprojecten-aanlandplicht-2015>

[Geopend 08 februari 2017].

- RVO, 2017b. Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/visserij/eu-fonds-voor-maritieme-zaken-en-visserij>
[Geopend 08 februari 2017].
- RVO, 2017c. Toekenning en verdeling subsidie Innovatieprojecten Aanlandplicht. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/innovatieprojecten-aanlandplicht-2015/toekenning-en-verdeling-subsidie>
[Geopend 29 mei 2017].
- RVO, 2017d. Unieprioriteiten - Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/visserij/eu-fonds-voor-maritieme-zaken-en-visserij/budget/unieprioriteiten>
[Geopend 02 maart 2017].
- RVO, 2017e. Openbaarmaking EFMZV subsidies. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/visserij/eu-fonds-voor-maritieme-zaken-en-visserij/openbaarmaking-efmzv-subsidies>
[Geopend 1 mei 2017].
- RVO, 2017f. Verlening en verdeling subsidie Innovatieprojecten duurzame visserij 2017. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/innovatieprojecten-duurzame-visserij-2017/verlening-en-verdeling-subsidie>
[Geopend 17 februari 2017].
- RVO, 2017g. Gemeenschappelijk Landbouwbeleid - GLB. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/gemeenschappelijk-landbouwbeleid/gemeenschappelijk-landbouwbeleid>
[Geopend 22 mei 2017].
- RVO, 2017h. Topsector Agri&Food. [Online]
Available at: http://www.rvo.nl/onderwerpen/innovatief-ondernemen/topsectoren/topsector-agrifood?ns_source=google&ns_mchannel=cpc&ns_campaign={campaign}&ns_linkname={adgroup}&gclid=CPIb7vSWg9QCFY9uGwodYXwOlq
[Geopend 22 mei 2017].
- RVO, 2017i. Samenwerkingsprojecten wetenschap en visserij 2017. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/samenwerkingsprojecten-wetenschap-en-visserij-2017>
[Geopend 31 mei 2017].
- RVO, 2017j. Over Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl). [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/over-ons/over-ons>
[Geopend 09 februari 2017].
- RVO, 2017k. Budget - Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij. [Online]
Available at: <http://www.rvo.nl/onderwerpen/agrarisch-ondernemen/visserij/eu-fonds-voor-maritieme-zaken-en-visserij/budget>
[Geopend 21 februari 2017].
- Scientific, Technical and Economic Committee for Fisheries, 2017. Monitoring the performance of the Common Fisheries Policy (STECF-17-04), Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Segenhout, J., 2017. EU gaat Nederlandse pulsvisserij drastisch inperken. [Online]
Available at: <https://fd.nl/economie-politiek/1201220/eu-gaat-nederlandse-pulsvisserij-drastisch-inperken>
[Geopend 30 mei 2017].
- Stichting de Noordzee, 2016. <https://www.noordzee.nl/meestgestelde-vragen-naar-aanleiding-van-de-visserijprotesten/>. [Online]
Available at: <https://www.noordzee.nl/meestgestelde-vragen-naar-aanleiding-van-de-visserijprotesten/>
[Geopend 29 mei 2017].

- Stichting Masterplan Duurzame Visserij, 2015. Pilotschip. [Online]
Available at: <https://masterplanduurzamevisserij.nl/nl/schip>
[Geopend 27 februari 2017].
- The Greenery, 2017. Meer dan een handelsbedrijf. [Online]
Available at: <http://www.thegreenery.com/organisatie>
[Geopend 31 mei 2017].
- Thünen-Institut, 2014. What we do. [Online]
Available at: <https://www.thuenen.de/en/about-us/the-institute/>
[Geopend 21 februari 2017].
- TKI Agri & Food, 2015. Innovatie agenda 2016-2019., Wageningen: Topsector Agri & Food.
- TKI Agri & Food, 2016. Wie is wie. [Online]
Available at: <http://tki-agrifood.nl/wie-is-wie>
[Geopend 22 mei 2017].
- TKI Agri & Food, 2017a. Roadmaps. [Online]
Available at: <http://tki-agrifood.nl/roadmaps>
[Geopend 22 mei 2017].
- TKI Agri & Food, 2017b. Innovatieagenda Agri & Food. [Online]
Available at: <http://tki-agrifood.nl/innovatie-agenda>
[Geopend 22 mei 2017].
- Tomatoworld, 2017. Glastuinbouw; een innovatieve sector. [Online]
Available at: <http://tomatoworld.nl/nl/tomatoworld/de-glastuinbouw/>
[Geopend 30 mei 2017].
- Trouw, 2006. Veerman installeert Visserij Innovatieplatform. [Online]
Available at: <https://www.trouw.nl/home/veerman-installeert-visserij-innovatieplatform~a901e6a4/>
[Geopend 30 mei 2017].
- Trouw, 2012. Streng quota levert vissers op termijn miljarden op. [Online]
Available at: <https://www.trouw.nl/home/streng-quota-levert-vissers-op-termijn-miljarden-op~a7e6b159/>
[Geopend 22 maart 2017].
- Tuin, E. v. d., 2016. Dutch approach geroemd, afwikkeling RVO vergruisd. [Online]
Available at: <http://www.vissersbond.nl/evf-dutch-approach-geroemd-afwikkeling-rvo-vergruisd/>
[Geopend 16 maart 2017].
- Turenhout, M., 2015. Economische effecten van de aanlandplicht. [Online]
Available at: <http://www.wur.nl/nl/nieuws/Economische-effecten-van-aanlandplicht.htm>
[Geopend 29 mei 2017].
- Turenhout, M., 2016a. België en Duitsland belangrijkste exportmarkten voor Nederland. [Online]
Available at: <http://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2860&themaID=2276>
[Geopend 10 juni 2017].
- Turenhout, M., 2016b. Visserijvloot stabiel, grote zeevisserij krimpt. [Online]
Available at: <http://www.agrimatie.nl/SectorResultaat.aspx?subpubID=2232§orID=2860>
[Geopend 09 februari 2017].
- Turenhout, M., 2017. Visserij in cijfers. [Online]
Available at:
<http://www.agrimatie.nl/PublicatiePage.aspx?subpubID=2526§orID=2862&themaID=2272&indicatorID%20=%202050>
[Geopend 30 mei 2017].
- Valdemarsen, J. W., 2001. Technological trends in capture fisheries. Elsevier, Volume 44, pp. 635-651.
- van Ammelrooy, P., 2017. Heel Nederland 'glast' weer: tuinbouw viert opleving met hausse aan nieuwe kassen. [Online]
Available at: <http://www.volkskrant.nl/binnenland/heel-nederland-glast-weer-tuinbouw-viert-opleving-met->

[hausse-aan-nieuwe-kassen~a4494009/](#)
[Geopend 12 mei 2017].

van Dam, M., 2016. Antwoorden op vragen van het lid Geurts aangaande innovatieve projecten visserij, Den Haag: Ministerie van Economische Zaken.

van den Brink, J. & den Ouden, W., 2016. De subsidie nieuwe stijl, Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer Nederland BV.

van der Most, H., 2012. Van der Most wil Rotterdam 'gekke tent' geven. [Online]
Available at: <http://www.volkskrant.nl/archief/van-der-most-wil-rotterdam-gekke-tent-geven~a3312928/>
[Geopend 04 mei 2017].

van der Wal, H., 2017. Stop EU-subsidies zorgen voor rem op innovatie. [Online]
Available at: <https://www.deondernemer.nl/nieuwsbericht/171171/stop-eu-subsidies-rem-op-innovatie>
[Geopend 30 mei 2017].

van Dooren, K., 2017. Varkens in Zicht wil pr-plan voor varkenssector. [Online]
Available at: <http://www.boerderij.nl/Varkenshouderij/Nieuws/2017/3/Varkens-in-Zicht-wil-pr-plan-voor-varkenssector-113988E/>
[Geopend 12 mei 2017].

van Lieshout, M., 2016. Maak kennis met de Tesla van de zee. [Online]
Available at: <https://masterplanduurzamevisserij.nl/nl/nieuws/item/24848-maak-kennis-met-tesla-van-de-zee>
[Geopend 17 februari 2017].

van Staalduinen, i. L., 2015. De agrosector: van productie naar innovatie. [Online]
Available at: <http://www.wur.nl/nl/artikel/De-agrosector-van-productie-naar-innovatie.htm>
[Geopend 24 maart 2017].

Vee&Logistiek Nederland, 2017. Ik denk dat. Veelogistiek Nederland, 47(04), pp. 14-16.

Veeteelt, 2017. Gve-reductieregeling vandaag van start. [Online]
Available at: <http://veeteelt.nl/nieuws/gve-reductieregeling-vandaag-van-start>
[Geopend 15 mei 2017].

Veldboom, E., 2015. Hoe een felbevochten EU-wet onze visserij en ecologie in het nauw drijft. [Online]
Available at: <https://decorrespondent.nl/3061/hoe-een-felbevochten-eu-wet-onze-visserij-en-ecologie-in-het-nauw-drijft/352177447270-9a1be102>
[Geopend 09 februari 2017].

VisNed, 2017a. Succesverhaal voor het Europese visserijbeleid. Urk: VisNed.

VisNed, 2017b. VisNed vraagt overheid om meer daadkracht richting afronding nieuw Vibeg-akkoord.. [Online]
Available at: <http://www.visned.nl/nl/nieuws/item/id/33624/visned-vraagt-overheid-om-meer-daadkracht-richting-afronding-nieuw-vibeg-akkoord>
[Geopend 02 mei 2017].

VisNed, 2017c. Overleving II. [Online]
Available at: <http://www.visned.nl/nl/overleving-ii>
[Geopend 29 mei 2017].

VisNed, 2017d. Onderstaande PO's zijn lid van VisNed. [Online]
Available at: <http://visned.nl/nl/leden>
[Geopend 09 februari 2017].

Visserij Innovatie Platform, 2009. Wie zijn wij?. [Online]
Available at: http://www.visserijinnovatieplatform.nl/wie_zijn_wij
[Geopend 08 februari 2017].

Visserij Innovatie Platform, 2010. Nieuws. [Online]
Available at: <http://www.visserijinnovatieplatform.nl/nieuws>
[Geopend 08 februari 2017].

Visserij Innovatie Platform, 2011. Home. [Online]
 Available at: <http://www.visserijinnovatieplatform.nl/>
 [Geopend 08 februari 2017].

Visserijnieuws, 2013a. Subsidieregelingen zeer gewaardeerd. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/subsidieregelingen-zeer-gewaardeerd>
 [Geopend 23 maart 2017].

Visserijnieuws, 2013b. Kotterorganisaties worden één. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/kotterorganisaties-worden-een>
 [Geopend 30 mei 2017].

Visserijnieuws, 2013c. Alles op alles om selectiever te vissen. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/alles-op-alles-om-selectiever-te-vissen>
 [Geopend 07 juni 2017].

Visserijnieuws, 2014. Snel oplossing voor pulsvissers geëist. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/snel-oplossing-voor-pulsvissers-geest>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2015a. Werken aan herzien Vibeg-akkoord. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/werken-aan-herzien-vibeg-akkoord>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2015b. Niemand klaar voor discardban kottervloot. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/niemand-klaar-voor-discardban-kottervloot>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2016a. Moeten vissers bloeden voor fouten overheid?. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/moeten-vissers-bloeden-voor-fouten-overheid>
 [Geopend 09 februari 2017].

Visserijnieuws, 2016b. 'Ongelofelijk indrukwekkend'. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/ongelofelijk-indrukwekkend>
 [Geopend 09 februari 2017].

Visserijnieuws, 2016c. Innovatie in de visserij dreigt te stranden. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/innovatie-in-de-visserij-dreigt-te-stranden>
 [Geopend 09 februari 2017].

Visserijnieuws, 2016d. Kloof vissers en beleid wordt onoverbrugbaar. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/kloof-vissers-en-beleid-wordt-onoverbrugbaar>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2016e. Vervolgonderzoek naar selectiever vissen en overleving discards. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/vervolgonderzoek-naar-selectiever-vissen-en-overleving-discards>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2017a. Schar en bot kunnen zonder TAC. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/schar-en-bot-kunnen-zonder-tac>
 [Geopend 22 maart 2017].

Visserijnieuws, 2017b. Maximaal 2,5 eetmaal per week garnalenvissen. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/maximaal-2-5-etmaal-per-week-garnalenvissen>
 [Geopend 20 april 2017].

Visserijnieuws, 2017c. Zeven subsidieregelingen. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/zeven-subsidieregelingen>
 [Geopend 27 Maart 2017].

Visserijnieuws, 2017d. Eerste kotter via crowdfunding. [Online]
 Available at: <https://www.visserijnieuws.nl/nieuws/eerste-kotter-via-crowdfunding>
 [Geopend 30 mei 2017].

Visveiling Urk, 2017. Veiling. [Online]

Available at: <http://www.visveilingurk.nl/veiling>

[Geopend 31 mei 2017].

Wageningen Economic Research, 2017. Wageningen Economic Research. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Economic-Research.htm>

[Geopend 09 februari 2017].

Wageningen Marine Research, 2017. Over Wageningen Marine Research. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/marine-research/over-ons.htm>

[Geopend 09 februari 2017].

WNF, 2017. Noordzee. [Online]

Available at: https://www.wnf.nl/nederlandse-natuur/noordzee.htm?gclid=CjwKEAjwsLTJBRCvibaW9bGLtUESJAC4wKw1XaobqfreW8MX-5mzVdLawGtO74gyN83DYiD6M2OCbhoC84fw_wcB

[Geopend 30 mei 2017].

WUR, 2010a. Kenniskring Puls- en SumWingvisserij op platvis. Wageningen: Wageningen Universiteit.

WUR, 2010b. Kenniskringen garnaal regionaal. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/Kenniskring-Visserij/Welke-Kenniskringen/Garnaal-regionaal.htm>

[Geopend 24 maart 2017].

WUR, 2016. Project Kenniskring visserij. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/Kenniskring-Visserij.htm>

[Geopend 22 mei 2017].

WUR, 2017. Flyshoot. [Online]

Available at: <http://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Projecten/Kenniskring-Visserij/Welke-Kenniskringen/Flyshoot.htm>

[Geopend 24 mei 2017].

Bijlage I: Stakeholderanalyse

De partijen die betrokken zijn bij dit onderzoek zijn onder te verdelen in de overheid, visserijsector, wetenschap, ngo's en onderwijsinstellingen. Deze sectoren hebben allen verschillende belangen in dit onderzoek.

Overheid

De overheid, specifiek het Ministerie van EZ, heeft de opdracht gegeven voor dit onderzoek. Hier lag voornamelijk de vraag wat zij als ministerie kunnen doen/aanpassen om de innovatie in de visserijsector weer aan te jagen. Het Ministerie van EZ is verantwoordelijk voor de bevordering van een duurzame economie en voor ondernemend Nederland (Rijksoverheid, 2017c). Onder het Ministerie van EZ vallen twee belangrijke Directoraten die een toegevoegde waarde hadden binnen dit onderzoek. Dit zijn het Directoraat-Generaal Bedrijfsleven & Innovatie en het Directoraat-Generaal Agro & Natuur. Onder B&I valt de directie Innovatie & Kennis. Onder A&N valt de directie Europees landbouw- visserijbeleid en voedselzekerheid (ELVV). Bij de afdeling landbouw kon gekeken worden naar landbouw innovatie en een mogelijke transitie hiervan naar de visserijsector.

In 2014 is de RVO opgericht. Zij valt onder het Ministerie van EZ en is verantwoordelijk voor het stimuleren van ondernemend Nederland bij duurzaam, agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met behulp van subsidies – onder andere het EFMZV –, het vinden van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving helpt RVO ondernemers in Nederland (RVO, 2017j). Dit was dus ook een belangrijke stakeholder binnen dit project.

Naast het Ministerie van EZ was het Ministerie van Infrastructuur & Milieu (I&M) ook geïnteresseerd in de uitkomsten van dit onderzoek, vanwege het feit dat ze eindverantwoordelijke zijn van de Kader Richtlijn Mariene Strategie (Ministerie van Financiën, 2016). Het Ministerie van I&M zet zich in voor leefbaarheid en bereikbaarheid van de omgeving, werkt aan krachtige verbindingen onder andere over het water en zet zich in voor de bevordering van de kwaliteit van lucht en water (Rijksoverheid, 2017d).

Visserijsector

Het onderzoek heeft zich gericht op de kottier- en garnalensector. De kottiersector bestond in 2016 uit 282 schepen (Turenhout, 2016b). In de havens van Urk en Den Oever bevindt zich 36% van de kottiervloot (Kuhlman & Oostenbrugge, 2014, p. 18). De garnalenvloot bestaat uit ongeveer 225 schepen en bevindt zich voornamelijk in het noorden van Nederland. De haven van Lauwersoog is de grootste garnalenvisserijhaven sinds het eind van de 20ste eeuw (Provincie Fryslân, 2017). Nederland heeft in totaal 50 vissershavens (Kuhlman & Oostenbrugge, 2014).

Voor de meeste visserijen, zo ook de kottiervisserij, geldt dat het Nederlands continentaal plat als visgebied van groot belang is. In 2012 werd naar schatting voor ongeveer €116 miljoen aan vis in dit gebied gevangen, dit is bijna 50% van de totale besomming van de kottiersector (Kuhlman & Oostenbrugge, 2014).

Naast de vissers zelf zijn vertegenwoordigers van de visserij, producentenorganisaties en visafslagen ook belangrijke informatiebronnen. De grootste visafslag is te vinden op Urk (Kuhlman & Oostenbrugge, 2014).

Producentenorganisaties

VisNed en de Nederlandse Visserijbond zijn de producentenorganisaties van de visserijsector. Onder VisNed vallen verschillende stichtingen die zich focussen op specifieke onderdelen binnen de visserijsector. 'Stichting verduurzaming garnalenvisserij' en 'North Sea Regional Advisory Council demersal working group' zijn de stichtingen die belangrijk zijn voor dit onderzoek (VisNed, 2017d). Binnen de Nederlandse Visserijbond zijn vertegenwoordigers aangesteld per regio. Dit zijn: Texel, Noordwest-Nederland, Zuidwest-Nederland, Harlingen-Zoutkamp en Urk (Nederlandse Visserijbond, 2017b). Een derde, opkomende actiegroep is EMK (Eendracht Maakt Kracht). Deze is naast VisNed en de Nederlandse Visserijbond opgericht om het woord van de visser nog duidelijker te uiten naar de maatschappij (Eendracht Maakt Kracht, 2016). Inmiddels is 66% van de Nederlandse en Belgische kottervloot aangesloten bij deze organisatie (Nederlandse Visserijbond, 2017c). EMK is erop gericht om actie te voeren tegen wet- en regelgeving (vanuit Brussel) waarbij de visserijsector zich ten eerste benadeeld voelt om zo bijvoorbeeld de aanlandplicht te laten verdwijnen (Eendracht Maakt Kracht, 2017).

Wetenschap

Binnen dit onderzoek is een aantal wetenschappelijke instituten gevraagd naar hun mening. Onder Wageningen University & Research vallen Wageningen Marine Research en Wageningen Economic Research. WMR (voormalig IMARES) is hét Nederlands instituut voor toegepast marien ecologisch onderzoek. Eén van de taken van WMR is het vergaren van kennis en advies geven over duurzaam beheer en gebruik van kust- en zeegebieden (Wageningen Marine Research, 2017). WER (voormalig LEI) doet sociaal, economisch, toonaangevend en onafhankelijk toegepast onderzoek in verschillende sectoren waaronder visserij (Wageningen Economic Research, 2017). Beide instituten waren stakeholders binnen dit project doordat ze over (wetenschappelijke) kennis beschikken die gebruikt kon worden voor mogelijke nieuwe manieren om innovatie in de visserijsector opnieuw aan te jagen. Naast de WUR kent Nederland ook het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) dit instituut richt haar onderzoek op een groot deel van het mariene ecosysteem zoals onderzoek naar estuaria, kust- en oceaansystemen als ook microbiologie en biogeochemisch onderzoek (NIOZ, 2017). Met deze taken wordt het NIOZ dan ook vaak uitgenodigd om mee te werken aan samenwerkingsverbanden. In dit onderzoek is het NIOZ niet mee genomen omdat de WUR sterker betrokken is bij de kotter- en garnalensector. Naast deze drie Nederlandse instituten is ook over de grens gekeken naar mogelijke stakeholders. In dit onderzoek zijn het Belgische ILVO en het Duitse Johann Heinrich von Thünen-Institut mee genomen. Beide partijen zijn in dit onderzoek overwogen als stakeholders omdat beide partijen veel doen met onderzoek naar visserij en mariene ecologie (Thünen-Institut, 2014); (Instituut voor Landbouw en Visserij, 2017).

Ngo's

Naast de bovenstaande partijen zijn ngo's zoals SDN, WNF en GFF ook betrokken zijn bij dit onderzoek. Een ngo is een organisatie die onafhankelijk is van de overheid en zich in het algemeen richt op het behartigen van maatschappelijke belangen (Parlementair Documentatie Centrum Universiteit Leiden, 2017c). Bovenstaande organisaties zijn allemaal begaan met de natuur en het milieu rondom de (Noord)zee.

Bijlage II: Interviewprotocol visserij

Om alle interviews met dezelfde vragen en richtlijnen af te nemen is er een interviewprotocol opgesteld.

Introductie

Allereerst wil ik u namens ons beide hartelijk bedanken dat u tijd voor ons tijd heeft kunnen maken. Wij zijn twee afstudeerders van de opleiding Kust- en Zee Management uit Leeuwarden. Op dit moment voeren wij een onderzoek uit voor het Ministerie van Economische Zaken om te kijken hoe en welke rol zij kunnen hebben om de innovatie in de visserijsector weer opnieuw aan te jagen. Wij zouden u graag een aantal vragen willen stellen betreffende dit onderwerp. Het interview zal ongeveer een uur tot anderhalf uur in beslag nemen. Allereerst zouden wij u willen vragen of u het goed vindt als wij dit interview opnemen. Heeft u voorafgaand nog vragen?

Vragen

1. Hoe vindt u dat het nu gaat in de visserij in zijn algemeenheid?
2. Hoe gaat het volgens u met het innovatie(klimaat) in de kotter/garnalensector?
3. Wat ziet u als de grootste pijnpunten in de kotter- en garnalensector?
 - Hoe is dit van invloed op innovatie?
4. Hoe ziet u de rol en positie van het Ministerie van Economische Zaken binnen de kotter- en garnalensector?
 - Hoe ziet u de rol van dit ministerie omtrent innovatie?
5. Hoe ziet u de rol en positie van uw eigen bedrijf in de visserijsector?
 - Hoe ziet u de rol van uw eigen bedrijf omtrent innovatie?
6. Hoe ziet u de rol en positie van de kotter- en garnalenvissers in de visserijsector?
 - Hoe ziet u de rol van de kotter- en garnalenvissers omtrent innovatie?
7. Ziet u de subsidiefondsen als een hulpmiddel of zijn er factoren die u belemmeren om het fonds te gebruiken?
 - Zouden de subsidiefondsen volgens u op een andere manier ingezet kunnen worden?
8. Wat moet er veranderen om de innovatie met behulp van de rijksoverheid weer op gang te helpen?
 - Als u iets kon veranderen waarmee innovatie weer op gang zou komen, wat zou dat zijn?
9. Welke partijen zijn volgens u essentieel om mee te nemen in dit onderzoek?
10. Hoe kan volgens u de visserijsector het best omschreven worden met betrekking tot:
 - Innovatie
 - Subsidiefondsen
 - Relatie met de overheid
11. Heeft u nog iets om mee te geven voor dit onderzoek?
 - Innovatie, grote problemen, invloedfactoren, etc.

Afsluiting

Wij zullen dit interview uitwerken en dan daarna u doen toekomen, zou u dat na willen kijken met betrekking tot inhoud? Dan kunnen wij die gecontroleerde versie gebruiken voor ons onderzoek. (Uitleggen wat vervolg stap is na de interviews). Dan heb ik verder geen vragen meer voor u. Jij (andere student) nog? Heeft u nog vragen voor ons? Hartelijk dank voor uw tijd, we zien de verwerkte interview uitwerking weer graag terugkomen. Dank en tot ziens.

Bijlage III: Interviewprotocol agro

Introductie

Allereerst wil ik u namens ons beide hartelijk bedanken dat u tijd voor ons tijd heeft kunnen maken. Wij zijn twee afstudeerders van de opleiding Kust- en Zee Management uit Leeuwarden. Op dit moment voeren wij een onderzoek uit voor het Ministerie van Economische Zaken om te kijken hoe en welke rol zij kunnen hebben om de innovatie in de visserijsector weer opnieuw aan te jagen.

Tijdens deze opdracht gaan wij in verschillende agrosectoren kijken hoe innovatie daar aangepakt wordt, of er dezelfde problemen zijn of dat er juist lessen vanuit deze sector geleerd kunnen worden. Wij zouden u graag een aantal vragen willen stellen betreffende dit onderwerp. Het interview zal ongeveer een uur in beslag nemen. Allereerst zouden wij u willen vragen of u het goed vindt als wij dit interview opnemen. Heeft u voorafgaand nog vragen?

Interviewvragen

1. Hoe gaat het volgens u met de *vul sector in*?
2. Hoe gaat het volgens u met het innovatieklimaat in *vul sector in*?
3. Welke gedane innovaties in de *vul sector in* zijn zeer succesvol?
 - (Kunt u 1/2 innovaties noemen binnen de sector die voor verandering hebben gezorgd?)
 - Waarom was deze succesvol?
 - Hoe is het innovatieproces van deze innovatie verlopen?
4. Welke struikelblokken is de *vul sector in* tegengekomen met betrekking tot innoveren?
5. Maakt de *vul sector in* gebruik van de subsidiefondsen?
 - Waarom wel/niet
 - Welke struikelblokken is de *vul sector in* tegengekomen met betrekking tot de subsidiefondsen?
6. Hoe werkt de belangenbehartiging binnen de *vul sector in*?
 - Welke voordelen/nadelen ziet u hierin?

Afsluiting

Wij zullen dit interview uitwerken en dan daarna u doen toekomen, zou u dat na willen kijken met betrekking tot inhoud? Dan kunnen wij die gecontroleerde versie gebruiken voor ons onderzoek. (Uitleggen wat vervolg stap is na de interviews). Dan heb ik verder geen vragen meer voor u. Jij (andere student) nog? Heeft u nog vragen voor ons? Hartelijk dank voor uw tijd, we zien de verwerkte interview uitwerking weer graag terugkomen. Dank en tot ziens.

Bijlage IV: Uitleg subsidieregeling EFMZV

Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV) loopt van 2014 tot en met 2020. In deze periode is er €128,8 miljoen beschikbaar aan subsidiegeld. Dit subsidiegeld is onderverdeeld naar aanleiding van de zes unieprioriteiten, deze zijn te vinden in de paragraaf Het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (RVO, 2017k). De unieprioriteiten met het bijgaande budget zijn te vinden in Tabel 5.

Tabel 5. Unieprioriteiten + subsidiebedrag (RVO, 2017k). ¹Technische Bijstand

Prioriteit	Beschikbare middelen in miljoenen	Steunaandeel in miljoenen		Steunaandeel in percentage	
		EFMZV	Nationaal	EFMZV	Nationaal
1	€ 48,3	€ 36,2	€ 12,1	75%	25%
2	€ 6,6	€ 4,9	€ 1,6	75%	25%
3	€ 58,7	€ 49,5	€ 9,2	84%	16%
4	n.v.t.	€ 0,-	€ 0,-	0%	0%
5	€ 4,2	€ 3,4	€ 0,8	81%	19%
6	€ 3,3	€ 2,5	€ 0,8	75%	25%
TB¹	€ 7,7	€ 5,0	€ 2,8	64%	36%
Totaal	€ 128,8	€ 101,5	€ 27,3	79%	21%

Om in aanmerking te komen voor subsidie onder het EFMZV (Innovatieprojecten duurzame visserij 2017) moeten de minimale subsidiabele kosten €250.000 bedragen. Wanneer dit niet het geval is, wordt een aanvraag afgewezen. Onder de subsidiabele kosten vallen: loonkosten, bijdrage in natura, afschrijvingskosten en overige kosten.

Afhankelijk van de soort organisatie die subsidie aanvraagt, is bepaald welk percentage wordt gesubsidieerd (RVO, 2017f). Dit is te vinden in tabel 6.

Tabel 6. Percentage subsidiabele kosten waar aanspraak op mogelijk is (RVO, 2017f).

Onderneming	MKB	Visserijorganisatie	Subsidiepercentage
Nee	n.v.t.	Ja	75 %
Ja	Ja	Ja	75 %
Ja	Nee	Ja	30 %
Ja	Ja	Nee	50 %
Ja	Nee	Nee	30 %

Daarnaast zijn er zeven factoren waardoor een aanvraag in elke regeling voorrang krijgt voor subsidie (De percentages geven aan in welke mate voorrang wordt verleend). Dit is wanneer een project:

1. Een meer innovatief karakter heeft (20%). Vooral als het idee meer vernieuwend en creatief is;
2. Meer economisch perspectief heeft bij toepassing in de praktijk (10%);
3. Meer technisch perspectief heeft bij toepassing in de praktijk (5%);
4. Minder negatieve effecten heeft op de natuur (25%). Er wordt ook gekeken naar de positieve effecten op de natuur. Het gaat bijvoorbeeld om de biodiversiteit of de zeebodintegriteit;
5. Minder vervuiling met zich meebrengt (15%). Het gaat bijvoorbeeld om een reductie van afval of een reductie van pluis of plastic dat in het water terecht kan komen;
6. Een grotere bijdrage levert aan selectiviteit van vismethoden (15%). Dit kan door bijvoorbeeld innovaties voor netten, maar ook door het ontwikkelen van nieuwe manieren van selectieve visserij; en
7. Meer energiebesparing oplevert (10%).

(RVO, 2017f)

